

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bakı-2006

BIU ZAQATALA ŞÖBƏSİ NƏŞRİ № 06

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

SƏRF

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

Azərbaycan Respublikası
Bakı İslam Universiteti
Zaqatala Şöbəsi

Kitabın adı:

Sərf

Müəllif:

Heyət

Məsləhətçi:

B.İ.U Zaqatala Şöbəsinin Müdiri İbrahim İbrahimov

Bədii Redaktor:

Filologiya elmlər namizədi Həşim İsmayılov

Dizayn:

Ülvi Məmmədov

Ömər Məmmədov

Bu kitab Bakı İslam Universiteti Zaqatala Şöbəsinin 07 fevral 2007-ci il tarixli Pedoqoji Şurasının IV iclasının 5 sayılı qərarı ilə çap edilmişdir.

Ünvan: Zaqatala Şəh. Heydər Əliyev pros. No:88

Index: 6200

Tel: (+994) 174 53 246

Faks: (+994) 174 52 183

e-mail: zakatalailahiyat@gmail.com

ISBN: 978-9952-8112-5-5

Ders Kitabları - 06

Bakı 2007

İÇİNDƏKİLƏR

I. Əsas məlumatlar	10
A. Ərəb əlifbası	11
B. Hərəkələr الحركات	11
C. Hərfi tərifi (müəyyənlik hərfləri birləşməsi) (حُرُفُ التَّعْرِيف)	13
D. Şəmsiyyə hərfləri (samitlər) الحُرُفُ الشَّمْسِيَّةُ	13
E. Qəməriyyə hərfləri (samitlər) الحُرُفُ الْقَمَرِيَّةُ	14
II. Sərf elmi عِلْمُ الصَّرْفِ	14
A. Fel və isimlərin növləri	14
B. Yeddi qisim الأقسام السبعة	15
C. Həmzənin Yazılışı (كِتَابَةُ الْهَمْزَةِ)	16
D. İləl (الإِغْلَالُ)	17
E. İbdal (الإِبْدَالُ)	18
F. İdğam (الإِذْغَامُ)	18
III. Kəlmə növləri	19
A. Mazi fel (Şühudi keçmiş zaman)	19
B. Müzari fel (İndiki-gələcək zaman) (الْفِعْلُ الْمُضَارِعُ)	22
C. Məsdər (المَصْدَرُ)	25
D. İsmi fail (Fəli sifət) اِسْمُ الْفَاعِلِ	26
E. İsmi məful (Fəli sifət, sifət) (اِسْمُ الْمَفْعُولِ)	27
F. Cəhdi mütləq (Şühudi keçmiş zamanın inkarı) (جَحْدُ الْمُطْلَقِ)	28
G. Cəhdi Müstəğraq (Şühudi keçmiş zamanın inkarı) (الْمُسْتَعْرَقُ)	28

H. Nəfyi Hal (İndiki zamanın inkarı)	29
I. Nəfyi istiqbal (Gələcək zamanın inkarı) نَفْيُ الْإِسْتِقْبَالِ	30
İ. Təkidi nəfyi istiqbal (Qəti gələcək zamanın inkarı) تَأْكِيدُ نَفْيِ الْإِسْتِقْبَالِ	30
K. Əmri ǧaib (Üçüncü şəxsə verilən əmr)	31
L. Nəhyi Gaib (Üçüncü şəxsə verilən əmrin inkarı) نَهْيُ الْغَائِبِ	31
M. Əmri hazır (İkinci şəxsə verilən əmr) أَمْرُ الْحَاضِرِ	32
N. Nəhyi hazır (ikinci şəxsə verilən əmrin inkarı) نَهْيُ الْحَاضِرِ	33
Fellərin növləri (أقسام الأفعال)	35
1. Mütəaddi (təsirli) və lazım (təsirsiz)	35
2. Əmələ gəlmələrinə görə	36
3. Kök hərflərinə görə	36
4. Faillərinə görə	37
O. İsmi zaman, ismi məkan, mimli məsdər (إِسْمُ الزَّمَانِ، إِسْمُ الْمَكَانِ، مَصْدَرٌ مِيمِي)	39
Ö. İsmi Alət (إِسْمُ الْأَلَةِ)	40
P. Məsdəri binai mərə (Hadisənin bir dəfə baş verdiyini bildirən məsdər) بِنَاءُ الْمَرَّةِ	41
R. Məsdəri binai növ (Bir növ tərz bildirən məsdər) بِنَاءُ النَّوْعِ	42
S. İsmi Təşğir (Kiçiltmə ismi) (إِسْمُ التَّصْغِيرِ)	43
T. İsmi mənsub (Mənsubiyyət ismi) (إِسْمُ الْمَنْسُوبِ)	44
U. Mübaliğəli ismi fail (İş görəndə bir keyfiyyətin çoxluğunu bildirən isim) (مُبَالَغَةُ اسْمِ الْفَاعِلِ)	46
Ü. İsmi tafdil (Sifətin çoxaltma dərəcəsi) (إِسْمُ التَّفْضِيلِ)	47
V. Sifəti Müşəbbəhə (الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ)	49
Y. Fəli təəccübü əvvəl (Təəccüb bildirən fəl 1) (فِعْلُ التَّعَجُّبِ الْأَوَّلُ)	50
Z. Fəli təəccübü səni (Təəccüb bildirən fəl 2) (فِعْلُ التَّعَجُّبِ الثَّانِي)	51
IV. Fellərin babları (اثواب الأفعال)	53

A. Sülası bablar (أَبْوَابُ الثَّلَاثِيَّةِ الْمُحَرَّدَةُ)	53
B. Düzəltmə bablar (نَقْلُ الثَّلَاثِي إِلَى أَوْزَانِ الْمَزِيدَةِ)	54
V. İsimlərin növləri (أَنْصَافُ الْأَسْمَاءِ)	67
B. Cinslərinə görə	68
C. Saylarına görə	71
D. Son hərflərinə görə	74
E. Müəyyənliklərinə görə	75
F. Mənalılarına görə	76
G. Erablarına görə	77
H. Cərr və tənvin qəbul etmələrinə görə	78
VI. Məbnilər (الْمَبْنِيَّاتُ)	80
A. Lazım məbnilər	80
B. İşarə əvəzliyi (أَسْمَاءُ الْإِشَارَةِ)	84
C. İsmi mövsullar (Nisbi əvəzliliklər) (أَسْمَاءُ الْمُوَصُولَةِ)	86
D. Bəzi kinayələr (كِنَايَاتُ)	88
E. Zərflər (الظُرُوفُ)	88
F. İsim feller	89
G. Hərflər və zərflər	89
H. Arız məbnilər	91
I. Təkid nunu ن -	91
K. Tərifləmə və qınama felləri (أَفْعَالُ الْمَدْحِ وَالذَّمِّ)	93
VII. Erab (الْإِعْرَابُ)	93
A. Ləfzi erab (الْإِعْرَابُ اللَّفْظِي)	95
B. Məhəlli erab (الْإِعْرَابُ الْمَحَلِّي)	98
C. Təqdiri erab (الْإِعْرَابُ التَّقْدِيرِي)	99
D. Erabda məhəlli olmayanlar	102
VIII. AMİLLƏR (الْعَوَامِلُ)	104

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

ÖNSÖZ

Aləmlərin Rəbbi Uca Allaha sonsuz həmd, şükür, səna olsun. Bizi yaradıb, yaşadan və bizi müsəlman edən Uca Allaha səcdə edər, ondan yardım diləyər və bağışlanma istəyər. Nurlu yolun ulu öndəri Həzrət Mühəmməd Mustafaya (s.ə.s.) salat və salam olsun.

Yetmiş illik həsrətdən sonra minarələrimizi əzanlı, evlərimizi Quran sədalı, dillərimizi dualı, qəlblərimizi xatircəm, gözlərimizi nurlu edən Uca Allaha nə qədər həmd etsək azdır. Xüsusilə son on illikdə dəstə-dəstə islamla şərəflənən, Allah deyən, Həzrət Mühəmmədi tanıyan, sevən və onu başının tacı edən gəncliyimizi gördükcə tüklərimiz ürpərir, ümid göz yaşları axıdırıq. İslamla şərəflənən hər kəs az-çox ərəb dilini öyrənməyə çalışır. Quranı düzgün oxumağın, namazı doğru qılmağın yolu ərəb dilini öyrənməkdən keçir. Həmçinin ilahiyyətə meyl edən və yaxşı bir ilahiyyatçı olmağı qarşılarına məqsəd qoyanlar ərəb dilini dərinlən mənimsəməyə çalışırlar. Bu iki fakt əsas götürülərək “Sərf” adlı kitab hazırlandı.

Bu kitabın hazırlanmasında möhtərəm Mehmet Türkün “Sərf və Nahiv” adlı kitabı əsas götürülmüşdür. Əlinizdə olan bu kitab əsasən “Sərf və Nahiv” kitabının tərcüməsi olmasına baxmayaraq bir sıra mövzulara əlavələr edilmiş və zənginləşdirilmişdir. Azərbaycan dilinə tərcümədə, xüsusilə terminlərin tərcüməsində Ələskər Məmmədovun “Ərəb dili” adlı kitabından istifadə edilmişdir.

Kitabın hazırlanıb başa gəlməsində öz məsləhətlərini bizdən əsirgəməyən, BİU-nun Zaqatala şöbəsinin idarə heyyyətinə, həmçinin kitabın tərcüməsində bizə yaxından kömək edən 2006-cı il məzunumuz Məmmədov Əliyə təşəkkürlərimizi bildiririk.

Əlinizdəki bu kitabın sizə kömək edəcəyinə inanır və Uca Allahdan xeyirlərə vəsilə olmasını diləyirik. Ümid edirik ki, Bakı İslam Universitetinin Zaqatala Şöbəsi bu kimi faydalı çalışmaları davam etdirər.

Qüsurlarımızı bağışlayacağınıza inanır və bu başdan öz təşəkkürümüzü bildiririk.

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

İPƏKYOLU NƏŞRİYYATI

I. Əsas məlumatlar

Hərfin adı	Tək olanda	Başda yazılışı	Ortada yazılışı	Sonda yazılışı
Əlif/ həmzə	ا ء	ا	ا	ا
Bə	ب	ب	ب	ب
Tə	ت	ت	ت	ت
Sə (pəltək)	ث	ث	ث	ث
Cim	ج	ج	ج	ج
Ha	ح	ح	ح	ح
Xa	خ	خ	خ	خ
Dal	د	د	د	د
Zəl (pəlktək)	ذ	ذ	ذ	ذ
Ra	ر	ر	ر	ر
Zə	ز	ز	ز	ز
Sin	س	س	س	س
Şin	ش	ش	ش	ش
Sad	ص	ص	ص	ص
Dad	ض	ض	ض	ض
Tı	ط	ط	ط	ط
Zı	ظ	ظ	ظ	ظ
Ayn	ع	ع	ع	ع
Ğayn	غ	غ	غ	غ
Fə	ف	ف	ف	ف
Qaf	ق	ق	ق	ق
Kəf	ك	ك	ك	ك
Lam	ل	ل	ل	ل
Mim	م	م	م	م
Nun	ن	ن	ن	ن

Vav	و	و	و	و
Hə	ه	هـ	هـ	هـ
Yə	ي	يـ	يـ	يـ

A. Ərəb əlifbası

Ərəb dilində 28 hərf vardır. Həmzədən başqa digər hərflər samitdir və hərəkə deyilən işarələrlə səslənilirlər (oxunurlar). Hərflər sağdan sola yazılır və sözün əvvəlində, ortasında və sonundakı yazılışları bir-birindən fərqlənir. Hərflərin müxtəlif yazılış forması yuxarıdakı cədvəldə göstərilmişdir. Göründüyü kimi ərəb hərfləri üfqü, şaquli, maili, dairəvi və s. həndəsi şəkillərdədir.

Qeyd: 1- ت hərfi iki növdür. ت şəklində yazılanına “açıq tə” deyilir və sözün kök hərflərindən olan tə-lər bu şəkildə yazılır. ة şəklindəkinə isə “qapalı tə” deyilir və sözə sonradan artırılan tə-lər bu şəkildə yazılır. Bunlar tək, cəm və qadın formasını bildirir.

Qeyd: 2- ي، و، ا hərflərinə illət (zəyif) hərfləri deyilir və bunlar tam hərf sayılmaz. “Əlif” fəthəyə, “vəv” dammaya və “yə” kəsərəyə müvafiqdir. Bu hərflər ümumiyyətlə özləriylə uyuşmayan hərəkələri almazlar. (Bu illət mövzusunda açıqlanacaqdır.)

Qeyd: 3- ا “əlif” sakin, özündən əvvəlki hərfin hərəkəsi (-), و sakin, özündən əvvəlki hərfin hərəkəsi (-), və ي sakin, özündən əvvəlki hərfin hərəkəsi (-) olarsa, bu hərflərə məd hərfləri (uzatma hərfləri) deyilir və bu hərflərdən əvvəlki hərflər bir əlif miqdarı uzadılaraq oxunur.

B. Hərəkələr الحركات

Ərəb dilində samit hərfləri səsləndirən işarələrə hərəkə deyilir və bunlar dörd ədəddir.

a) Fəthə (فَتْحَة) :

Fəthə (-), qalın hərflərə “a”, incə hərflərə isə “ə” səsini verir. Fəthə ən zəyif hərəkədir.

Məsələn,

Kutibə: كُتِبَ , Qudia: قُطِعَ

b) Damma (ضَمَّة) :

Damma (-), qalın hərflərə “u”, incə hərflərə isə “u ilə ü” arasında səs verir. Damma orta qüvvəli hərəkədir.

Məsələn,

Kutibə: كُتِبَ , Qudia: قُطِعَ

c) Kəsre (كَسْرَة) :

Kəsre (-) , qalın hərflərə “ı”, incə hərflərə isə “i” səsini verir. Kəsre ən qüvvətli hərəkədir.

Məsələn,

Kutibə: كُتِبَ , Qudia: قُطِعَ

ç) Cəzm-Sükun (جَزْم) :

Cəzm və ya sükun (-), qalın və incə hərfləri təbii səsiylə oxudan (bəzən hərəkə sayılmayan) işarədir. Sükuna samitin saitsiz (hərəkəsiz) olduğu halı da deyilir. Cəzmin qüvvəti yoxdur.

Məsələn,

İləm: اَعْلَمَ

Qeyd: 1- Hərəkələrin cüt yazılışına (ـَـ َـ َـ) tənvin (tənvin kəsre, tənvin damma, tənvin fəthə) deyilir və olduğu hərfin axırında sakin nun (ن) varmış kimi oxunur. Tənvin “nunlama” deməkdir.

Məsələn,

رَجُلٌ - رَجُلَانِ

Qeyd: 2- Bir hərfi iki dəfə oxudan (-) işarəsinə təşdid deyilir.

Qeyd: 3- İki hənzə yanaşı gələr və birincisi fəthəli, ikincisi sakin olarsa (اَ ا), bu iki hənzə birləşdirilir və (آ) şəklində yazılır. Bu işarəyə məd (uzatma) işarəsi (المَدَّة) deyilir. Üstündə bu işarənin olduğu hənzə isə bir əlif miqdarı uzaldılaraq oxunur. Əgər iki hənzə (اَ ا) və (اَ ا) şəkillərində gələrsə, ümumiyyətlə hər ikisi də silinir.

C. Hərfi tərif (müəyyənlik hərflər birləşməsi) حُرُفُ التَّعْرِيفِ

İsim və sifətləri müəyyən etmək üçün əvvəllərinə artırılan (ال) hərflər birləşməsinə hərfi tərif (müəyyənlik hərflər birləşməsi) deyilir. Əvvəlinə hərfi tərif bitişən sözlərə marifə (müəyyən), bitişməyənlərə nəkrə (qeyri müəyyən) deyilir. Marifə sözlərin sonundan tənvin düşər, başqa ifadə ilə desək, (ال) hərflər birləşməsinin bitişdiyi sözlər tənvin almaz.

Məsələn,

(Hər hansı) bir kitab: كِتَابٌ

(Müəyyən bir) kitab: الْكِتَابُ

Qeyd: 1- Bir sözün əvvəlində (ال) hərflər birləşməsinin əvvəlindəki həmzə daim oxunur. Lakin özündən əvvəl sonu hərəkəli bir söz gələrsə oxunmaz. Buna vəsl (الْوَصْلُ) deyilir. Bu həmzəyə də vəsl həmzəsi (هَمْزَةُ الْوَصْلِ) deyilir.

Məsələn,

الْبَيْتُ رَأَيْتُ الْبَيْتَ

Qeyd: 2- (ال) hərflər birləşməsindən əvvəl (ال) gələrsə (ال) hərflər birləşməsinin əvvəlindəki həmzə (ا) yazılmaz.

Məsələn,

الْقَمَرُ لِلْقَمَرِ

D. Şəmsiyyə hərflər (samitlər) الْحُرُفُ الشَّمْسِيَّةُ

(ال) Hərflər birləşməsindən sonra gəlincə (ل) hərfinin oxunmadığı və (ل) dan sonrakı hərfin təşdid qoyularaq oxunduğu 14 hərflə, ərəb dilində şəmsiyyə hərflər (samitlər) deyilir. Şəmsiyyə hərflər bunlardır: ث، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ل، ن، ت

Məsələn,

الدِّينُ، الثَّغْلُبُ، الشَّمْسُ

E. Qəməriyyə hərflər (samitlər) الحُرُوفُ الْقَمَرِيَّةُ

(ا) Hərflər birləşməsindən sonra gəlincə (ب) hərfinin oxunduğu 14 hərflə də ərəb dilində qəməriyyə hərflər deyilir. Qəməriyyə hərflər bunlardır: هـ، ي، ا، ب، ج، ح، خ، ع، غ، ف، ق، ك، م، و

Məsələn,

الْوَلَدُ، الْقَمَرُ، الْجَبَلُ

II. Sərf elmi عِلْمُ الصَّرْفِ

Ərəb dilində istənilən mənaya görə söz düzəltmə elminə sərf elmi (morfologiya) deyilir. Ərəb dilində üç növ söz vardır:

1- İsim: Canlı və cansız əşyalara ad olan və mənası zamana bağlı olmayan sözlərdir. Quruluşca isim iki növdür: müştəq (düzəltmə) və camid isim.

Məsələn,

رَجُلٌ، قَلَمٌ، كِتَابٌ

2- Feil: Müəyyən bir iş və ya hərəkəti bildiren sözdür.

Məsələn,

كَتَبَ، نَصَرَ، عَلِمَ

3- Hərflər: Təklidə tam məna ifadə etməyən bir və ya birdən çox əlifba hərflərindən formalaşan sözlərdir.

Məsələn,

مَنْ، هَلْ، عَنْ

A. Feil və isimlərin növləri

(Əmsilə sıralamasına görə)

Ərəb dilində üçsamitli feil və isimlər formalaşdıqları samitlərə görə yeddi qismə bölünür və buna əqsamı-səba deyilir.

1- Misal (مِثَال) fellər: Birinci kök hərfi illətli (يَاءُ وَاوُ) olan fellərdir. Birinci kök hərfi (يَاءُ) olanlara misal-vavi (المِثَالُ الْوَاوِي) , (المِثَالُ الْوَاوِي) olanlara misal-yəi (المِثَالُ الْيَائِي)

2- Həmzə sözün ortasında olarsa, özü və özündən əvvəlki hərfin hərəkəsindən hansı daha qüvvətli isə onu təmsil edən illət hərfinin üstündə yazılır. (Hərəkələrin qüvvətlidən zəyifə doğru sıralanması belədir – ‘, - , - , - , -)

Məsələn,

سَأَلَ، سَأِلَ، سُؤْلًا

3- Həmzə sözün sonunda olarsa, özündən əvvəlki hərfin hərəkəsinin təmsil etdiyi illət hərfinin üstünə, (يُفْرَأُ) kimi, özündən əvvəlki samit sakini isə (saitsiz isə) tək yazılır.

Məsələn,

جُزْءٌ، شَيْءٌ

D. İləl (الإِلْعَالُ)

1- İki sakini bərabər olar və bunlardan biri səhih, digəri illət hərfi isə illət hərfi, hər ikisi də illət hərfi isə müvafiq olanı düşər (atılır).

Məsələn,

قُولَنْ-قُلْنِ، رَمِيُوْ-رَمَوْا

2- (أَلِفٌ) heç bir hərəkəni, (يَاءٌ və وَاوٌ) özlərinə müvafiq olmayan hərəkəni qəbul etmər və illət hərfi özündən əvvəlki hərfin hərəkəsinə tabe olar.

Məsələn,

قَوْلَ-قَوْلَ، قَالِ، مِوَعَادَ-مِيعَادَ، شَاهِدَ-شَاهِدَ، شُوْهِدَ، مَيْلَ-مَيْلَ، مَالِ،

عَادِيُوْ-عَادِي، أَيْسَرَ-مَيْسِرَ، مَوْسِرَ، دَعَوَ-دَعَوَ، دَعَا، سَامِيُوْ-سَامِي

3- (أَلِفٌ) -dən sonra gələrsə həmzəyə (هَمْزَةٌ) çevrilər.

Məsələn,

رَسَائِلَ-رَسَائِلَ، سَادَ-سَادَ، سَائِدَ، وَفَائِي-وَفَاءَ، عَجَاوِزَ-عَجَائِزَ، حَالَ-حَاوِلَ-حَائِلَ،

صَحَائِفَ-صَحَائِفَ، دُعَاوَ-دُعَاءَ، قَضَائِي-قَضَاءَ، حَادَ-حَائِدَ-حَائِدَ.

4- (يَاءٌ) -ə eyni sözdə olar və (وَاوٌ) əvvəlcə gəlib sakini olarsa (يَاءٌ) -ə çevrilər.

Məsələn,

هَوَيْنَ-هَيْنَ، سَيَّوَدَ-سَيِّدَ

5- İllət hərfi hərəkəli olar və özündən əvvəlki səhih hərf sakin olarsa, illət hərfi hərəkəsini səhih hərfə verər.

Məsələn,

مَصُونٌ- مَصُونٌ، يَدُومٌ- يَدُومٌ، يَزِيدٌ- يَزِيدٌ
مَخَوْفَةٌ- مَخَوْفَةٌ، مَخَافَةٌ، مَقُومٌ- مَقُومٌ، مَقَامٌ

Qeyd: Bu qaydalar zərurət halında tətbiq olunmaz.

E. İbdal (الإبدال)

Ərəb dilində bir həfin yerinə başqa bir həfin qoyulmasına ibdal deyilir.

Qaydaları belədir:

1- **إِفْتِعال** babına nəql edilən misal fellərin **واو** və **ياء** olanlarının yerinə **ت** samiti gətirilir.

Məsələn,

يُسِّرْ- يُتَسِّرْ- يُتَسِّرْ، وَحَدَّ- وَتَحَدَّ- وَتَحَدَّ

2- **إِفْتِعال** babında **ظ، ط، ض، ص** hərfləri ilə başlayan fellərdə bu babın **ت** -sinin əvəzinə **ط، ذ، ز، ظ** hərfləri ilə başlayan fellərdə isə bu babın **ت** -sinin əvəzinə **د** hərfi yazılır.

Məsələn,

طَرَدَ- إِطْرَدَ، صَبَرَ- إِصْتَبَرَ، دَعَى- إِدْتَعَى- إِدْتَعَى، زَحَمَ- إِزْتَحَمَ- إِزْتَحَمَ

F. İdğam (الإدغام)

Birinci samiti sakin, ikincisi hərəkəli olan iki eyni hərf yanaşı gəldikdə xəfiflik səbəbiylə bu iki həfin təşdidli hərfə çevrilməsinə idğam deyilir.

Qaydaları belədir:

1- Yanaşı gələn eyni cinsli iki hərf idğam edilərkən əvvəlki həfin hərəkəsi düşər və ya özündən əvvəl məd hərfi olan illət hərfi var isə yenə eyni əməliyyat aparılır.

Məsələn,

مَلَّلَ-مَلَّلَ-مَلَّ، لَبَّبَ-لَبَّبَ-لَبَّ، مَدَدَ-مَدَدَ-مَدَّ
مَالَّلَ-مَالَّلَ-مَالَ، لَابَّبَ-لَابَّبَ-لَابَّ، مَادَدَ-مَادَدَ-مَادَّ

2- Yanaşı gələn eyni cins iki samitdən birincisi səhih və sakın samitsə idğam edilərkən o samitin hərəkəsi bu salim hərfə verilir.

Məsələn,

يَمَلَّلَ-يَمَلَّلَ-يَمَلَّ، يَلَبَّبَ-يَلَبَّبَ-يَلَبَّ، يَمَدَدَ-يَمَدَدَ-يَمَدَّ

III. Kəlmə növləri

A. Mazi fel (Şühudi keçmiş zaman)

Mazi fel: Bir iş və ya hərəkətin keçmiş zamanda olduğunu qəti surətdə bildirən feldir. Dilimizdəki şühudi və nəqli keçmiş zaman formalarının qarşılığıdır. Üçüncü şəxs tək müzəkkər (kişi cinsi) forması ərəb dilində kök qəbul edilir. Felin şəxsə görə dəyişməsi üçüncü şəxsdən birinci şəxsə doğrudur və dişilik (qadın cinsi) və təsniyə (ikilik) bildirən şəxsləri vardır.

جَمْع		مُثَنَّى		مُفْرَد		Şəxislər	
yazdılar	كَتَبُوا	I k i s i yazdı	كَتَبَا	yazdı	كَتَبَ	غَائِبٌ	3-cü şəxs
yazdılar	كَتَبْنَ	I k i s i yazdı	كَتَبَتَا	yazdı	كَتَبَتْ	غَائِبَةٌ	
yazdınız	كَتَبْتُمْ	İkiniz yazdınız	كَتَبْتُمَا	yazdın	كَتَبْتَ	مُخَاطَبٌ	2-ci şəxs
yazdınız	كَتَبْتُنَّ	I k i n i z yazdınız	كَتَبْتُمَا	yazdın	كَتَبْتِ	مُخَاطَبَةٌ	

yazdıq	كَتَبْنَا	Yazdıq	كَتَبْنَا	yazdım	كَتَبْتُ	مُتَكَلِّم	1-ci şəxs
--------	-----------	--------	-----------	--------	----------	------------	-----------

Mazi felin özünə məxsus xüsusiyyətləri bunlardır:

1- Mazi felin ikinci kök hərfinin hərəkəsi hər üç hərəkə də ola bilər, bu lüğətdən öyrənilir.

Məsələn,

فَعَلَ، فَعُلَ، فَعَلَّ.

2- Üçüncü şəxs tək müənnəs formasını (qadın cinsinin) sonundakı (تْ) müənnəslik (qadınlıq) bildirir. Artırılan digər şəkilçilər isə əvəzlidir.

3- Mazi felin bütün şəkilləri məbni olub, sonuncu kök hərfinin hərəkəsi üzərinə məbndir.

Mazi felin əqsamı-səbaya görə dəyiməsi aşağıdakı kimidir:

فعل مضارع	فعل مضارع	فعل مضارع	فعل مضارع	فعل مضارع	فعل مضارع	فعل مضارع	فعل مضارع
سَمِعَ	رَدَّ	مَلَّ	لَبَّ	قَالَ	مَالَ	نَسِيَ	وَقَى
سَمِعَا	رَدَّا	مَلَّا	لَبَّا	قَالَا	مَالَا	نَسِيَا	وَقَيَا
سَمِعُوا	رَدُّوا	مَلُّوا	لَبُّوا	قَالُوا	مَالُوا	نَسُوا	وَقَوْا
سَمِعَتْ	رَدَّتْ	مَلَّتْ	لَبَّتْ	قَالَتْ	مَالَتْ	نَسِيَتْ	وَقَتْ
سَمِعَتَا	رَدَّتَا	مَلَّتَا	لَبَّتَا	قَالَتَا	مَالَتَا	نَسِيَتَا	وَقَتَا
سَمِعْنَ	رَدَدْنَ	مَلِلْنَ	لَبِينَ	قُلْنَ	مِلْنَ	نَسِينَ	وَقِينَ

سَمِعْتُ	رَدَدْتُ	مَلَلْتُ	كَبَيْتُ	قُلْتُ	مَلَيْتُ	وَقَيْتُ	نَسَيْتُ	حَيَّيْتُ
سَمِعْتُمَا	رَدَدْتُمَا	مَلَلْتُمَا	كَبَيْتُمَا	قُلْتُمَا	مَلَيْتُمَا	وَقَيْتُمَا	نَسَيْتُمَا	حَيَّيْتُمَا
سَمِعْتُمْ	رَدَدْتُمْ	مَلَلْتُمْ	كَبَيْتُمْ	قُلْتُمْ	مَلَيْتُمْ	وَقَيْتُمْ	نَسَيْتُمْ	حَيَّيْتُمْ
سَمِعْتِ	رَدَدْتِ	مَلَلْتِ	كَبَيْتِ	قُلْتِ	مَلَيْتِ	وَقَيْتِ	نَسَيْتِ	حَيَّيْتِ
سَمِعْتُمَا	رَدَدْتُمَا	مَلَلْتُمَا	كَبَيْتُمَا	قُلْتُمَا	مَلَيْتُمَا	وَقَيْتُمَا	نَسَيْتُمَا	حَيَّيْتُمَا
سَمِعْتُنَّ	رَدَدْتُنَّ	مَلَلْتُنَّ	كَبَيْتُنَّ	قُلْتُنَّ	مَلَيْتُنَّ	وَقَيْتُنَّ	نَسَيْتُنَّ	حَيَّيْتُنَّ
سَمِعْتُ	رَدَدْتُ	مَلَلْتُ	كَبَيْتُ	قُلْتُ	مَلَيْتُ	وَقَيْتُ	نَسَيْتُ	حَيَّيْتُ
سَمِعْنَا	رَدَدْنَا	مَلَلْنَا	كَبَيْنَا	قُلْنَا	مَلَيْنَا	وَقَيْنَا	نَسِينَا	حَيَيْنَا

Qeyd: 1- خَافَ və نَامَ əcvəfi-vavi olmalarına baxmayaraq əcvəfi-yəi kimi dəyişir.

2- Məhmuz və misal feillər səlim feil kimi dəyişir, müdaafların (مُضَاعَف) ikinci kök hərflərinin hərəkəsi lüğətdən öyrənilir və üçüncü şəxs qadın cəmindən etibarən aşkar olur. Əcvəf və naqislərdə iləl qaydaları lazımı yerlərdə tətbiq edilir. (Dəyişmə cədvəlinə bax.)

3- Mazi fellərin məchul növlərinin əsl hərəkələri nə olursa olsun birincisi damma, ikincisi kəsre ilə hərəkələnir. Üçüncü hərfin hərəkəsi olduğu kimi qalır.

Məsələn,

كُتِبَ (-َ -ُ)

4- Mazi feillərin inkarı iki cür düzəldilir:

a- Mazi feilin qabağına ۛ inkar ədatı artırılaraq.

Məsələn,

مَا كَتَبَ ، مَا ذَهَبَ ، مَا حَضَرَ، مَا فَعَلَ

b- Müzari feilin qabağına لَمْ inkar ədatı artırılaraq.

Məsələn,

لَمْ يَكْتُبْ ، لَمْ يَذْهَبْ ، لَمْ يَحْضُرْ ، لَمْ يَفْعَلْ .

B. Müzari feil (İndiki-gələcək zaman) (الفعل المضارع)

Müzari fel: iş və ya hərəkətin edilməkdə olduğunu, yaxud ediləcəyini bildirən feildir. Bu feil dilimizdəki indiki və gələcək zamanın qarşılığıdır. Müzari feilin şəxsə görə dəyişməsi üçüncü şəxsdən birinci şəxsə doğrudur. Düşlik və ikilik bildirən şəxsləri vardır.

Müzari feilin şəxslərə görə dəyişməsi aşağıdakı cədvəldəki kimidir.

جمع		مثنى		مفرد		Şəxslər	
yazırlar	يَكْتُبُونَ	ikisi yazır	يَكْتُبَانِ	Y a z ı r (kişi)	يَكْتُبُ	غَائِبٌ	3-cü şəxs
yazırlar	يَكْتُبْنَ	ikisi yazır	تَكْتُبَانِ	Y a z ı r (qadın)	تَكْتُبُ	غَائِبَةٌ	
yazırsınız	تَكْتُبُونَ	i k i n i z yazırsınız	تَكْتُبَانِ	Yazırsan (kişi)	تَكْتُبُ	مُخَاطَبٌ	2-ci şəxs
yazırsınız	تَكْتُبْنَ	i k i n i z yazırsınız	تَكْتُبَانِ	Yazırsan (qadın)	تَكْتُبِينَ	مُخَاطَبَةٌ	
yazırıq	نَكْتُبُ	yazırıq	نَكْتُبُ	yazıram	أَكْتُبُ	مُتَكَلِّمٌ	1-ci şəxs

Müzari feilin özünə məxsus xüsusiyyətləri bunlardır:

1- Müzari feilin ikinci kök hərfinin hərəkəsi hər üç hərəkə ola bilər, bu lüğətdən öyrənilir.

Məsələn,

يَفْعُلُ، يَفْعِلُ، يَفْعُلُ

2- Müzari feilin başlanğıcında yazılan ن، ا، ت، ي hərflərinə müdaraət hərfləri deyilir və yadda qalması üçün أَتَيْنَ şəklində yazılır.

3- Müzari feilin sadəcə ikinci və üçüncü şəxs qadın cəmləri sükun üzrə məbni olub, digərləri mürəbdir.

4- Müzarinin sonunda ن olmayan şəkilləri damma ilə mərfudur.

5- Müzari feilin sonunda ikinci və üçüncü şəxs qadın cəminin ن -undan başqa ن olan (və ya sonundakı ن -dan əvvəl hərfi-məd olan illət hərfi gələn) şəkillərinə əfali-xəmsə (beş feil) deyilir və bunların rəf əlaməti ن -dur.

6- Əfali-xəmsənin ن -larından əvvəlki məd hərfi yerində olan illət hərfləri əvəzlilikdir və açıq fail yoxdursa, bunlar fail olur.

Müzari feilin əvvəlinə لَا، لَ، لَمْ، كُنْ، كُنْ، إِذْ gələrsə məczum olar. Bu halda:

1- Sonunda ن olmayanların cəzm əlaməti sükundur.

2- Əfali-xəmsənin cəzm əlaməti ن -un həzfidir (silinməsidir).

3- İkinci və üçüncü şəxs qadın cəmlər isə sükun üzrə məbni qalar. كُنْ، لَمْ، إِذْ ədatları müzarinin mənasını maziyə، لَا، لَ، لَمْ ədatları isə müzari feili əmr şəklinə çevirir.

Müzari feilin əvvəlinə اَنْ، اَنْ، كُنْ، إِذْ gələrsə, feili mənsub edər. Bu halda, sonunda ن olmayanların nəsb əlaməti fəthə, əfali-xəmsənin nəsb əlaməti ن -un həzfi, ikinci və üçüncü şəxs qadın cəmlərin nəsb əlaməti sükun üzrə məbni qalmalarıdır.

Qeyd: Naqis müzarilərin ن -suzları illət hərfinin həzfi ilə məczum olur.

- Naqis müzarilərin ن -suzlarının nəsb və rəf hallarının erabı, təqdiri-erab mövzusunda göstərilmişdir.

1- Müzari feilin inkarını düzəltmək üçün əvvəlinə م inkar ədatı artırılır. Buna ərəbcə nəfyi-hal deyilir.

Məsələn,

Yazmır- مَا يَكْتُبُ gəlmir- مَا يَحْضُرُ danışmır- مَا يَتَكَلَّمُ

2- Müzari felin əvvəlinə س سَوْفَ və ʔ ədatları artırılaraq gələcək zaman düzəldilir.

Məsələn,

Yazacaq- سَوْفَ يَكْتُبُ gedəcək- سَوْفَ يَذْهَبُ

Gələcək zamanın inkarını düzəltmək üçün müzari felin əvvəlinə لَا və لَنْ inkar ədatları artırılır.

Yazmayacaq- لَا يَكْتُبُ getməyəcək- لَنْ يَذْهَبُ

(Qeyd: 1-ci və 2-ci bəndlər daha sonra təfəsilatlı izah ediləcək.)

3- Müzari feillərin məchulları əsl hərəkələri nə olursa olsun müdaraət hərfi damma, ikinci hərfi fəthə ilə hərəkələnərək düzəldilir. Birinci və üçüncü hərflərin hərəkələri dəyişməz.

Məsələn,

يُكْتَبُ

Müzari feilin əqsamı-səbaya görə dəyişməsi aşağıdakı kimidir:

يُكْتَبُ	يُكْتَبُ	يُكْتَبُ	يُكْتَبُ	يُكْتَبُ	يُكْتَبُ	يُكْتَبُ	يُكْتَبُ	يُكْتَبُ
أَخَذَ	مَدَّ	وَدَعَ	وَجَلَ	قَالَ	بَاعَ	عَزَا	رَمَى	رَضِيَ
يَأْخُذُ	يُمَدُّ	يَدَعُ	يُوجِلُ	يَقُولُ	يَبِيعُ	يَغْزُو	يَرْمِي	يَرْضَى
يَأْخُذَانِ	يُمَدَّانِ	يَدَعَانِ	يُوجَلَانِ	يَقُولَانِ	يَبِيعَانِ	يَغْزَوَانِ	يَرْمِيَانِ	يَرْضَيَانِ
يَأْخُذُونَ	يُمَدُّونَ	يَدْعُونَ	يُوجَلُونَ	يَقُولُونَ	يَبِيعُونَ	يَغْزَوُونَ	يَرْمِيُونَ	يَرْضَوْنَ
تَأْخُذُ	تُمَدُّ	تَدَعُ	تُوجِلُ	تَقُولُ	تَبِيعُ	تَغْزُو	تَرْمِي	تَرْضَى
تَأْخُذَانِ	تُمَدَّانِ	تَدَعَانِ	تُوجَلَانِ	تَقُولَانِ	تَبِيعَانِ	تَغْزَوَانِ	تَرْمِيَانِ	تَرْضَيَانِ
يَأْخُذْنَ	يُمَدَّدْنَ	يَدَعْنَ	يُوجَلْنَ	يَقُولْنَ	يَبِيعْنَ	يَغْزَوْنَ	يَرْمِيْنَ	يَرْضَيْنِ

تَأْخُذُ	تَمُدُّ	تَدْعُ	تَوْجُلُ	تَقُولُ	تَبِيعُ	تَغْزُو	تَرْمِي	تَرْضَى
تَأْخُذَانِ	تَمُدَّانِ	تَدْعَانِ	تَوْجَلَانِ	تَقُولَانِ	تَبِيعَانِ	تَغْزَوَانِ	تَرْمِيَانِ	تَرْضَيَانِ
تَأْخُذُونَ	تَمُدُّونَ	تَدْعُونَ	تَوْجَلُونَ	تَقُولُونَ	تَبِيعُونَ	تَغْزَوْنَ	تَرْمُونَ	تَرْضَوْنَ
تَأْخُذِينَ	تَمُدِّينَ	تَدْعِينَ	تَوْجَلِينَ	تَقُولِينَ	تَبِيعِينَ	تَغْزِينَ	تَرْمِينَ	تَرْضَيْنَ
تَأْخُذَانِ	تَمُدَّانِ	تَدْعَانِ	تَوْجَلَانِ	تَقُولَانِ	تَبِيعَانِ	تَغْزَوَانِ	تَرْمِيَانِ	تَرْضَيَانِ
تَأْخُذَنَ	تَمُدَّدْنَ	تَدْعَنَّ	تَوْجَلْنَ	تَقُلْنَ	تَبِيعْنَ	تَغْزَوْنَ	تَرْمِينَ	تَرْضَيْنَ
أَخَذُ	أَمَدُ	أَدْعُ	أَوْجُلُ	أَقُولُ	أَبِيعُ	أَغْزُو	أَرْمِي	أَرْضَى
نَأْخُذُ	نَمُدُّ	نَدْعُ	نَوْجُلُ	نَقُولُ	نَبِيعُ	نَغْزُو	نَرْمِي	نَرْضَى

Qeyd: 1- Məzid feillərdən تَفَعَّلُ və تَفَاعَلَ qəlibləri, bütün sülasi ləfif və naqis feillərin məchulları, həmçinin bütün məzid feillərin məchulları və müzarisində ع hərfi fəthə olan bütün naqis feillərin müzariləri رَضِيَ-يُضَيّ kimi dəyişir.

2- Əcvəf feillərin məchulları قِيلَ، صِيَم kimi dəyişir.

C. Məsdər (المَصْدَرُ)

Ərəb dilində zamandan asılı olmadan bir hadisəni, hal-vəziyyəti bildirən və bəzən isim, bəzən də feil sayılan (isim və ya felə məxsus xüsusiyyətləri daşıyan) sözlərə məsdər deyilir. Dilimizdə məsdər düzəltmək üçün felin başlanğıc formasına maq^2 (bəzən də ma^2) şəkilçisi artırılır.

1- Sülasi mücərrəd feillərin məsdər qəlibləri olmaqla yanaşı, hansı feilin hansı qəlibdən gələcəyi qəti qaydalara əsaslanmayıb, lüğətdən öyrənilir. Bu qəliblər aşağıdakılardır:

فِعَالَةٌ، فَعَالٌ، فَعَالٌ، فِعَالٌ، فَعْلَانٌ، فَعِيلٌ، فَعُولَةٌ، فُعُلَّةٌ، فُوعُولٌ، فُعْلٌ

2- Sülasinin məzidi olan babların özlərinə görə dəyişməyən məsdər qəlibləri vardır və bunlar ziyadəli bablar tədqiq edilərkən veriləcəkdir.

3- Bütün müzari feillərin əvvəlinə **أُ** artırılaraq məsdər mənası ifadə edilir. Lakin bunu edərkən məsdərin işlədiləcəyi şəxsə görə müzarinin o şəxsə aid şəklinin işlədilməsi lazımdır.

Məsələn,

اَنْ نَشْرَبَ içməyimiz- اَنْ اَشْرَبَ içməyim-

4- Camid (cansız) və ya müştəq (düzəltmə) isimlərin sonuna ^{يَّة} şəkilçisi artırılaraq ümumiyyətlə hal və sifət mənasında işlədilən məsdərlər düzəldilir və bu məsdərlərə düzəltmə məsdər (المَصْدَرُ الصَّنَاعِيُّ) və ya (المَصْدَرُ الْمَجْعُولُ) deyilir.

Məsələn,

المَسْئُولُ الْمَسْئُؤِلَةُ - Məsuliyyət- الجَاهِلُ - الجَاهِلِيَّةُ Cahillik-

D. İsmi fail (Feili sifət) اِسْمُ الْفَاعِلِ

Ərəb dilində feildən törəyib, bir iş və ya hərəkəti icra edəni göstərən sözə ismi-fail (feli sifət) deyilir. Sülası mücərrəd feillərin ismi-failləri فاعِلٌ qəlibində törəyir. Dilimizə tərcümə edilərkən feilin kökünə ^{an²} şəkilçisi artırılır.

Məsələn,

فاتحٌ (fəth edən)- açan , قاتِلٌ - öldürən- فاعِلٌ - edən , كاتبٌ - Yazan-

İsmi faillərlə əlaqəli digər xüsusiyyətlər bunlardır:

1- Düzəltmə bablardakı feillərdən ismi fail düzəltmək üçün müzari formaları götürülür və onlardan müzarət hərfi atılır, onun əvəzinə dammalı م hərfi artırılır və sondan bir əvvəlki hərfin hərəkəsi kəsre ilə hərəkələnir və son hərfi tənvinlənir.

Məsələn,

يُضْحِكُ- مُضْحِكٌ، يَكْتَسِبُ- مُكْتَسِبٌ، يَنْقَطِعُ- مُنْقَطِعٌ، يَذْكُرُ- مُذَكِّرٌ.

2- İsmi faillərin sonuna qapalı tə (التَّاءُ الْمَرْبُوطَةُ) artırılaraq müənnəs (qadınlıq) forması düzəldilir. Təsniyələri (ikilik formaları) ان və ya ين artırılaraq, cəmləri isə salim cəm şəklində yəni, müzəkkərləri (kişi cinsləri) üçün وَنْ və ya يَنْ , müənnəsləri (qadın cinsləri) üçün sonuna اِنَّ artırılaraq düzəldilir. Bununla yanaşı qırıq cəm olaraq فَعْلَةٌ، فَعْلٌ، فَعَالٌ qəlibləri müzəkkər üçün، فَوَاعِلٌ qəlibi də müənnəs üçün işlədilir.

3- Məlum növ mazi və müzari feillərin əvvəllərinə ismi mövsullar artırılaraq ismi fail mənası ifadə edən sözlər düzəldilir və bunlar ismi faillərdən daha çox işlədilir.

Məsələn,

الَّتِي تَكْتُبُ = كَاتِبَةٌ، الَّذِينَ يَكْفُرُونَ = كَافِرُونَ، الَّذِي فَعَلَ = فَاعِلٌ.

E. İsmi məful (Feili sifət, sifət) (اسْمُ الْمَفْعُولِ)

Ərəb dilində feildən əmələ gəlib, iş və ya hərəkətdən təsirlənən şəxs və ya əşyanı göstərən sözə ismi məful deyilir. Sülası mücərrəd feillərin ismi məfulları مَفْعُول qəlibində əmələ gəlir. İsmi məful dilimizdəki sifət və feli sifətin (bəzən sifətin, bəzən də feli sifətin) xüsusiyyətlərini daşıyır. Buna görə belə feillər dilimizə bəzən yalnız feili sifət, bəzən həm feili sifət, həm də sifət kimi tərcümə olunur. Tərcümədə feili sifət şəkilçisi –mı^ə və sifət düzəldən –ıq⁴ və -ı⁴ şəkilçilərindən istifadə olunur.

Məsələn,

Yazılmış- مَكْتُوبٌ , qırılmış, qırıq- مَكْسُورٌ , bağlanmış, bağlı- مَرْبُوطٌ , müəyyən, məlum- مَعْلُومٌ

İsmi məfullarla əlaqəli digər xüsusiyyətlər bunlardır:

1- Düzəltmə bablardakı feillərdən ismi məful düzəltmək üçün müzariləri götürülür, müdaraət hərfi atılır, əvəzinə dammalı bir م hərfi gətirilir, sözün sonundakı hərfdən qabaqkı hərf fəthə ilə hərəkələnir və sözün sonu tənvinlənir.

Məsələn,

يُضْحِكُ- مُضْحِكٌ، يَكْتَسِبُ- مُكْتَسِبٌ، يُكَذِّبُ- مُكَذِّبٌ، يُذَكِّرُ- مُذَكِّرٌ.

2- İsmi məfulların sonuna qapalı tə (ة) artırılaraq müənnəs forması düzəldilir. Təsniyələri (ikili formaları) ان ve ya ين artırılaraq, cəmləri isə salim cəm şəklində yəni, müzəkkərləri üçün sonuna وَن ve ya يَنْ , müənnəsləri (qadın cinsləri) üçün ات artırılaraq düzəldilir.

3- Məchul mazi və müzarilərin əvvəlinə ismi-mövsul artırılaraq ismi məful mənası ifadə edən sözlər düzəldilir və bunlar ismi məfullardan daha çox işlədilir.

Məsələn,

الَّتِي تَكْتُبُ = مَكْتُوبَةٌ، الَّذِينَ يَقْتُلُونَ = مَقْتُولُونَ، الَّذِي فَعَلَ = مَفْعُولٌ

Qeyd: اِنْفَعَالٌ، اِفْعَالٌ، تَفَعُّلٌ، اِفْعِلَالٌ düzəltmə bablarının və bütün feillərin məchul növlərinin ismi məfulları yoxdur.

F. Cəhdi mütləq (Şühudi keçmiş zamanın inkarı) (حَدُّ الْمُطْلَقِ)

Cəhdi mütləq zaman formasını düzəltmək üçün müzari feilin əvvəlinə لَمْ inkar ədatı artırılır, müzari feil məczum olur. Bu halda:

1- Sonunda ن olmayanların cəzm əlaməti sükun, əfali xəmsənin (beş feilin) cəzm əlaməti ن -un həzfidir (silinməsidir).

2- Müənnəs cəmlər isə sükun üzrə məbni qalır.

3- Bu zaman formasındakı feilin şəxsə görə dəyişməsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

جَمْعٌ	مُثْنًى	مُفْرَدٌ	Şəxislər	
لَمْ يَكْتُبُوا yazmadılar	لَمْ يَكْتُبَا ikisi yazmadı	لَمْ يَكْتُبْ yazmadı	غَائِبٌ	3-cü şəxs
لَمْ يَكْتُبْنَ yazmadılar	لَمْ يَكْتُبَا ikisi yazmadı	لَمْ تَكْتُبْ yazmadı	غَائِبَةٌ	
لَمْ تَكْتُبُوا yazmadınız	لَمْ تَكْتُبَا ikiniz yazmadınız	لَمْ تَكْتُبْ yazmadın	مُخَاطَبٌ	2-ci şəxs
لَمْ تَكْتُبْنَ yazmadınız	لَمْ تَكْتُبَا ikiniz yazmadınız	لَمْ تَكْتُبِي yazmadın	مُخَاطَبَةٌ	
لَمْ نَكْتُبْ yazmadıq	لَمْ نَكْتُبْ yazmadıq	لَمْ أَكْتُبْ yazmadım	مُتَكَلِّمٌ	1-ci şəxs

G. Cəhdi Müstəğraq (Şühudi keçmiş zamanın inkarı) (الْمُسْتَعْرَقِ) جَدُّ

Cəhdi müstəğraq zaman formasını düzəltmək üçün müzari feilin əvvəlinə لَمْ inkar ədatı artırılır, müzari feil məczum olur. Belə fellər bir iş və ya hərəkətin hələ də icra edilmədiyini göstərir. Bu halda:

1- Sonunda ن olmayan feillərin cəzm əlaməti sükun, əfali xəmsənin (beş feilin) cəzm əlaməti ن -un həzfi olur.

2- Müənnəs cəmlər isə sükun üzrə məbni qalır.

3- Bu zaman formasındaki feilin şəxslərə görə dəyişməsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

جَمْعُ	مُثْنِي	مُفْرَدٌ	Şəxslər	
لَمَّا يَكْتُبُوا yazmadılar	لَمَّا يَكْتُبَا (hələ) ikisi yazmadı	لَمَّا يَكْتُبُ (hələ) yazmadı	غَائِبٌ	3-cü şəxs
لَمَّا يَكْتُبْنَ (hələ) yazmadılar	لَمَّا تَكْتُبَا (hələ) ikisi yazmadı	لَمَّا تَكْتُبُ (hələ) yazmadı	غَائِبَتٌ	
لَمَّا تَكْتُبُوا (hələ) yazmadınız	لَمَّا تَكْتُبَا (hələ) ikiniz yazmadınız	لَمَّا تَكْتُبُ (hələ) yazmadın	مُخَاطَبٌ	2-ci şəxs
لَمَّا تَكْتُبْنَ (hələ) yazmadınız	لَمَّا تَكْتُبَا (hələ) ikiniz yazmadınız	لَمَّا تَكْتُبِي (hələ) yazmadın	مُخَاطَبَةٌ	
لَمَّا نَكْتُبُ (hələ) yazmadım	لَمَّا نَكْتُبُ (hələ) yazmadıq	لَمَّا أَكْتُبُ (hələ) yazmadım	مُتَكَلِّمٌ	1-ci şəxs

H. Nəfyi Hal (İndiki zamanın inkarı) نَفْيُ الْحَالِ

İndiki zamanın inkarı müzari feilin əvvəlinə ما inkar şəkilçisi artırılaraq düzəldilir. Bu feillərin şəxsə görə dəyişməsində müzaridə heç bir dəyişiklik edilməz.

Məsələn,

Yazmırlar- مَا يَكْتُبْنَ , yazmırlar- مَا يَكْتُبُونَ yazmır- مَا يَكْتُبُ , yazmıram- مَا أَكْتُبُ

1. Nəfyi istiqlal (Gələcək zamanın inkarı) نَفْيُ الْإِسْتِقْبَالِ

Nəfyi istiqlal zaman formasını düzəltmək üçün feilin əvvəlinə لا inkar şəkilçisi artırılır. Bu feillərin şəxslərə görə dəyişməsində müzaridə heç bir dəyişiklik olmaz.

Məsələn,

Yazmayacaqlar- لَا يَكْتُبُونَ yazmayacaq- لَا يَكْتُبُ yazmayacaqsan- لَا تَكْتُبُ

İ. Təkidi nəfyi istiqlal (Qəti gələcək zamanın inkarı) تَأْكِيدُ نَفْيِ الْإِسْتِقْبَالِ

Təkidi nəfyi istiqlal zaman forması müzari feilin əvvəlinə لَنْ inkar ədatı artırılaraq düzəldilir, müzari feil mənsub olur və qəti gələcək zamanın inkar formasını ifadə edir. Bu halda:

1- Sonunda ن olmayan feillərin nəsb əlaməti fəthə, əfəli xəmsənin (beş feilin) nəsb əlaməti ن -un həzfi (silinməsi) olur.

2- Müənnəs cəmlər isə sükun üzrə məbni olur.

3- Bu zaman formasındakı feillərin şəxsə görə dəyişməsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir:

مُفْرَدٌ	مُتَنِي	جَمْعٌ	Şəxslər	
لَنْ يَكْتُبُوا yazmayacaqlar	لَنْ يَكْتُبَا ikisi yazmayacaqlar	لَنْ يَكْتُبَ yazmayacaq	غَائِبٌ	3-cü şəxs
لَنْ يَكْتُبْنَ yazmayacaqlar	لَنْ تَكْتُبَا ikisi yazmayacaqlar	لَنْ تَكْتُبَ yazmayacaq	غَائِبَةٌ	
لَنْ تَكْتُبُوا yazmayacaqsınız	لَنْ تَكْتُبَا ikiniz yazmayacaqsınız	لَنْ تَكْتُبَ yazmayacaqsan	مُخَاطَبٌ	2-ci şəxs
لَنْ تَكْتُبْنَ yazmayacaqsınız	لَنْ تَكْتُبَا ikiniz yazmayacaqsınız	لَنْ تَكْتُبِي yazmayacaqsan	مُخَاطَبَةٌ	

لَنْ نَكْتُبَ yazmayacağıq	لَنْ نَكْتُبَ yazmayacağıq	لَنْ أَكْتُبَ yazmayacağam	مَتَكَلَّمْ 1-ci şəxs
-------------------------------	-------------------------------	-------------------------------	--------------------------

K. Əmri ǧaib (Üçüncü şəxsə verilən əmr) أَمْرُ الْغَائِبِ

Əmri ǧaib, müzarinin ǧaib və ǧaibə şəxslərinin (üçüncü şəxs kişi və qadın formalarının tək və cəminin) əvvəlinə ل ədatı artırılaraq düzəldilir, müzari feil məczum olur. Bu halda:

1- Sonunda ن olmayan feillərin cəzm əlaməti sükun, əfali xəmsənin cəzm əlaməti ن-un həzfidir.

2- Müənnəs cəm isə sükun üzrə məbni qalır.

3- Bu formadakı feillərin tək və cəmə görə dəyişməsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

جَمْع		مُثَنِّي		مُفْرَد		Şəxslər	
yazsınlar	لَيَكْتُبُوا	ikisi yazsın	لَيَكْتُبَا	Yazsın	لَيَكْتُبُ	غَائِبٌ	3-cü şəxs
yazsınlar	لَيَكْتُبْنَ	ikisi yazsın	لَتَكْتُبَا	yazsın	لَتَكْتُبُ	غَائِبَةٌ	

L. Nəhyi ǧaib (Üçüncü şəxsə verilən əmrin inkarı) نَهْيُ الْغَائِبِ

Nəhyi ǧaib, müzarinin ǧaib və ǧaibə formalarının (üçüncü şəxs qadın və kişi formalarının tək və cəminin) əvvəlinə لَا inkar ədatı artırılaraq düzəldilir, müzari feil məczum (cəzmli) olur. Bu halda:

1- Sonunda ن olmayan feillərin cəzm əlaməti sükun, əfali xəmsənin cəzm əlaməti ن-un həzfidir (silinməsidir).

2- Müənnəs cəm sükun üzrə məbni qalır.

3- Bu formadakı feilin tək və cəmə görə dəyişməsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

جَمْع		مُثْنِي		مُفْرَد		Şəxslər	
yazmasın	لَا يَكْتُبُوا	ikisi yazmasın	لَا يَكْتُبَا	yazmasın	لَا يَكْتُبُ	غَائِبٌ	3-cü şəxs
yazmasın	لَا يَكْتُبْنَ	ikisi yazmasın	لَا تَكْتُبَا	yazmasın	لَا تَكْتُبُ	غَائِبَةٌ	

M. Əmri hazır (İkinci şəxsə verilən əmr) (أَمْرُ الْحَاضِرِ)

Ərəb dilində ikinci şəxsə verilən əmr, müzari feilin ikinci şəxs kişi və qadın formalarından bu şəkildə düzəldilir:

- 1- Müzarət hərfi atılır və sonu cəzm edilir,
- 2- Geriyə qalan qismi oxunursa əmri hazırdır,
- 3- Oxunmursa, əvvəlinə bir həmzə artırılır və həmzə:
 - a- Son hərfdən əvvəlki hərfin hərəkəsi damma (-) isə damma ilə,
 - b- Son hərfdən əvvəlki hərfin hərəkəsi fəthə və ya kəsre isə kəsre ilə hərəkələnir.

4- Bu qaydalar bütün düzəltmə bablara aiddir. Ancaq (إِفْعَالٌ) babının əmri hazırının əvvəlindəki həmzə bu babın kök hərfi olduğu üçün hərəkəsi daim fəthədir. أُكْرِمُ sözündə olduğu kimi.

5- Bu formadakı feilin tək və cəmə (həmçinin kişi və qadın cinsinə görə) dəyişməsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

جَمْع		مُثْنِي		مُفْرَد		Şəxs	
Yazın	اُكْتُبُوا	ikiniz yazın	اُكْتُبَا	Yaz	اُكْتُبُ	مُخَاطَبٌ	2- ci şəxs
Yazın	اُكْتُبْنَ	ikiniz yazın	اُكْتُبَا	Yaz	اُكْتُبِي	مُخَاطَبَةٌ	

Nəhyi hazır, müzari feilin ikinci şəxsinin kişi və qadın formalarının əvvəlinə *Ÿ* inkar ədatı artırılaraq düzəldilir, müzari feil məczum (cəzmli) olur. Bu halda:

1- Sonunda ن olmayan feillərin cəzm əlaməti sükun, əfali xəmsənin cəzm əlaməti ن - un həzfi olur.

2- Müənnəs cəm isə sükun üzrə məbni qalır.

3- Bu formadakı feilin dəyişməsi aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

جَمْع		مُفْرَد		شَخْس		2- ci şəxs
Yazmayın	لَا تَكْتُبُوا	ikiniz yazmayın	لَا تَكْتُبَا	Yazma	لَا تَكْتُبْ	
Yazmayın	لَا تَكْتُبَنَّ	ikiniz yazmayın	لَا تَكْتُبَا	Yazma	لَا تَكْتُبِي	2- ci şəxs

Qeyd: Buraya qədər bəhs edilən feil zamanları təsdiq və inkar formalarıyla, əmsilədə bəhs olunmayan formalarıyla və dilimizdəki zamanlarla müqayisəli şəkildə aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

Feillərdə zaman cədvəli

Təsdiq forma	Zaman forması	Zaman forması	İnkar forması	Əlavə zaman forması
كَتَبَ yazdı	ماضي	Şühudi keçmiş zaman	مَا كَتَبَ - لَمْ يَكْتُبْ yazmadı	لَمَّا يَكْتُبْ (hələ) yazmadı
يَكْتُبُ yazır yazar	مُضَارِع	İndiki zaman	مَا يَكْتُبُ yazmır, yazmaz	Şühudi keçmiş zamanın daim inkarlıq bildirən forması
سَيَكْتُبُ - سَوْفَ يَكْتُبُ yazacaq	اسْتِقبال	Gələcək zaman	لَا يَكْتُبُ yazmayacaq	لَنْ يَكْتُبْ yazmayacaq
اُكْتُبْ yaz	اَمْرُ الْحَاضِرِ	2-ci şəxsə verilən əmr	لَا تَكْتُبْ yazma	Gələcək zamanın daim inkarlıq bildirən forması
لِيَكْتُبْ yazsın	اَمْرُ الْغَائِبِ	3- cü şəxsə verilən əmr	لَا يَكْتُبْ yazmasın	

Feillərin növləri (أقسام الأفعال)

Feillər الأفعال	Məfullarına görə	Lazım (təsirsiz)	اللازم	Məful almayanlar
		Mütəaddi (təsirli)	المتعدي	Məful alanlar
	Əmələ gəlmələrinə görə	Mütəsərrif (təsriflənən)	المتصرف	Dəyişənlər
		Qeyri mütəsərrif (təsriflənməyən)	غير المتصرف	Dəyişməyənlər
	Kök hərflərinə görə	Mücərrəd	المجرد	Kökünə əlavə hərf almayanlar
		Məzid	المزيد	Kökünə əlavə hərf alanlar
	Faillərinə görə	Məlum növ	المعلوم	Faili müəyyən olanlar
		Məchul növ	المجهول	Faili qeyri müəyyən olanlar

1. Mütəaddi (təsirli) və lazım (təsirsiz)

Məfullarına görə: Ərəb dilində feillər məful alıb-almamasına görə mütəaddi (təsirli) və lazım (təsirsiz) olaraq iki qismə bölünür:

a- Mütəaddi (təsirli) feillər (الأفعال المتعدية) : Failin etdiyi işin məfula təsir etdiyi feillərdir. Yəni məful alan feillərdir. Bunlardan məfulunu hərfi cərsiz alanlara (المتعدي بنفسه) öz-özünə mütəaddi (təsirli) olan, hərfi cərlə (المتعدي بغيره) alanlara başqasının təsiriylə mütəaddi olan feillər deyilir. (Təsirli failin dilimizdəki tərif belədir: Özündən asılı olan sözün, ismin təsirlik halında işlənməsini tələb edən feillərə təsirli feillər deyilir. Başqa ifadəylə desək, məfulları kimi, nəyi (nə), haranı suallarından birinə cavab verən feillərə deyilir.)

Məsələn,

Tariq Əndəlüsü fəth etdi- طارق الأندلس فتح

Əmanəti sahibinə verin- أَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا

b- Lazım (təsirsiz) feillər (الأَفْعَالُ اللَّازِمَةُ) : Failin etdiyi iş və ya hərəkətin hər hansı bir məfula təsir etmədiyi feillərdir. Yəni, məful almayan feillərdir. (Təsirsiz feilin dilimizdəki tərfi belədir: Özünədən asılı olan sözün, ismin təsirlik halında işlənməsini tələb etməyən feillərə təsirsiz feillər deyilir.)

Məsələn,

Xalid öldü – مَاتَ خَالِدٌ Səid getdi – ذَهَبَ سَعِيدٌ Zeynəb güldü – ضَحِكَتْ زَيْنَبُ

Qeyd: Hansı feillərin məful alıb-almayacağı qəti surətdə bilinmədiyi üçün cümlə daxilində məful alanlara mütəaddi (təsirli), almayanlara isə lazım (təsirsiz) feillər deyilir.

2. Əmələ gəlmələrinə görə

Ərəb dilində feillər əmələ gəlmələrinə görə mütəsərrif (təsriflənən) və qeyri mütəsərrif (təsriflənməyən) olaraq iki qismə bölünür:

a- Mütəsərrif (təsriflənən) feillər (الأَفْعَالُ الْمُتَصَرِّفَةُ) : Sülasi və düzəltmə bablardan şəxsə görə dəyişmə və düzəlmə xüsusiyyətinə malik olan feillərdir.

Məsələn,

كَتَبَ، نَصَرَ، عَلِمَ، تَكَبَّرَ، اسْتَغْفَرَ، إِحْمَرَ

b- Qeyri mütəsərrif (təsriflənməyən) feillər (الأَفْعَالُ غَيْرُ الْمُتَصَرِّفَةِ) : Əksər halda şəxsə görə dəyişməyən isim feillərdir. (Dilimizdəki qarşılığı bəzən məsdər, bəzən feili sifət, bəzən də feili bağlamadır.)

Məsələn,

هَؤُلَاءِ، هَلُمَّ، حَيَّ، هَيَّا

3. Kök hərflərinə görə

Ərəb dilində feillər kök hərflərinə görə mücərrəd və məzid olaraq iki qismə bölünür:

a- Mücərrəd feillər (الأَفْعَالُ الْمُجَرَّدَةُ) : Kök hərfi üç və ya dörd hərflili olub, bu

hərflərinə əlavə hərf almayan (qəbul etməyən) feillərdir. Bunlar üçsamitli və ya dördsamitli feillərdir.

Məsələn,

كَتَبَ، نَصَرَ، عَلِمَ، دَخَرَ، زَلَّ.

b- Məzid feillər (الأفعال المَزِيدَةُ) : Birinci və ya ikinci kök hərfinin əvvəlinə və ya sonuna əlavə hərf artırılaraq formalaşdırılan feillərdir.

Məsələn,

تَكَبَّرَ، اسْتَغْفَرَ، إِحْمَرَ.

4. Faillərinə görə

Ərəb dilində feillər faillərinə görə məlum və məchul növ olaraq iki qismə bölünür.

a- Məlum növ feillər (الأفعال المَعْلُومَةُ) : Cümlədə faili (iş icra edəni) müəyyən olan feillərdir. Məlum növ feillərin hərəkələri mazidə (فَعَلَ) , müzaridə isə (كَانَ فَعَلًا) şəklindədir.

Məsələn,

ذَهَبَ زَيْدٌ إِلَى الْمَدْرَسَةِ. - Zeyd məktəbə getdi.

نَصَرَ، عَلِمَ، حَسِنَ، يَعْرِفُ، يَعْلَمُ، يَحْسُنُ

b- Məchul növ feillər (الأفعال المَعْهُولَةُ) : Cümlədə faili (iş icra edəni) müəyyən olmayıb, məfulu və ya məfullarından birisini özünə köməkçi (naibul fail- نَائِبُ الْفَاعِلِ) edən feillərdir. Məchul növ feillərin hərəkələri mazidə (كَانَ فَعُلَ), müzaridə isə (كَانَ فَعُلًا) şəklindədir.

Məsələn,

نَصَرَ، عَلِمَ، حَسِنَ، يَعْرِفُ، يَعْلَمُ، يَحْسُنُ

فُتِحَ الْبَابُ. - Qapı açıldı.

فُتِحَ عَلَيَّ الْبَابُ. - Əli qapını açdı.

Sülasi mücərrəd feillərin mazi və müzarilərinin məchul növləri aşağıdakı kimidir:

مضارع		ماضي		اقسام الأفعال
مجهول	معلوم	مجهول	معلوم	
يُفْعَلُ، يُفْعَلَانِ، يُفْعَلُونَ	يَفْعَلُ	فُعِلَ، فُعِلَا، فُعِلُوا	فَعَّلَ	سالم
يُؤْخَذُ، يُؤْخَذَانِ، يُؤْخَذُونَ	يَأْخُذُ	أُخِذَ، أُخِذَا، أُخِذُوا	أَخَذَ	مهموز
يُرَدُّ، يُرَدَّانِ، يُرَدُّونَ	يُرِدُّ	رُدَّ، رُدَّا، رُدُّوا، رُدِّدَ	رَدَّ	مضاعف
يُوجَدُ، يُوجَدَانِ، يُوجَدُونَ	يَجِدُّ	وُجِدَ، وُجِدَا، وُجِدُوا	وَجَدَ	مثال
يُقَالُ، يُقَالَانِ، يُقَالُونَ	يَقُولُ	قِيلَ، قِيلَا، قِيلُوا، قُلْنَ	قَالَ	اجوف
يُدْعَى، يُدْعَيَانِ، يُدْعَوْنَ	يَدْعُو	دُعِيَ، دُعِيَا، دُعُوا	دَعَى	ناقص
يُنْهَى، يُنْهَيَانِ، يُنْهَوْنَ	يَنْهَى	نُهِِيَ، نُهِيََا، نُهُِوا	نَهَى	ناقص

Qeyd: 1- Əcvəf feillərin ortadakı اُلْفَ –ləri məchulda يَاءَ -yə çevrilir.

2- Naqisi vavlar məchulda yəi olur.

3- Misal feillərin məchulları salim feil kimi dəyişir.

Sülasi məzid feillərin mazi və müzarilərinin məchul növü aşağıdakı kimidir:

مضارع		ماضي		اقسام الأفعال
مجهول	معلوم	مجهول	معلوم	
يفعل	يفعل	افعل	افعل	الرباعي الخماسي السداسي
يفعل	يفعل	فعل	فعل	
يفاعل	يفاعل	فوعل	فاعل	
voxdur	ينفعلي	voxdur	انفعلي	
يفتعل	يفتعل	افتعل	افتعل	
voxdur	يفعل	voxdur	افعل	
يتفعل	يتفعل	تفعل	تفعل	
يتفاعل	يتفاعل	تفوعل	تفاعل	
يستفعل	يستفعل	استفعل	استفعل	
يفعول	يفعول	افعول	افعول	
يفعول	يفعول	افعول	افعول	
voxdur	يفعال	voxdur	افعال	

Qeyd: اِنْفَعَالٌ، اِفْعَالٌ، اِفْعِلَالٌ bablarının məchulları yoxdur.

O. *İsmi zaman, ismi məkan, mimli məsdər* (إِسْمُ الزَّمَانِ، إِسْمُ الْمَكَانِ، مَصْدَرٌ مِمِّي)

Ərəb dilində bir fel və ya hərəkətin işləndiyi zamanı bildirən düzəltmə isimlərə ismi zaman, yerini bildirənlərə isə ismi məkan deyilir. Bu isimlər bəzən məsdər olaraq da işlədilir. Belə məsdərlərə mimli məsdər deyilir. Bunların düzəldilmə qaydaları belədir:

1- Müzari feilin ikinci kök hərfi kəsre (ـَ – ـِ) olan və misal feillərdən (مَفْعَلٌ) qəlibində düzəldilənlər.

Məsələn,

Qoyulacaq yer, qoyulacaq zaman, qoymaq- وَضَعَ- مَوْضِعٌ

Mənzil (qonaqlanacaq yer), qonaqlanacaq zaman, enmək- يَنْزِلُ- مَنْزِلٌ

Məclis (oturulacaq yer), oturulacaq zaman, oturmaq- يَجْلِسُ- مَجْلِسٌ

2- Digər fellərdən (فَعَّلٌ – فَعَّلَ) isə (مَفْعَلٌ) qəlibində düzəldilir.

Məsələn,

Məktəb (yazı yazılan yer), yazma zamanı, yazmaq- يَكْتُبُ- مَكْتَبٌ

Yeməxana (yemək yeyilən yer), yemə zamanı, yemək- يَطْعَمُ- مَطْعَمٌ

Mətbəx (yemək bişirilən yer), bişirmə zamanı, bişirmək- يَطْبَخُ- مَطْبَخٌ

Stadion (oyun oynanılan yer), oyun oynama zamanı, oynamaq- يَلْعَبُ- مَلْعَبٌ

3- Bir işin çox icra edildiyi yeri göstərmək üçün ismi məkanların sonuna qapalı tə (ة) artırılır və bu ismə də çoxluq bildirən isim (ismul kəsret) deyilir.

Məsələn,

Qəbiristanlıq (çoxlu qəbir olan yer)- مَقْبَرَةٌ- مَقَابِرٌ

Kitəbxana (çoxlu kitab olan yer)- مَكْتَبَةٌ- مَكْتَبَاتٌ

4- Düzəltmə bablardakı feillərin ismi zaman, ismi məkan və mimli məsdərləri ismi məfulları ilə eyni vəzindədir.

Məsələn,

Etiqafa girilən yer- **إِعْتَكَفَ - مُعْتَكَفٌ**

Xəstəxana- **إِسْتَشْفَى - مُسْتَشْفَى**

5- Yuxarıda göstərilən qəliblərdə düzəldilən sözlər cümlədə işlədildiyi yerə görə ismi zaman, ismi məkan və ya məsdər olaraq tərcümə edilir.

Məsələn,

Danışılacaq yer, danışılacaq zaman, danışmaq- **يَنْطُقُ - مَنْطِقٌ**

Qayıdılacaq yer, qayıdılacaq zaman, qayıtmaq- **يَرْجِعُ - مَرْجِعٌ**

6- Əgər söz bu bablarda deyil və hərf sayı da çox isə izah edilir.

Məsələn,

Qurbağalıq (qurbağaların toplaşdığı yer, gölməçə və ya ərazi)- **مَوْضِعٌ كَثِيرُ الضَّفْضَعِ**

7- Zaman və məkan isimlərinin cəmləri qiyasidir (modelləri sabitdir) və daima **مَفَاعِلٌ** və **مَفَاعِيلٌ** vəzinlərində olur.

Ö. *İsmi Alət* (اسْمُ الْأَلَةِ)

Ərəb dilində alətin (əşyanın) etdiyi işi bildirən feildən düzəldilən sözlərə ismi alət deyilir. Alət (əşya) bildirən isimlər sülasi mücərrəd feillərdən **مَفْعَلَةٌ**, **مَفْعَلٌ**, **مَفْعَالٌ** və **مَفْعُلٌ** qəliblərində düzəldilir və qeyri qiyasidir (modelləri sabit deyildir). Düzəltmə bablardakı feillərdən alət bildirən isim düzəldilməz. Feildən düzəldilməyən alət isimləri də vardır.

1- **مَفْعَلٌ** qəlibində düzəldilən bəzi ismi alətlər:

Rəndə- **مِرْدٌ** rəndələdi- **رَدَّ**

Mikser- **مَكْسَرٌ** qırdı- **كَسَرَ**

Toxum səpən alət- **مِنْدَرٌ** səpdi- **بَذَرَ**

2- **مَفْعَالٌ** qəlibində düzəldilən bəzi ismi alətlər:

Tərəzi- **مِيزَانٌ** ölçdü - **وَزَنَ**

Körük- **مِنْفَاخٌ** körüklədi- **نَفَخَ**

Açar- **مِفْتَاحٌ** açdı- **فَتَحَ**

3- مَفْعَلَةٌ qəlibində düzəldilən bəzi ismi alətlər:

Süpürgə- مِكْنَسَةٌ

süpürdü- كَنَسَ

Xətkeş- مِسْطَرَةٌ

çəkdi- سَطَرَ

Qasıq- مِلْعَقَةٌ

yaladı- لَعَقَ

4- (مُفْعَلٌ = مَفْعَلَةٌ) qəlibində düzəldilən bəzi ismi alətlər, bunlara qab ismi də deyilir:

Ələk- مُنْحَلٌ

ələdi- نَحَلَ

Sürmə qabı- مُكْحَلَةٌ

sürmələdi- كَحَلَ

Məlhəm qabı- مُدْهَنٌ

yağladı- دَهَنَ

5- Alət isimlərin cəm formaları qiyasidir (modelləri sabitdir) və daima مَفَاعِلٌ və مَفَاعِيلٌ vəzinlərində olur.

P. Məsdəri binai mərrə (Hadisənin bir dəfə baş verdiyini bildirən məsdər) (بِنَاءُ الْمَرَّةِ)

Ərəb dilində bir iş və ya hərəkətin bir və ya bir neçə dəfə baş verdiyini bildirən məsdərlərə məsdəri binai mərrə deyilir. Bu məsdərlər sülasi feillərdən فَعْلَةٌ qəlibində düzəldilir. Ümumiyyətlə məfulu mütləqdə ədədi (sayı) bildirmək üçün işlədilir. İş və ya hərəkətin bir dəfədən çox baş verdiyini göstərmək üçün bu qəlibin təsniyə (ikili) və cəm formalarından istifadə edilir.

Məsələn,

(bir) zərbə- ضَرْبٌ- نَظْرَةٌ (bir) nəzər salma, baxma- نَظَرَ-نَظَرَتْ

Kişi oğruya iki (iki dəfə) zərbə vurdu- ضَرَبَ الرَّجُلُ اللِّصَّ ضَرْبَيْنِ

Kişi oğruya bir (bir dəfə) zərbə vurdu- ضَرَبَ الرَّجُلُ اللِّصَّ ضَرْبَةً

(bir dəfə) yemə- أَكَلَ- أَكَلَتْ

Düzəltmə bablardan məsdəri binai mərrə düzəltmək üçün, o babın məsdəri götürülür, məsdərin sonunda qapalı tə (ة) yoxdursa əlavə edilir. Ədədi (sayı) ya müfrəd ilə, ya da təsniyə (ikili) və ya cəm düzəldilərək bildirilir.

Məsələn,

(bir dəfə) nəzər salma, baxma- إِنْفَاتَ- إِنْفَاتَةٌ وَاحِدَةٌ

iki dəfə nəzər salma, baxma- التَّفَتَانِ

üç dəfə nəzər salma, baxma- ثَلَاثُ إِنْفَاتَاتٍ

(bir) cavab- أَجَابَ- إِجَابَةٌ- إِجَابَةٌ وَاحِدَةٌ

Qeyd: Sülası feillərdən düzəldilən فَعْلَةٌ qəlibindəki məsdəri binai mərrələrin cəmi düzəldilərkən ikinci kök hərfi fəthəli olur.

Məsələn,

سَجَدَ- سَجَدَاتٌ، أَكَلَتْ- أَكَلَاتٌ

R. Məsdəri binai növ (Bir növ, tərz bildirən məsdər) (بناءً النوع)

Ərəb dilində iş və ya hərəkətin baş vermə tərzini (şəklini) bildirən məsdərlərə məsdəri binai növ deyilir. Bu məsdərlər sülası feillərdən فَعْلَةٌ qəlibində düzəldilir. Ümumiyyətlə məfulu mütləqdə növü (tərz) bildirmək üçün işlədilir. Dilimizə tərcümə edilərkən bəzən bənzətmə mənası bildirən «kimi» qoşmasından istifadə edilir.

Məsələn,

(bir tərz) nəzər salma, baxma- نَظَرَ- نَظْرَةٌ

(bir tərz) yemə- أَكَلَ- أَكْلَةٌ

(bir tərz) vurma- ضَرَبَ- ضَرْبَةٌ

Kişi oğruya (bir tərz) vurdu.- ضَرَبَ الرَّجُلُ الصَّ ضَرْبَةً

Kişi oğruya uşağı vuran kimi vurdu.- ضَرَبَ الرَّجُلُ الصَّ ضَرْبَةَ الطِّفْلِ

Düzəltmə bablardan məsdəri binai növ düzəltmək üçün o babın məsdəri götürülür, məsdərin sonunda qapalı tə (ة) yoxdursa əlavə edilir və onun ardınca edilən işin tərzini bildirən söz artırılır.

Məsələn,

Pis (bir) qarşılaşma- اجْتِمَاعَةٌ قَبِيحَةٌ

Gözəl (bir) nəzər salma- إِنْفَاتَ- إِنْفَاتَةٌ لَطِيفَةٌ

Gözəl (bir) cavab- أَجَابَ- إِجَابَةٌ- إِجَابَةٌ لَطِيفَةٌ

S. İsmi Təsğir (Kiçiltmə ismi) (اسمُ التَّصْغِيرِ)

Ərəb dilində kiçilməni, azlığı, sevgini, şəfqəti, mərhəməti və kiçiltməni bildirmək üçün bütün isim və sifətləri kiçiltməyə təsğir deyilir. İsmi təsğir bu formada düzəldilir:

1- Söz üç hərfli isə فُعِلْ qəlibində düzəldilir:

Məsələn,

Köləcik- عَبْد- عُيْدُ adamcıqaz- رَجُل- رُجُلُ ayıcıq- دُب- دُبَيْبُ -

2- Söz dörd hərfli isə فُعِيلْ qəlibində düzəldilir.

Məsələn,

Dirhəmcik- دِرْهَم- دُرْهَمُ Kitabxanacıq- مَكْتَب- مَكْتَبُ Cəfərcik- جَعْفَر- جَعْفَرُ

3- Dördüncü hərfi, hərfi məd olan söz beş hərfli isə فُعَيْلْ qəlibində düzəldilir.

Məsələn,

Qəndilcik- قَنْدِيل- قُنْدِيلُ balaca açar- مِفْتَاح- مَفْتِيحُ

Qeyd: 1- Üç və ya dörd hərfli sözün ikinci hərfi illətli isə təsğir əslinə baxılaraq düzəldilir.

Məsələn,

Qapıcıq- قَاب- نَيْب- نَيْبُ dişcik- بَاب- بَوَب- بَوَيْبُ

2- Mədd hərfləri başdan ikinci olarsa «vav» (و) çevrilir.

Məsələn,

Katibçik- كَاتِب- كَوَيْبُ axşamcıq- أَصْل- أُصَيْلُ

3- Sözün üçüncü hərfi illətli isə hamısı يَاء -ə çevrilir və şəddələnir.

Məsələn,

əşaciq- عَصَى- عَصِيَّ yaşlı qadınıcıqaz- عَجُوز- عَجِيَّ

4- Söz mənəvi müənnəs və üç hərfli isə təsğirinin sonuna qapalı tə (ة) artırılır, dördsamitli isə artırılmaz.

Məsələn,

Günəşcik- شَمْسٌ- شَمْسِيَّةٌ dünyacıq- أَرْضٌ- أَرْضِيَّةٌ Məryəmcik- مَرْيَمٌ- مَرْيَمِيَّةٌ

5- Naqis sözlərin son hərfi düşmüşsə təsğiri düzəldilərkən bu hərf ياءٌ -ə çevrilir.

Məsələn,

Atacıq- أَبٌ- أَبِيٌّ qardaşcıq- أَخٌ- أَخِيٌّ

6- Üç həfli naqis sözün həm son hərfi atılmış, həm də əvvəlinə zaid bir həmfə artırılmışsa təsğiri düzəldilərkən həmfə atılır, son hərf ياءٌ -ə çevrilir. Birinci hərf atılmışsa atılan hərf geri qaytarılır və sonuna qapalı tə (ة) artırılır.

Məsələn,

İsimcik- اِسْمٌ- اِسْمِيَّةٌ Oğulcuq- اِبْنٌ- اِبْنِيَّةٌ

7- Qillət cəmlərinin təsğiri normaldır.

Məsələn,

Yazıq yoldaşlar- صَاحِبٌ- صَاحِبِيَّةٌ

8- Mükəssər cəmlərin təsğiri təklərinə çevrilərək düzəldilir. Söz aqıl (canlılara aid) isə cəmi (وَنَ- يَنَ) , qeyri aqıl (cansızlara aid) isə (اِتْ) ilə düzəldilir.

Məsələn,

Şairciklər- شَاعِرٌ- شَاعِرِيَّةٌ dəvəciklər- نَاقَةٌ- نَاقِيَّةٌ

T. İsmi mənsub (Mənsubiyyət ismi) (اِسْمُ الْمَنْسُوبِ)

Ərəb dilində camid (cansız) və ya düzəltmə (müştəq) isimdən düzəldilən, bir yer, məkan, əşya və ya işə mənsubiyyəti bildirən sözlərə ismi mənsub (mənsubiyyət ismi) deyilir.

Dilimizə tərcümə edilərkən -۱⁴, ۱۱⁴, -ə aid, -ilə əlaqəli şəkilçilərindən istifadə olunur.

İsmi mənsubun düzəldilməsi ilə əlaqəli qaydalar bunlardır:

1- Ümumiyyətlə ismin son hərfinin hərəkəsi kəsre edilir və sözün

sonuna təşdidli (ي) artırılır.

Məsələn,

Elmi- عِلْمٌ- عَلِيٌّ Dəməşqli- دِمَشْقٌ- دِمَشْقِيٌّ şəmsi- الشَّمْسُ- شَمْسِيٌّ

2- Sonu qapalı tə (ة) ilə bitən üçsamitli sözlərdə (ة) düşür və əvəzinə وُ qoyulur, daha çox hərfli isimlərdə qapalı tə (ة) varsa ismi mənsub düzəldilərkən bu (ة) düşür.

Məsələn,

Dodağa aid- شَفَاةٌ- شَفَوِيٌّ illik- سَنَةٌ- سَنَوِيٌّ dil ilə əlaqəli- لُغَةٌ- لُغَوِيٌّ
Sünni- سُنَّةٌ- سُنِّيٌّ ticari- تِجَارَةٌ- تِجَارِيٌّ Məkkəli- مَكَّةٌ- مَكِّيٌّ

3- Üçsamitli ismin ikinci hərfinin hərəkəsi kəsre isə ismi mənsubunu düzəldərkən fəthəyə çevrilir.

Məsələn,

Qaraciyərlə əlaqəli- كَبِدٌ- كَبِدِيٌّ Krala aid- مَلِكٌ- مَلِكِيٌّ

4- قَالِبِندƏKİ sözlərin ismi mənsubunu düzəldərkən qapalı tə (ة) ilə bərabər يَاءٌ -də atılır.

Məsələn,

Cüheynəli- جُهَيْنَةٌ- جُهَيْنِيٌّ Mədinəli- مَدِينَةٌ- مَدِينِيٌّ

5- Əlif məmduədə (اء) ilə qurtaran bəzi sözlərin ismi mənsubunu düzəldərkən həmmə bəzən ن -a, bəzən وُ -a çevrilir, bəzən də olduğu kimi qalır.

Məsələn,

Şirniyyatçı- حَلْوَاءٌ- حَلْوَانِيٌّ ibtidai- اِبْتِدَائِيٌّ
Yaşılıqla əlaqəli- خَضْرَاءٌ- خَضْرَاوِيٌّ səmavi- سَمَاءٌ- سَمَاوِيٌّ

6- Əgər söz təşdidli يَاءٌ ilə qurtarırsa:

a) Təşdidli يَاءٌ -dən əvvəl bir hərf varsa, birinci يَاءٌ əslinə, ikincisi وُ -a çevrilir.

Məsələn,

حَيٍّ- حَيَوِيٍّ -Məhəlli- طَيٍّ- طَيَوِيٍّ -Taylı-

b- Təşdidli ياء -dən əvvəl iki hərf varsa birincisi düşər, ikincisi واو -a çevrilər və əvvəlki hərf hərəkəsi fəthə olur.

Məsələn,

نَبِيٍّ- نَبَوِيٍّ -aid- عَلِيٍّ- عَلَوِيٍّ -Əli tərəfdarı-

c- Təşdidli ياء -dən əvvəl üç və ya dörd hərf varsa o zaman ياء düşər.

Məsələn,

مَرْمِيٍّ -aid- مَرْمِيٍّ

d- Təşdidli ياء sözün ortasında olarsa təşdid düşər.

Məsələn,

طَيِّبٍ- طَيِّبِيٍّ -Təmizliklə əlaqəli-

U. Mübaliğəli ismi fail (İş görəndə bir keyfiyyətin çoxluğunu bildirən isim) (مُبَالَغَةُ إِسْمِ الْفَاعِلِ)

Ərəb dilində faildə (iş icra edəndə) bir keyfiyyətin adi dərəcədən çox olduğunu göstərən və ümumiyyətlə فَعَّالٌ qəlibində düzəldilən isimlərə mübaliğəli ismi fail deyilir.

Mübaliğə formaları üçün həmçinin (فَعَّالٌ، فَعَّالَةٌ، مِفْعَالٌ، مِفْعَالَةٌ، فَعِيلٌ، فَعِيلَةٌ، فَعُولٌ، فَعُولَةٌ، تَفَعَّلَ، تَفَعَّلَتْ، فَعُلَ، فَعُلَتْ، فَعَّالٌ، فَعَّالَةٌ) qəlibləri də vardır. Bu qəliblərdən mübaliğəli ismi fail düzəltmə işi (yəni hansı feildən hansı qəlibdə düzəldiləcəyi) səmaidir. Düzəltmə bablardakı feillərdən mübaliğə forması düzəldilməz. Yuxarıdakı qəliblərdən düzəldilmiş bəzi mübaliğəli ismi fail nümunələri aşağıdakılardır:

Çox bilən- فَعَّالٌ- عَلَامَةٌ

Çox kasıb- مِفْعَالٌ- مَسْكِينٌ

Çox mərhəmətli- فَعِيلٌ- رَحِيمٌ

Qısqanc- فَعُولٌ- غَيُّورٌ

Çox danışan- تَفَعَّلَ- تَكَلَّمَ

Çox gülən- فَعَّالٌ- ضَحَّاكٌ

Çox nemət verən- مِفْعَالٌ- مَنَعَامٌ

Çox sadıq- فَعِيلٌ- صَدِيقٌ

Çox cəsur- فَعَّالٌ- شَجَاعٌ

Çox fərq qoyan- فاعولٌ- فاروقٌ

Çox qafil- فُعْلٌ- غُفْلٌ

Çox yatan- فُعْلَةٌ- نَوْمَةٌ

Çox böyük- فُعَالٌ- كُبَارٌ

Çox oynaq- فُعْلٌ- يَقْظٌ

Qeyd: فُعَالٌ vəzninin sonuna təkid üçün qapalı tə (ة) artırılır. Lakin bu söz Allahın sifətlərindən biri isə sonuna qapalı tə (ة) artırılmaz.

Məsələn,

عَلَامَةُ الْغُيُوبِ deyilir, عَلَامُ الْغُيُوبِ deyilməz.

2- مِفْعَالٌ vəzni ismi alət olaraq da işlədilir. (İsmi alət mövzusunda bəhs edildi.)

Ü. İsmi tafdil (Sifətin çoxaltma dərəcəsi) (اسْمُ التَّفْذِيلِ)

Ərəb dilində rəng və ya fiziki nöqsanlıqdan başqa bir keyfiyyətin bir şeydə ən çox və ya iki şeydən birində daha çox olduğunu müqayisə üçün işlədilən və müfrəd müzəkkəri (tək kişi forması) أَفْعُلٌ, müfrəd müənnəsi (tək qadın forması) فُعْلَى vəznində düzəldilən isimlərə ismi tafdil deyilir. Təsniyələri (ikili formaları) normal, cəm formaları isə salim yolla düzəlidir. (Dilimizə tərcümə edilərkən daha, ən, lap ədatlarından istifadə edilir. Bu formada düzələn sifətlərə sintaktik üsulla düzəldilmiş sifətlər deyilir.)

جَمْعٌ	مُثَنِّي	مُفْرَدٌ	
أَكْبَرُونَ	أَكْبَرَانِ	أَكْبَرُ	مُذَكَّرٌ
كُبَرِيَّاتٌ	كُبَرِيَّانِ	كُبْرَى	مُؤَنَّثٌ

İsmi tafdillə əlaqəli bəzi qaydalar bunlardır:

1- İsmi tafdillər rəng və ya vücut nöqsanlığı üçün işlədilməyən, mənası çoxluq bildirən və şəxsə görə dəyişə bilən sülasi fellərdən düzəldilir.

Məsələn,

Ən böyük-كَبِير-أكْبَر

Daha uzaq-بَعْد-أَبْعَد

Ən böyük-كَبِير-كُبْرَى

daha kiçik-صَغُر-أَصْغُر

2-Düzəltmə babların ismi tafdili, o babın mənsubiyyət məsdərinin əvvəlinə mənaca müvafiq olan sülasi feilin ismi tafdili artırılaraq düzəldilir.

Məsələn,

Daha iltifatlı-أَحْسَنُ الْإِيفَاتِ

Çox dəyişkən-أَشَدُّ إِنْقِلَابًا

Ən münafiq -أَشَدُّ مُنَافَقَةً

3- أَشَرُّ və أَخْيَرُ، أَحَبُّ və خَيْرٌ sözləri ismi tafdil olaraq işlədilir. Kökləri -dur.

4- Rəng və fiziki nöqsanlıq üçün işlədilən feillərdən müfrəd müzəkkəri (tək kişi forması) أَفْعَلُ , müfrəd müənnəsi (tək qadın forması) فَعْلَاءُ və hər ikisinin cəmi فُعْلٌ vəznində düzəldilən sözlər sifəti müşəbbəhə olaraq işlədilir.

Məsələn,

Topal-أَعْرَجٌ-عَرَجَاءُ qara-أَسْوَدٌ-سَوْدَاءُ kor-أَعْمَى-عَمِيَاءُ

جَمْعٌ	مُثَنَّى	مُفْرَدٌ	
زُرُقٌ	أَزْرَقَانِ	أَزْرَقُ	مُدَكَّرٌ
زُرُقٌ	زَرْقَوَانِ	زَرْقَاءُ	مُؤَنَّثٌ

5- İsmi tafdillər iki şey arasında müqayisə üçün işlədilsə özlərindən sonra مِنْ hərfi cəri gəlir. Daha üstün sayılana mufaddəl, digərinə isə mufaddəlun aleyh deyilir.

Məsələn,

Ömər Xaliddən daha savadlıdır (biliklidir). — عُمَرُ أَعْلَمُ مِنْ خَالِدٍ

6- İsmi tafdillərin işlədilməsi:

a- مِنْ hərfi cəri ilə müfrəd müzəkkər (tək kişi forması) olaraq işlədilir. Bu zaman müəyyənlik hərf birləşməsisiz(ال- sız) və izafətsiz olur.

Məsələn,

Əli Zeyddən daha böyükdür.- عَلِيٌّ أَكْبَرُ مِنْ زَيْدٍ

Ayşə Nəсібədən daha böyükdür.- عَائِشَةُ أَكْبَرُ مِنْ نَسِيبَةَ

Onlar başqalarından daha böyükdürlər.- هُمْ أَكْبَرُ مِنْ غَيْرِهِمْ

b- İsmi tafdil öz cinsinə və ya cüzünə muzaf edilərək və müfrəd müzəkkər (tək kişi forması) olaraq düzəldilir.

Məsələn,

Yaqut daşların ən yaxşısıdır.- الْيَاقُوتُ أَفْضَلُ الْحِجَارَةِ

Fatma qadınların ən üstünüdür.- فَاطِمَةُ أَفْضَلُ النِّسَاءِ

Müəyyənlik hərf birləşməsilə (ال) bəzən müfrəd (tək), təsniyə (ikili), cəm, müzəkkər və müənnəs olaraq işlədilir.

Məsələn,

زَيْدٌ الْأَفْضَلُ - الزَّيْدَانِ الْأَفْضَلَانِ - الزَّيْدُونَ الْأَفْضَلُونَ

هَذَا الْكُبْرَى - الْهِنْدَانِ الْكُبْرَيَانِ - الْهِنْدَاتُ الْكُبْرَيَاتُ

V. Sifəti Müşəbbəhə (الصِّفَةُ الْمُشَبَّهَةُ)

Sifəti müşəbbəhə, ərəb dilində ismi fail hökmündə olub, bir şəxs və ya canlının hər hansı bir keyfiyyət və ya əlamətlə daima sifətləndiyini bildirir. Belə ki, ismi fail sonradan meydana gəlməni (حُدُوثُ), sifəti müşəbbəhə isə bir sifətin mövcud olduğu varlıqda daim qaldığını (ثُبُوتُ) bildirir.

Məsələn,

جالِسٌ sözü faildir və bu oturma işi bir canlıda müntəzəm deyildir, çünki oturan hər an qalxa bilər. Lakin هَذَا الرَّجُلُ كَرِيمٌ cümləsindəki كَرِيمٌ sözü isə cömərtlik əlamətinin həmin şəxsə daimi olduğunu göstərir.

Sifəti müşəbbəhələr ümumiyyətlə lazım (təsirsiz) fellərdən səmai (eşitməyə əsaslanan) olan vəzinlərdə düzələr, bu vəznlər aşağıdakılardır:

Yumuşaq- فَعْلٌ - رَخَوٌ

Gözəl- فَعْلٌ - حَسَنٌ

Qorxaq- فَعْلٌ - جَبَانٌ

asan- فَعْلٌ - سَهْلٌ

sərt- فَعْلٌ - صَلَبٌ

məharətli- فَعْلٌ - فَطِنٌ

Təcrübəli- فَعِيلٌ - صَيْرَفٌ

Çox danışan- فَعْلَالٌ - كَثَكَاثٌ

Hamilə- فُعْلَى - حُبْلَى

Bakirə- فُعْلَاءٌ - عَذْرَاءٌ

Dolu- - مَلَأْتَفْعُلَانُ

pis- فَعِيلٌ - فَبِيحٌ

ölü- فَعِيلٌ - مَيِّتٌ

baytar- فَعِيلٌ - بَيْطَارٌ

çılpaq- فُعْلَانٌ - عُرْيَانٌ

Y. Feli təəccübü əvvəl (Təəccüb bildirən fel 1) (الفعلُ التَّعَجُّبُ)

Feli təəccübü əvvəl, ərəb dilində təəccüb, heyrət bildirmək üçün işlədilən fel növü olub, düzəldilməsi və işlədilməsi aşağıdakı kimidir:

1- فُعْلَالٌ babının mazi tək müzəkkər forması götürülür, sonu fəthələnir, əvvəlinə təəccüb bildirən nəkrə isim olan ما , sonuna isə əvəzlik və ya mənsub marifə isim artırılır.

Məsələn,

O nə qədər gözəldir.- ما أَحْسَنَهُ

Bayraq nə qədər gözəl oldu.- ما أَحْسَنَ الْعَلَّ

2- Felin şəxslərə görə dəyişməsi olmayanda sadəcə sonundakı əvəzlik və ya isim dəyişdirilərək digər şəxslər əldə edilir.

Məsələn,

Zeyd necə də gözəldir! ما أَحْسَنَ زَيْدًا

Necə də gözəldirlər! ما أَحْسَنَهُمْ

Necə də gözəlsən! ما أَحْسَنَكَ

Necə də gözəlik! ما أَحْسَنَنَا

Fatma necə də gözəldir! ما أَحْسَنَ فَاطِمَةً

3- Feli təəccüblər ismi tafdillər kimi rəng və fiziki nöqsan bildirməyən sülasi fellərdən düzəldilir.

4- Düzəltmə bablarından təəccüb feli düzəltmək üçün felin o babdakı məsdəri götürülür və əvvəlinə ما ön qoşması ilə şiddət, çoxluq və gözəllik bildirən أَكْثَرُ، أَكْثَرُ، أَكْثَرُ kimi ismi tafdillər artırılaraq düzəldilir.

Məsələn,

Gəlişləri necə də gözəl idi! مَا أَلْطَفُ تَنْزِيلَهُمَا

Necə də dəyişdilər! مَا أَشَدُّ إِنْقِلَابَهُمْ

Necə də qızardı! مَا أَشَدُّ احْمِرَارُهُ

Z. Feli təəccübü səni (Təəccüb bildirən fel 2) (الْفَعْلُ التَّعَجُّبُ)

Feli təəccübü səni, ərəb dilində təəccüb bildirmək üçün işlədilən fel növü olub düzəldilməsi və işlədilməsi aşağıdakı kimidir:

1- اِفْعَالٌ babının tək müzəkkər əmri hazır forması götürülür, sonuna ب hərfi cəri ilə bərabər bir əvəzlik və ya marifə isim artırılır.

Məsələn,

Bayraq necə də gözəldir! أَحْسِنُ بِالْعَلَمِ

O necə də gözəldir! أَحْسِنُ بِهِ

2- Feli təəccübü səninin şəxslər üzrə dəyişməsi olmayıb yalnız sonundakı əvəzlik və ya isim dəyişdirilərək digər şəxslər əldə edilir.

Məsələn,

Necə də gözəldirlər! أَحْسِنُ بِهِمَا

Zeyd necə də gözəldir! أَحْسِنُ بِزَيْدٍ

Necə də gözəlsən! أَحْسِنُ بِكَ

Necə də gözəldirlər! أَحْسِنُ بِهِمْ

Necə də gözələm! أَحْسِنُ بِي

Necə də gözəlik! أَحْسِنُ بِنَا

3- Feli təəccüblər ismi tafdillər kimi mənasında yox olma olan və rəng və ya fiziki nöqsan ifadə etməyən sülasi fellərdən düzəldilir.

4- Düzəltmə bablarından bu təəccüb felini düzəltmək üçün felin o babdakı məsdəri götürülür və əvvəlinə ب hərfi cəri ilə şiddət, çoxluq və gözəllik bildirən fellərin أَشَدُّ أَكْثَرُ، أَلْطَفُ kimi tək müzəkkər əmri hazır formaları gətirilərək düzəldilir.

Məsələn,

Nə qədər də çox bağışlanma dilədi! أَشَدُّ بِاسْتِغْفَارِهِ

Necə də gözəl güldü! أَلْطَفُ بِتَبَسُّمِهِ

Nə qədər də çox iltifat etdi! أَكْثَرُ بِالْإِثْفَاتِ

Qeyd: Yuxarıda göstərilən söz növləri ilə əlaqəli xülasə mahiyyətində olan əmsiləi müxtəlifə cədvəli aşağıdakı kimidir:

(الأمثلة المختلفة) ƏMSİLƏİ -MÜXTƏLİFƏ	
Digər qəliblər	Mənası
نصر، علم، حسين	Etdi
ينصر . يعلم . يعرف	Edir/ Edər
فعالة. فعال. فعلا. فعيل. فعولة. فعلة. فعول	Etmək
الذي فعل	İcra edən
الذي فعل	İcra edilən
ما فعل	Etmədi
	Hələ etmədi
	Etmir
سيفعل . سوف يفعل	Etməyəcək
edəcək/Gələcək zaman	Əsla etməyəcək
	Etsin
	Etməsin
	Et
	Etmə
مفعول . (bab 1,2,3,4,5). مفعلا (bab 2,6)	İcra etmə zamanı/ yeri, etmək
مفعول. مفعلة. مفعلا	İcra edən aləti
	Bir dəfə etmək
	Bir növ etmək
(فعل 3) (hərifli 3) (فعيل 4) (hərflili 4) (فعيل 5) (hərflili 5)	Çox az edən
	Etmə ilə əlqəli
مفعول. فعول . فعيل . فعال	Çox edən
(أفعل. فعلاء) (أفعل. فعلاء) (sifəti-müşəbbihə)	Ən çox edən
ما افعل عليها	Gör necə etdi?!
افعل علي	Gör necə etdi?!

(الأمثلة المختلفة) ƏMSİLƏİ -MÜXTƏLİFƏ		
Azərbaycan dilində adı	Ərəb dilində adı	Kəlmə
Şuhudi keçmiş zaman	Mazi	فَعَلَ

İndiki/ Geniş zaman	Muzari	يَفْعُلُ
Məsdər	Məsdər	فَعْلٌ
(Fəli sifət (İşi icra edən	İsmi fail	فَاعِلٌ
Üzərində iş icra edilən	İsmi məful	مَفْعُولٌ
Şühudi keçmiş zamanın inkarı	Cəhdi mutlaq	لَمْ يَفْعَلْ
Şühudi keçmiş zamanın inkarı	Cəhdi mustağraq	لَمَّا يَفْعَلْ
İndiki zamanın inkarı	Nəfyi hal	مَا يَفْعَلْ
Gələcək zamanın inkarı	Nəfyi istiqbal	لَا يَفْعَلْ
Gələcək zamanın inkarı	Təkidi nəfyi istiqbal	لَنْ يَفْعَلْ
III şəxsə verilən əmr	Əmri ғаib	لِيَفْعَلْ
III şəxsə verilən əmrin inkarı	Nəhyi ғаib	لَا يَفْعَلْ
II şəxsə verilən əmr	Əmri hazır	إِفْعَلْ
II şəxsə verilən əmrin inkar	Nəhyi hazır	لَا تَفْعَلْ
Zaman/Məkan ismi, mimli məsdər	İsmi zaman/məkan mimilimastar	مَفْعَلٌ
Alət bildiren isim	İsmi alət	مِفْعَلٌ
Bir dəfə olduğunu bildiren məsdər	Məsdəri binai merra	فَعْلَةٌ
Hal vəziyyət bildiren məsdər	Məsdəri binai növ	فَعْلَةٌ
Kiçiltmə, əzizləmə bildiren ismi	İsmi tasğir	فُعَيْلٌ
Mənsubiyyət bildiren isim	İsmi mənsub	فُعَيْبٌ
İşi icra edənin mübaliğəlik bildiren halı	Mübaligəli ismi fail	فَعَّالٌ
Üstünlük bildiren isim	İsmi tafdil	أَفْعَلٌ
təəccüb bildiren fel-1	Fiili taaccubi əvvəl	مَا أَفْعَلُهُ
təəccüb bildiren fel-2	Fiili taaccubi səni	أَفْعِلْ بِهِ

IV. Fellərin babları (أَبْوَابُ الْأَفْعَالِ)

A. Sülası bablar (أَبْوَابُ السُّلَاسِيَةِ الْمُجَرَّدَةِ)

Ərəb dilində fellər kök hərflərinə görə üçsamitli (ثَلَاثِي) və ya dördsamitli (رُبَاعِي) olur. Kök hərfləri dördsamitli olanlar çox azdır. Kök hərfləri üçsamitli olanlara sülası mücərrəd, kök hərfləri dördsamitli olanlara isə rübai mücərrəd fellər deyilir.

Sülası mücərrəd felin orta samitinin dəyişkənliyinə görə altı qrup fel

vardır. Bunlara sülasi mücərrəd bablar deyilir. Bu babların vəzn, məvzun, əlamət və binaları aşağıdakı cədvəldə göstərilmişdir.

البناء	العلامة	الموزون	الوزن	
فَتْحُ ضَمٍّ	- -	كَتَبَ - يَكْتُبُ	فَعَلَ - يَفْعُلُ	1
فَتْحُ كَثْرٍ	- -	ضَرَبَ - يَضْرِبُ	فَعَلَ - يَفْعُلُ	2
فَتْحَتَانِ	- -	ذَهَبَ - يَذْهَبُ	فَعَلَ - يَفْعُلُ	3
كَسْرُ فَتْحٍ	- -	رَكِبَ - يَرْكَبُ	فَعَلَ - يَفْعُلُ	4
ضَمُّ ضَمٍّ	- -	قَرُبَ - يَقْرُبُ	فَعَلَ - يَفْعُلُ	5
كَسْرَتَانِ	- -	حَسِبَ - يَحْسِبُ	فَعَلَ - يَفْعُلُ	6

B. Düzəltmə bablar (نَقْلُ الثَّلَاثِي إِلَى أَوْزَانِ الْمَزِيدَةِ)

Sülasi mücərrəd fellərin əvvəlinə və ya son samitdən qabaqkı samitlərin aralarına bir, iki və ya üç samit artırılaraq yeni fel qəlibləri düzəldilir və bunlara düzəltmə bablar (الأبواب المَزِيدَةُ) deyilir. Samitlərin artırılması fellərin mənalarda əsaslı dəyişikliklər edir, yeni məna çalarları formalaşır. Əvvəlcə forma dəyişikliyi ilə əlaqəli cədvəl göstəriləcək sonra bu dəyişikliklərin təfərruatından bəhs olunacaqdır. Bu babların hamısı birlikdə 29 babdır, lakin bunların ən çox işlənənləri 12-dir. Bu 12 bab haqqında təfəsilatlı açıqlama veriləcək, digər babların isə yalnız vəznləri və məvzunları göstəriləcəkdir.

نَقْلُ الثَّلَاثِي إِلَى أَوْزَانِ الْمَزِيدَةِ

البناء	الموزون	الوزن		
للمتعدية غالبا و قد يكون لازما	أَنْزَلَ، يُنْزِلُ، إِنْزَالٌ	أَفْعَلَ، يُفْعِلُ، إِفْعَالٌ	1	الرباعي
للكثير	نَزَلَ، يُنْزِلُ، تَنْزِيلٌ	فَعَّلَ، يُفَعِّلُ، تَفْعِيلٌ	2	
للمشاركة بين الإثنين غالبا	نَافَقَ، يُنَافِقُ، مُنَافَقَةٌ	فَاعَلَ، يُفَاعِلُ، مُفَاعَلَةٌ	3	

Bu babın məna çalarları belədir:

1- (التَّعْدِيَةُ) Feli mütəaddi (təsirli) edər, təsirli olan felin isə təsirliliyini artırır.

Məsələn,

Güldü- ضَحِكَ güldürdü- أَضْحَكَ

2- (الْحَوَلُ) Bir yerə girməyi və ya bir zamanın başlamasını bildirir.

Məsələn,

Axşam- مَسَاءً axşamladı- أَمْسَى

3- (الصِّيْرُورَةُ شَيْئٍ ذَا شَيْئٍ) Bir şeyin (varlığın) bir şeyə sahib (malik) olduğunu göstərir.

Məsələn,

Kişi süd sahibi oldu. أَلْبَنَ الرَّجُلُ

4- (فَعْلٌ) nin mütavətinini bildirir.

Məsələn,

Ona iftar hazırlatdım, o da iftar etdi. فَطَّرْتُهُ فَأَفْطَرَ

2. فَعْلٌ، يَفْعُلُ، تَفْعِيلٌ

امر الحاضر	إسم مفعول	إسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
نَزَلَ	مَنْزَلٌ	مُنْزِلٌ	تَنْزِيلٌ	يُنْزِلُ	نَزَلَ	نَزَلَ	سالم
أَمِنَ	مُؤْمِنٌ	مُؤْمِنٌ	تَأْمِينٌ	يُؤْمِنُ	أَمِنَ	أَمِنَ	مهموز
مَدَدَ	مُمَدِّدٌ	مُمَدِّدٌ	تَمْدِيدٌ	يُمَدِّدُ	مَدَدَ	مَدَّ	مضاعف
وَبَّخَ	مُوبِّخٌ	مُوبِّخٌ	تَوْبِيخٌ	يُوبِّخُ	وَبَّخَ	وَبَّخَ	مثال
خَوَّفَ	مُخَوِّفٌ	مُخَوِّفٌ	تَخْوِيفٌ	يُخَوِّفُ	خَوَّفَ	خَافَ	اجوف
سَمَّ	مُسَمِّيٌ	مُسَمِّيٌ	تَسْمِيَةٌ	يُسَمِّيُ	سَمَّى	سَمَّى	ناقص
أَدَّ	مُؤَدِّيٌ	مُؤَدِّيٌ	تَأْدِيَةٌ	يُؤَدِّيُ	أَدَّى	أَدَّى	لفيف

Bu babın məna çalarları belədir:

1. Qüvvət və şiddət bildirir.

Məsələn,

Cırdı- مَزَقَ parçaladı- مَزَقَ

2. (التَّعْدِيَةُ) Feli təsirli edər.

Məsələn,

Oynadı- لَعَبَ oynatdı- لَعَبَ

3- (الإِزَالَةُ) Bir şeyi ortadan götürməyi bildirir.

Məsələn,

Meyvənin qabığınyı soydum. قَشَّرْتُ الْفَاكِهَةَ

4- (التَّكْثِيرُ) Çoxluq bildirir.

Məsələn,

Xalid çox təvaf etdi. طَوَّفَ خَالِدًا

5- (إِخْتِصَارُ حِكَايَةِ الشَّيْءِ) Bir hadisəni ixtisar (xülasə) edərək nəql etməyi bildirir.

Məsələn,

Allahdan başqa ilahi yoxdur dedim.- هَلَّلْتُ

Allahı bütün nöqsanlıqlardan (nöqsan sifətlərdən) müqəddəs tuturam dedim.- سَبَّحْتُ

3. يُفَاعِلُ، مُفَاعَلَةٌ، فِعَالٌ، فِيعَالٌ فَاعِلٌ ،

امر الحاضر	اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
نَافِقٌ	مُتَنَفِّقٌ	مُتَنَفِّقٌ	مُتَنَفِّقَةٌ	يُنَافِقُ	نَافَقٌ	نَفَقَ	سالم
أَخَذَ	مُؤَاخَذٌ	مُؤَاخَذٌ	مُؤَاخَذَةٌ	يَأْخُذُ	أَخَذَ	أَخَذَ	مهموز
سَابَّ، سَابَّ	مُسَابٌّ	مُسَابٌّ	مُسَابَّةٌ	يُسَابُّ	سَابَّ	سَبَّ	مضاعف
وَجَدَ	مُؤَاخَذٌ	مُؤَاخَذٌ	مُؤَاخَذَةٌ	يُؤَاخِذُ	وَجَدَ	وَجَدَ	مثال
جَاوَبَ	مُجَاوِبٌ	مُجَاوِبٌ	مُجَاوِبَةٌ	يُجَاوِبُ	جَاوَبَ	جَابَ	اجوف
جَآثِ	مُجَآثِي	مُجَآثِي	مُجَآثَاةٌ	يُجَآثِي	جَآثِي	جَآثِي	ناقص
رَأَى	مُرَآِي	مُرَآِي	مُرَآَاةٌ	يُرَآِي	رَأَى	رَأَى	لفيف

Bu babın mənə çalarıları belədir:

1- (المؤالاة) Müntəzəmlik və istəkdəki təkidi bildirir.

Məsələn,

طالب - طلب istədi- təkid edərək istədi

2- (المُشَارَكَةُ) Müştərəklik bildirir. Bu mənə çalarını dilimizdəki qarşılıqlı növ əvəz edir. Bu növdəki fellər hərəkətin qarşı-qarşıya icra edildiyini bildirir.

Məsələn,

كتب - كَتَب Yazdı- yazışdı

3- Hal və hərəkət bildirir.

Məsələn,

حسن - حَسَن Güzəl oldu- xoş davrandı

4. يَنْفَعِلُ، إِنْفَعَالُ الْفَعْلِ.

امر الحاضر	اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
إِنْقَلَبَ	yoxdur	مُنْقَلِبٌ	إِنْقِلَابٌ	يَنْقَلِبُ	إِنْقَلَبَ	قَلَبَ	سالم

مهموز	قَرَأَ	إِنْقَرَأَ	يُنْقَرَأُ	إِنْقِرَاءٌ	مُنْقَرِئٌ	yoxdur	إِنْقَرِئْ
مضاعف	شَقَّ	إِنشَقَّ	يَنْشَقُّ	إِنشِقَاقٌ	مُنْشَقٌّ	yoxdur	إِنشَقِّمْ / إِنشَقِّقْ
مثال	وَجَدَ	إِنُوجِدَ	يَنُوجِدُ	إِنُوجَادٌ	مُنُوجِدٌ	yoxdur	إِنُوجِدْ
اجوف	قَادَ(قَوَدَ)	إِنْقَادَ	يَنْقَادُ	إِنْقِيَادٌ	مُنْقَادٌ	yoxdur	إِنْقَدْ
ناقص	قَضَى	إِنْقَضَى	يَنْقَضِي	إِنْقِضَاءٌ	مُنْقَضِي	yoxdur	إِنْقِضْ
لغيف	زَوَى	إِنزَوَى	يَنْزَوِي	إِنزِوَاءٌ	مُنزَوِي	yoxdur	إِنزَوِ

Bu babın məna çalarları belədir:

1- (المُطَاوَعَةُ) Müdavəət bildirir. Müdavəət üçün bu babda işlədilən fellər fiziki hərəkət bildirir. Bunlara (الأفعال العلاجية) deyilir.

Məsələn,

Onu kəsdim, o da kəsildi. قَطَعْتُهُ فَتَقَطَعَ

2- Bu babdakı fellər lazım (təsirsiz) fellərdir, bu babın məchul və ismi məful növləri yoxdur.

3- (التَّعْدِيَةُ) Lazım (təsirsiz) feli təsirli edir.

Məsələn,

Qırdı- كَسَرَ

qırıldı- اِنْكَسَرَ

5. اِفْتَعَلَ، يَفْتَعِلُ، اِفْتِعَالٌ

اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
اِفْتَعَلَ	اِفْتَعِلْ	اِفْتِعَالٌ	يَفْتَعِلُ	اِفْتَعَلَ	اِفْتَعَلَ	سالم
اِفْتَرَى	اِفْتَرِئْ	اِفْتِرَاءٌ	يَفْتَرِئُ	اِفْتَرَأَ	اِفْتَرَأَ	مهموز
اِرْتَدَّ	اِرْتَدِّ	اِرْتِدَادٌ	يَرْتَدُّ	اِرْتَدَّ	رَدَّ	مضاعف
اِتَّحَدَ	اِتَّحِدْ	اِتِّحَادٌ	يَتَّحِدُ	اِتَّحَدَ	وَحَدَّ	مثال

اجوف	غَابَ	إِغْتَابَ	يَغْتَابُ	إِغْتِيَابُ	مُغْتَابٌ	مُغْتَابٌ	إِغْتَبَ
ناقص	هَدَى	إِهْتَدَى	يَهْتَدِي	إِهْتَدَاءٌ	مُهْتَدِي	مُهْتَدِي	إِهْتَدَ
لفيف	سَوَّى	إِسْتَوَّى	يَسْتَوِي	إِسْتَوَاءٌ	مُسْتَوِي	مُسْتَوِي	إِسْتَوَ
مهموز	أَمَرَ	إِئْتَمَرَ/إِئْتَمَرُ	يَأْتِمُرُ	إِئْتِمَارٌ	مُؤْتَمَرٌ	مُؤْتَمَرٌ	إِئْتَمَرَ/إِئْتَمَرُ

Bu babın mənə çarları belədir:

1- (المُطَاوَعَةُ) Sülası felin müdavəti üçün işlədilir.

Məsələn,

Yaydı- نَشَرَ yayıldı- إِنْشَرَ

2- (المُشَارَكَةُ) Qarşılıq bildirir.

Məsələn,

Öldürdü- قَتَلَ döyüşdü- اِقْتَتَلَ

3- (الإِتْحَادُ) Bir şeyə sahib (malik) olmağı bildirir.

Əli üzük taxdı.- اِخْتَتَمَ عَلِيٌّ

4- (المُبَالِغَةُ) Mübaliğə, şişirtmə mənasını verir.

Məsələn,

Əli çox qüvvətləndi.- اِفْتَدَرَ عَلِيٌّ

5- Misal fellərin و، ي həfləri ت yə çevrilir, iki ت birlikdə təşdidli oxunur. Həmçinin bu babda ، ط، ظ، ص ilə başlayan fellərdə ، ت، د، ز yə، -ya، ت، ط ilə başlayan fellərdə ، ت، د yə çevrilir.

6- اِفْعَلْ، يَفْعَلْ، اِفْعَالٌ

اسم	ثلاثي	ماضي	مضارع	مصدر	اسم الفاعل	اسم المفعول	امر الحاضر
سالم	عَبَّرَ	إِعْبَرَّ	يَعْبُرُ	إِعْبَرَارٌ	مُعْبَرٌ	yoxdur	إِعْبُرْ/إِعْبُرِرْ
اجوف	سَادَ	إِسَوَّدَ	يَسْوَدُ	إِسْوَدَادٌ	مُسْوَدٌ	yoxdur	إِسْوَدْ/إِسْوَدِّدْ

Bu babın məna çaları belədir:

1- Sifətlər bu babda işlədilərək onlardan fel düzəldilir.

Məsələn,

Mavi (göy)- اُزْرَقَ göyərdi- اُزْرَقَ
Kar- اُطْرَشَ karlaşdı (kar oldu)- اُطْرَشَ

2- (المُبَالَغَةُ) Mübaliğə, şişirtmə bildirir.

Məsələn,

Qaraldı- سَادَ qapqara oldu- اِسْوَدَّ

3- Bu babdakı fellər rəng ya fiziki nöqsan bildirir.

4- Bu babın məchul və ismi məful növləri yoxdur.

7. تَفَعَّلَ، يَتَفَعَّلُ، تَفَعَّلٌ

اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
تَبَسَّمَ	مُتَبَسِّمٌ	تَبَسُّمٌ	يَتَبَسَّمُ	تَبَسَّمَ	بَسَمَ	سالم
تَادَّبَ	مُتَادِّبٌ	تَادِّبٌ	يَتَادَّبُ	تَادَّبَ	أَدَّبَ	مهموز
تَرَدَّدَ	مُتَرَدِّدٌ	تَرَدُّدٌ	يَتَرَدَّدُ	تَرَدَّدَ	رَدَّ	مضاعف
تَوَسَّلَ	مُتَوَسِّلٌ	تَوَسُّلٌ	يَتَوَسَّلُ	تَوَسَّلَ	وَسَّلَ	مثال
تَزَوَّجَ	مُتَزَوِّجٌ	تَزَوُّجٌ	يَتَزَوَّجُ	تَزَوَّجَ	زَاجَ	اجوف
تَخَيَّلَ	مُتَخَيِّلٌ	تَخَيُّلٌ	يَتَخَيَّلُ	تَخَيَّلَ	خَالَ	اجوف
تَسَلَّى	مُتَسَلِّىٌ	تَسَلُّىٌ	يَتَسَلَّى	تَسَلَّى	سَلَّى	ناقص
تَحَيَّى	مُتَحَيِّىٌ	تَحَيِّىٌ	يَتَحَيِّى	تَحَيَّى	حَيَّى	لنفي

Bu babın məna çaları belədir:

1- (تَفَعَّلَ) (المُطَاوَعَةُ) babındakı təsirli felin müdavəətini bildirir.

2- (المُبَالِغَةُ) Mübaliğə, şişirtmə bildirir.

Məsələn,

تمزَّقَ - parça parça oldu - مَزَّقَ - parçaladı - مَرَّقَ - Cırdı

3- (التَّكْلُفُ) Təkəllüf mənasını verir.

Məsələn,

تَكَبَّرَ - lovğalandı - كَبَّرَ - Uca tutdu (ululadı)

4- (الِاتِّخَاذُ) Çəkinmə, qorunma bildirir.

Məsələn,

تَأَنَّمَ سَعِيدٌ - Səid günahdan çəkindi.

5- (التَّدْرِيجُ) Tədricilik bildirir.

Məsələn,

تَجَرَّعْتُ الْمَاءَ - Suyu udum-udum içdim.

8- يَتَفَاعَلُ، تَفَاعُلٌ تَفَاعَلَ ،

اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
تراكم	مُتَرَاكِمٌ	تَرَاكُمٌ	يَتَرَاكُمُ	تَرَاكَمَ	رَكَمَ	سالم
تثاءب	مُتَثَاءِبٌ	تَثَاوُبٌ	يَتَثَاءَبُ	تَثَاءَبَ	ثَبَّ	مهموز
تضاد/تضادد	مُتَضَادٌّ	تَضَادٌّ	يَتَضَادُّ	تَضَادَّ	ضَدَّ	مضاعف
توافق	مُتَوَافِقٌ	تَوَافُقٌ	يَتَوَافِقُ	تَوَافَقَ	وَفَقَ	مثال
تجاوز	مُتَجَاوِزٌ	تَجَاوُزٌ	يَتَجَاوِزُ	تَجَاوَزَ	جَاوَزَ	اجوف
ترام	مُتَرَامِيٌ	تَرَامِيٌ	يَتَرَامِيُ	تَرَامَى	رَمَى	ناقص
تواش	مُتَوَاشِيٌ	تَوَاشِيٌ	يَتَوَاشِيُ	تَوَاشَى	وَشَى	لفيف

Bu babın məna çalarları belədir:

1- (مُفَاعَلَةٌ) babının müdavəəti üçün işlədilir.

Məsələn,

Fəxr etdi- فَاخَرَ öz-özünə fəxr etdi- تَفَاخَرَ

2- (المُشَارَكَةُ) Qarşılıq bildirir.

Məsələn,

Kömək etdi- عَوَن köməkləşdi- تَعَاوَن

3- (التَّظَاهُرُ بِأَفْعَلٍ دُونَ حَقِيقَةٍ) Bir işin həqiqətə uyğun olmadığını, güya həqiqətmiş kimi göstərildiyini bildirir.

Məsələn,

Xəstələndi- مَرَضَ xəstə kimi görsəndi- تَمَارَضَ

4- (حُصُولُ الشَّيْءِ تَدْرِيجًا) Tədricilik bildirir.

Nilin suyu az-az artdı.- تَزَايَدَ النِّيلُ

9. اِسْتَفْعَلَ، يَسْتَفْعِلُ، اِسْتَفْعَلْ

اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
اِسْتَعْفَرَ	مُسْتَعْفِرٌ	اِسْتِعْفَارٌ	يَسْتَعْفِرُ	اِسْتَعْفَرَ	غَفَرَ	سالم
اِسْتَهْزِئَ	مُسْتَهْزِئٌ	اِسْتِهْزَاءٌ	يَسْتَهْزِئُ	اِسْتَهْزَأَ	هَزَأَ	مهموز
اِسْتَبَدَّ	مُسْتَبِدٌّ	اِسْتِبْدَادٌ	يَسْتَبِدُّ	اِسْتَبَدَّ	بَدَّ	مضاعف
اِسْتَوْهَبَ	مُسْتَوْهَبٌ	اِسْتِهْبَابٌ	يَسْتَوْهَبُ	اِسْتَوْهَبَ	وَهَبَ	مثال
اِسْتَرَخَ	مُسْتَرَخٌ	اِسْتِرَاحَةٌ	يَسْتَرَخِ	اِسْتَرَخَ	رَاحَ	اجوف
اِسْتَهْدَى	مُسْتَهْدِيٌ	اِسْتِهْدَاءٌ	يَسْتَهْدِي	اِسْتَهْدَى	هَدَى	ناقص
اِسْتَوْعَى	مُسْتَوْعِيٌ	اِسْتِيعَاءٌ	يَسْتَوْعِي	اِسْتَوْعَى	وَعَى	لفيف

Bu babın məna çalarları belədir:

1- (لِلطَّلَبِ) Tələb bildirir.

Məsələn,

Bağışladı- غَفَرَ bağışlanmağını diləd- اسْتَغْفَرَ

2- (الْمُتَعَدِّي) Lazım (təsirsiz) feli (mütəaddi) təsirli edir.

Məsələn,

Çıxdı- خَرَجَ çıxartdı- اسْتَخْرَجَ

3- Bir şeyin müəyyən halda olmasını və ya onun yerinə keçməsinə (onu əvəz etməsinə) bildirir.

Məsələn,

Ağırlaşmaq- ثَقُلَ ağır gördü- اسْتَسْقَلَ

Xəlifə oldu- خَلَفَ vəkil götürdü- اسْتَخْلَفَ

4- (الْإِنْصَارُ حِكَايَةَ الشَّيْءِ) Bir şeyi qısaldaraq danışmaq.

Məsələn,

“Biz Allaha məxsus və Onun yanına qayıdacağıq” dedim.- اسْتَرْجَعْتُ

10. اِفْعَوْلُ، يَفْعَوْلُ، اِفْعِيْعَالُ

امر الحاضر	اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
اِخْدَوْدُبْ	مُخْدَوْدُبْ	مُخْدَوْدِبْ	اِخْدِيدَابْ	يَخْدَوْدِبْ	اِخْدَوْدَبْ	خَدَبَ	سالم
اِخْلَوْلْ	مُخْلَوْلِي	مُخْلَوْلِي	اِخْلِيلَاءْ	يَخْلَوْلِي	اِخْلَوْلِي	خَلِي	ناقص

Bu babın xüsusiyyətləri:

1- (المُبَالِغَةُ) Mübaliğə, şişirtmə bildirir.

Məsələn,

Donqarlaşdı- حَدَبَ lap çox donqarlaşdı- إِنْخَدَوْدَبَ

2- Bu bab çox az işlədilən babdır.

11. إِفْعُولٌ، يَفْعُولٌ، إِفْعَوَالٌ

اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
إِعْلُوْطُ	مُعْلُوْطٌ	إِعْلُوْطٌ	يَعْلُوْطُ	إِعْلُوْطَ	عَلَطَ	سالم
إِجْلُوْزُ	مُجْلُوْزٌ	إِجْلُوْزٌ	يَجْلُوْزُ	إِجْلُوْزَ	جَلَزَ	سالم

Bu babın xüsusiyyətləri bunlardır:

1- (المُبَالِغَةُ) Mübaliğə, şişirtmə bildirir.

Məsələn,

Yaydı- خَرَطَ çox yaydı, uzatdı- إِخْرَوْطَ

2- Bu bab çox az işlədilən bir babdır.

12. يَفْعَالٌ، إِفْعِيَالٌ إِفْعَالٌ ،

اسم المفعول	اسم الفاعل	مصدر	مضارع	ماضي	ثلاثي	
yoxdur	مُرْمَازٌ	إِرْمِيْزٌ	يَرْمَازُ	إِرْمَازُ	رَمَزَ	سالم
yoxdur	مُحْمَارٌ	إِحْمِيْرٌ	يَحْمَارُ	إِحْمَارٌ	حَمَرَ	سالم

Bu babın məna çaları belədir:

1- (المُبَالَغَةُ) Bu bab rəngləri bildirən فِعْلَالْ babının mübaliğəsidir.

Məsələn,

Qaraldı- إسْوَدَّ qapqara oldu- سَادَ kömür kimi qapqara qaraldı- إسْوَادَ

2- Bu babın məchul və ismi məfulları yoxdur.

Aşağıdakı bablar çox nadir işlədilən bablardır:

Rübai mücərrəd bir babdır:

فَعْلَلْ، يُفَعِّلُ، فَعَّلَلْ، فَعْلَلْ

دَخَرَجْ، يُدَخِّرُ، دَخَرَجَ، دَخَرَجْ

Rübaiyə əlavə edilmiş bablar altıdır:

فَوَعَلَ، يُفَوِّعِلُ، فَوَعَّلَ، فِيعَالُ

حَوَقَلَ، يُحَوِّقِلُ، حَوَقَّلَ، حِيقَالُ

فَعِيلَ، يُفَعِّيلُ، فَعَّيْلَ، فِيعَالُ

بَيَّطَرَ، يُبَيِّطِرُ، بَيَّطَّرَ، بِيْطَارُ

فَوَعَلَ، يُفَوِّعِلُ، فَوَعَّلَ، فَوَعَالُ

جَهَّوَرَ، يُجَهِّوِرُ، جَهَّوَّرَ، جَهْوَارُ

فَعِيلَ، يُفَعِّيلُ، فَعَّيْلَ، فِيعَالُ

عَثِّرَ، يُعَثِّرُ، عَثَّرَ، عَثَارُ

فَعْلَلْ، يُفَعِّلُ، فَعَّلَلْ، فِيعَالُ

جَلَّبَبَ، يُجَلِّبُ، جَلَّبَّبَ، جِلْبَابُ

فَعَّلَى، يُفَعِّلِي، فَعَّلَيْ، فِعْلَاءُ

لَقَى، يُسَلِّقِي، سَلَّقَيْ، سَلْقَاءُ

Rübaidən düzəldilmə xüması bab birdir:

تَفَعَّلَ، يَتَفَعَّلُ، تَفَعَّلْ

تَدَخَّرَجَ، يَتَدَخَّرُجُ، تَدَخَّرَجْ

Rübaidən düzəldilmə südasi bab ikidir:

إِفْعَنَّالْ، يُفْعَنَّالُ، إِفْعَنَّالْ

إِحْرَنْجَمَ، يَحْرَنْجُمُ، إِحْرَنْجَامُ

إِفْعَلَّالْ، يُفْعَلَّالُ، إِفْعَلَّالْ

إِقْشَعَرَ، يَقْشَعُرُ، إِقْشَعَرَا

تَدَخَّرَجَ yə əlavə edilmiş bablar beşdir:

تَفَعَّلَ، يَتَفَعَّلُ، تَفَعَّلْ

تَجَلَّبَّبَ، يَتَجَلَّبَّبُ، تَجَلَّبَّبْ

تَفَوَّعَلَ، يَتَفَوَّعِلُ، تَفَوَّعَلْ

تَجَوَّرَبَ، يَتَجَوَّرَبُ، تَجَوَّرَبْ

تَفَعَّلَ، يَتَفَعَّلُ، تَفَعَّلْ

تَشَيَّطُنْ، يَتَشَيَّطُنْ، تَشَيَّطُنْ

تَفَعَّلَ، يَتَفَعَّلُ، تَفَعَّلْ

تَرَهَّوَكْ، يَتَرَهَّوَكْ، تَرَهَّوَكْ

تَفَعَّلَى، يَتَفَعَّلِي، تَفَعَّلِي

تَسَلَّقَى، يَتَسَلَّقِي، تَسَلَّقِي

يَحْرَنْجَمَ yə bitişən bablar ikidir:

إِفْعَالٌ، يَفْعُلُ، إِفْعَالٌ

إِفْعَالٌ، يَفْعُلُ، إِفْعَالٌ

إِفْعَالٌ، يَفْعُلُ، إِفْعَالٌ

إِسْلَاقٌ، يَسْلُقُ، إِسْلَاقٌ

V. İsimlərin növləri (أقسامُ الأسماء)

İSİMLƏR (الأسماء)	Köklərinə görə	Camid	جامِدٌ	Heç bir sözdən düzəldilməyən isim
		Müştəq	مُشْتَقٌّ	Fəldən düzəldilən isim
	Cinslərinə görə	Müzəkkər	مُذَكَّرٌ	Kişi cinsini bildirən isim
		Müənnəs	مُؤَنَّثٌ	Qadın cinsini bildirən isim
	Saylarına görə	Müfrəd	مُفْرَدٌ	Təklik bildirən isim
		Təşniyə	مُتَنِيٌّ	İkilik bildirən isim
		Cəm	جَمْعٌ	Cəm bildirən isima
	Son samitlərinə görə	Səhih	صَحِيحٌ	Son samiti zəyif (illətli) və həmzə olmayan isim
		Mənqus	مَنْقُوصٌ	Son samiti ى olub ondan əvvəlki samitin hərəkəsi kəsre olan isim
		Məqsur	مَقْصُورٌ	Son samiti ى olub ondan əvvəlki samitin hərəkəsi fəthə olan isim
		Məmdud	مَمْدُودٌ	Sonu əlif və həmzə ilə qurtaran isim
	Müəyyənliklərinə görə	Marifə	مَعْرِفَةٌ	Müəyyənlik bildirən isim
		Nəkrə	نَكْرَةٌ	Qeyri müəyyənlik bildirən isim
	Erablarına görə	Murab	مُعْرَبٌ	Cümlə daxilindəki yerinə görə sonu dəyişə bilən isim
		Məbni	مَبْنِيٌّ	Cümlə daxilindəki yerinə görə sonu dəyişə bilməyən isima
	Cərr və tənvin qəbul etmələrinə görə	Münsarif	مُنْصَرَفٌ	Cərr və tənvin qəbul edən isim
		Qeyri münsarif	غَيْرُ مُنْصَرَفٍ	Cərr və tənvin qəbul etməyən isim
	Ad olmalarına görə	Aləm	عَلَمٌ	Xüsusi isim
		Cins	جَنْسٌ	Cins isim

A. Köklərinə görə

a- Camid isim: Heç bir sözdən düzəldilməyən məbni (əvəzlik, sual sözləri və s. kimi) və ya murab ismdir.

Məsələn,

Hansı ki- الَّذِي dan²- مِنْ O- هُوَ dirhəm- دِرْهَم

Sülasi və rübai mücərrəd fellərin məsdərləri də camid isimlərdir.

Məsələn,

Bilmək- عِلْمٌ hökm etmək- حُكْمٌ

b- Müştəq (düzəltmə) isim: Fel və ya isimdən düzəldilən isimdir. Feldən düzəldilən isimlər on iki növdür. Bunlar aşağıdakılardır: ismi fail, ismi məful, mübaliğəli ismi fail, ismi təfdil, ismi zaman, ismi məkan, ismi alət, mimli məsdər, məsdəri binai merrə, məsdəri binai növ, düzəltmə babların məsdərləri və sifəti müşəbbəhə.

Qeyd: 1- Bu isimlər murabdır və əmsilə bölümündə bəhs edilmişdir.

2- Camid isimlər üçün müəyyən qəliblərin olmasına baxmayaraq bunlar ümumilikdə səmaidir.

3- (الْأَسْمَاءُ الْخَمْسَةُ) sözlərinə beş isim deyilir. Bunlar muzaf olmadıqlarında adi isimlər kimi işlədilir. Mütəkəllim -يَاءٌ- sindən başqa bir sözə muzaf olursa, sonlarına erab hallarına görə ، او ، ي artırılır.

Məsələn,

أَبُو، أَبَا، أَبِي، أَخُو، فُو، حَمُو، ذُو

Qeyd: -فَمٌ- dan م düşər. ذُو daima muzaf olaraq işlədilir.

B. Cinslərinə görə

a- Müzəkkər isim: Bir cinsdəki canlının erkəyinə və ya cinsi olmayan şeylərin erkək sayılanlarına verilən isimdir. Əsas etibarıyla kişi cinsinə məxsus olub sonunda müənnəslik əlaməti olan isimlərdə müzəkkərdir.

Məsələn,

أَب- ata- أُسامَة- Üsamə- طَلْحَة- Talha- طَالِب- tələbə- دِيك- xoruz- جَمَل- Dəvə-

b- Müənnəs isim: Bir cinsdəki canlının dişisinə və ya cinsi olmayan şeylərin qadın cinsinə məxsus olduğunu bildiren isimdir. Qadın cinsi sayılıb sonunda müənnəslik əlaməti olmayan isimlər (səmai müənnəslər) də müənnəsdır.

Məsələn,

نافذة- pəncərə- صحيفة- səhifə- مَرَأَة- qadın- دَجَاجَة- Toyuq-

فأس- balta- شمس- günəş- مَرِيَم- Məryəm- زَيْنَب- Zeynəb-

Ləfzi müənnəslik əlaməti ة، ي، اء olaraq üç gruptur:

1- Müştəq (düzəltmə) ismin müənnəsi, sonuna tə məbutə artırılaraq düzəldilir. Camid isimlərin sonuna qapalı tə (ة) artırılaraq müənnəs formalarının əldə edilməsi nadirən olur.

Məsələn,

مَرْء- مَرَأَة، رَجُل- رَجُلَة، كَبِير- كَبِيرَة، مُعَلِّم- مُعَلِّمَة، كَاتِب- كَاتِبَة

2- Rəng və fiziki nöqşan bildiren fellərin فَعْلَاء vəznindəki müənnəs, sifəti müşəbbəhələrin sonundakı əlif tənisi məmdudələri (أَلِفُ التَّائِيْثِ الْمَمْدُوْدَة) bunların müənnəslik əlamətidir.

Məsələn,

عَمِيَاء- kor- زُرْقَاء- mavi- حَذْبَاء- donqar- سَوْدَاء- qara- حَمْرَاء- Qırmızı-

3- أَفْعُل vəznindəki ismi təfdillərin və فَعْلَانْ vəznindən düzəldilmiş sifətlərin أَلِفُ فَعْلَى vəznindəki müənnəsələrinin sonundakı əlif tənisi məqsurələr (أَلِفُ التَّائِيْثِ الْمَقْصُوْرَة) bunların müənnəslik əlamətidir.

Məsələn,

عَطَشَى- susamış- يَلِيْل- Leyla- صُغْرَى- daha kiçik- كُبْرَى- daha böyük- بُشْرَى- Müjdə-

Qeyd: Səmai müənnəslərin bir qismi aşağıdakı kimidir:

1	الْعَيْنُ	Göz	23	الْعَيْنُ	Su qaynağı	45	الْلَحْيُ	Çənə
2	الْسِّنُّ	Diş	24	الْسَّقَرُ	Atəş	46	الْضَّبْعُ	Pələng

3	الْأَرْضُ	Yer	25	الْغَوْلُ	Ölüm/ bəla	47	الْفَرَسُ	At
4	الْعَصَى	Əsa	26	الْأَفْعَى	Buğa ilanı	48	السَّعِيرُ	Atəş (alov)
5	الْفِرْدَوْسُ	Cənnət	27	الْإِسْتُ	Omba	49	الْمُنْجَنِقُ	Mancanaq
6	الْمِلْحُ	Duz	28	الْعَرَبُ	Ərəblər	50	الْجَهَنَّمُ	Cəhənnəm
7	الْأَرْزَبُ	Dovşan	29	الْكِرْشُ	İşkəmbə	51	السَّلْمُ	Nərdivan
8	الْفَهْدُ	Pars	30	الْكَّاسُ	Kasa	52	الْوَزْكَ	Qaba
9	الدَّارُ	Ev	31	المُوسَى	Ülgüc	53	اللَّضَى	Tüstüsüz atəş
10	الْفَلَكَ	Fələk	32	الْكَبْدُ	Ciyər	54	الْجَحِيمُ	Cəhənnəm
11	الْعَقِبُ	Topuq	33	النَّفْسُ	Nəfis	55	الْقَدَمُ	Ayaq
12	الرَّجْلُ	Ayaq	34	الْكَفُّ	Ovuc	56	الْفَاسُ	Balta
13	الْحَاجِبُ	Qaş	35	الْعَضْدُ	Əzələ	57	الْعَقْرَبُ	Əqrəb
14	الْأُذُنُ	Qulaq	36	الدَّوْرُ	Vedre	58	النَّارُ	Atəş
15	الْكَيْفُ	Çiyin	37	الْعَرُوضُ	Dağ yolu	59	الْعَنْقُ	Boğaz
16	الْقَفَى	Baş	38	الْحَمْرُ	Şərab	60	الْصَّدْعُ	Yarıq
17	الرَّيْحُ	Külək	39	الْبَيْتُ	Quyu	61	التَّغْلَبُ	Tülkü
18	السَّاقُ	Baldır	40	السَّلْمُ	Sülh	62	الرُّوحُ	Ruh
19	الْمَرْفَقُ	Dirsek	41	الْحَدُّ	Yanaq	63	الدَّثْبُ	Qurd
20	الْعَنْكَبُوتُ	Hörümcek	42	الْيَمِينُ	Sağ	64	الزَّرَّاعُ	Əkinçilər
21	السَّرَّائِيلُ	Şalvarlar	43	السَّمَاءُ	Göy üzü	65	النَّعْلُ	Ayaqqabı
22	الْفَخْدُ	Qıç	44	السَّحَالُ	Buğda qabığı	66	الْغَوْلُ	Baş ağrısı

Qeyd: 1- فَعَالَةٌ vəznindəki mübaliğəli ismi faillərin sonundakı qapalı tə (ة) müənnəslik əlməti deyildir. Bu qapalı tə çoxluq bildirir.

Məsələn,

Nəsl tanıyan, bilən- نَسَابَةٌ çox gəzən- رَحَلَةٌ çox bilən- عَلَامَةٌ

2- Aqillərə (canlılara) dəlalətə edən müzəkkər isimlərin cəmləri də müzəkkər, qeyri aqillərə (cansızlara) dəlalət edən isimlərin cəmləri isə müənnəsdir.

Məsələn,

Aslan- الْأَسَدُ aslanlar- الْأَسَدُ

C. Saylarına görə

a- Müfrəd (tək) isim: Əşyanın təkliyini bildirən isimdir.

Məsələn,

Ev- بَيْتٌ adam- رَجُلٌ qələm- قَلَمٌ müsəlman- مُسْلِمٌ

b- Təsniyə (ikili) isim: Əşyanın ikiliyini bildirən isimdir. Müştəq (düzəltmə) və camid isimlərin müzəkkər və ya müənnəsələrinin sonuna rəf halında اَنَّ, nəsb və cərr halında بَيْن artırılaraq düzəldilir. ن -ların hərəkəsi kəsre, sözün son samitinin hərəkəsi isə fəthə olur.

Məsələn,

رَجُلٌ - رَجُلَانِ - رَجُلَيْنِ - مُسْلِمَانِ - مُسْلِمَيْنِ - مُسْلِمَتَيْنِ - مُسْلِمَتَانِ - مُسْلِمَتَيْنِ

İki müsəlmanı gördüm- رَأَيْتُ مُسْلِمَيْنِ

İki müsəlman gəldi- جَاءَ مُسْلِمَانِ

İki müsəlmana salam verdim- سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمَيْنِ

Təsniyə ilə əlaqəli bəzi başqa qaydalar aşağıdakılardır:

1- Üçsamitli ismi məqsur təsniyə edilərkən sonundakı يَاء əslinə dönər, dördsamitlilərdə isə dəyişmədən olduğu kimi qalar.

Məsələn,

الْفَتَى - الْفَتَاتِ - الْفَتَاتَيْنِ، الرَّبِّي - الرَّبْوَانِ - الرَّبْوَيْنِ، الْمُسْتَشْنِي - الْمُسْتَشْنِيَانِ - الْمُسْتَشْنِيَيْنِ

2- İsmi məmdud təsniyə edilərkən sonundakı şəklindəki həmzə sözün əslindən (özündən) isə olduğu kimi qalar, deyilsə əslinə dönər.

Məsələn,

الصَّحْرَاءُ-الصَّحْرَوَيْنِ، السَّمَاءُ-السَّمَاءَيْنِ، الْحَمْرَاءُ-الْحَمْرَوَيْنِ

3- أَبْ və أُخْ sözlərinin təsniyəsi düzəldilərkən əsillərinə həzf edilən (silinən) وَاوْ -lar geri qaydar.

Məsələn,

أَخ-أَخَوَانٍ-أَخَوَيْنِ، أَب-أَبَوَانٍ-أَبَوَيْنِ

4- Təsniyələr muzaf olduqlarında sonlarındakı ن -lar düşər.

Məsələn,

كَاتِبَا الْمَدْرَسَةِ مَاهِرَانِ.- Məktəbin iki katibi məharətlidir.

رَأَيْتُ كَاتِبَيْكَ.- Sənin iki katibini gördüm.

c- Cəm isim: Camid və müştəq (düzəltmə) isimlərdə ikidən çox əşyanı bildiren isimdir.

Bu isimlər quruluşca mükəssər və salim olaraq iki qrupa ayrılır:

1- Salim cəm: Ümumiyyətlə müştəq (düzəltmə) isimlər bu yolla cəm edilir. Bunların müzəkkər və müənnəslərinin düzəldilməsi fərqlidir.

A- Müzəkkər salimlərin cəmi (جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمِ) : Düzəltmə isimlərin müzəkkərlərinin sonuna rəf halı üçün وَنْ , nəsb və cərr halları üçün يَنْ artırılaraq və ن samitlərinin hərəkəsi fəthələnərək düzəldilir.

Məsələn,

مُسْلِمَانِلَارَ گۆردۆم.- رَأَيْتُ مُسْلِمِينَ Müsəlmanlara salam verdim.-

سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمِينَ

مُسْلِمَانِلَارَ گەلدى.- جَاءَ مُسْلِمُونَ

Qeyd: 1- İsimlərdən aqıl (canlı) olanları ilə qapalı təsiz və tərkim halında olmayan xüsusi müzəkkər isimlərin cəmi, müzəkkər salim isimlərin cəmi yolu ilə düzəldilir.

Məsələn,

مُؤْمِنٌ - مُؤْمِنُونَ - مُؤْمِنِينَ، يَوْسُفٌ - يَوْسُفِينَ - يَوْسُفُونَ

2- Naqis ismi faillərin, فَعِلٌ vəznindəki sifətlərin və ismi məqsurların sonundakı يَاءٌ lər müzəkkər salımlərin cəmi düzəldilərkən düşər. (İsmi məqsurların son samiti fəthəli olar.)

Məsələn,

الْعَمِي - الْعَمُونَ - الْعَمِينَ، الْقَاضِي - الْقَاضُونَ - الْقَاضِينَ، الْمُصْطَفَى - الْمُصْطَفُونَ - الْمُصْطَفِينَ

3- 20-dən 90-a qədər olan onluqla ilə ذُو -nun cəmi olan اُولِي və اُولُونَ sözlərinin cəmi müzəkkər salımlərin cəmi kimidir.

Məsələn,

عَشْرُونَ، خَمْسُونَ، تِسْعُونَ

4- Müzəkkər salımlərin cəmi muzaf olduqda sonlarındakı ن düşər.

Məsələn,

مَكْتَبُ الْكَاتِبِ الْمَدْرَسَةِ الْمَاهِرُونَ - كَاتِبُ الْمَدْرَسَةِ الْمَاهِرُونَ

رَأَيْتُ كَاتِبِيكَ - سَئِنُ كَاتِبِيكَ

B- Müənnəs salımlərin cəmi (جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمِ) : Düzəltmə isimlərin müənnəsələrinin sonundakı qapalı tələr (ة) atılır və əvəzinə rəf halında اُت , nəsib və cərr hallarında اِ artırılaraq düzəldilir.

Məsələn,

مُعْجَزَاتٌ، مُؤْمِنَةٌ، مُؤْمِنَاتٌ، مُعْجَزَةٌ -

Müənnəs salımın cəmi yolu ilə cəm forması düzəldilən söz növləri aşağıdakılardır:

1- Qadın adları və səmai müənnəsələr. (Sonunda qapalı tə-nin olub olmamasından asılı olmayaraq.)

Məsələn,

فَاطِمَةٌ - فَاطِمَاتٌ، زَيْنَبٌ - زَيْنَبَاتٌ

2- Əlif məqsurə və əlif məmdudə ilə qurtaran sözlər. Bunlarda يَاءٌ -lər əslinə dönər, dayaqsız həməzələr (ء) sözün əslindən isə olduğu kimi qalır, deyilsə əslinə çevrilər.

Məsələn,

جَمَادِي- جَمَادِيَّاتُ، سَمَاءٌ- سَمَاوَاتُ، حُبْلَى- حُبْلَيَاتُ، قِرَاءَةٌ- قِرَاءَةٌ

3- Əlifba hərfləri (حُرُوفُ الْهَجَاءِ): أَلِفَاتٌ، بَاءَاتٌ، وَاوَاتٌ، نُونَاتٌ

4- Beşsamitli isimlər: الإِصْطَبْلُ- الإِصْطَبْلَاتُ، السَّفَرَجَلُ- السَّفَرَجَلَاتُ

2- Mükəssər cəm (Daxili cəm): Ümumiyyətlə müzəkkər və ya müənnəs camid isimlərin daxilində baş verən dəyişiklik yolu ilə düzəldilən isimdir.

3-dən 9-a qədər rəqəmləri göstərənlərinə “az cəm” (جَمْعُ الْقَلَّةِ), daha yüksək rəqəmləri göstərən qəliblərinə “çox cəm” (جَمْعُ الْكَثَرَةِ) deyilir. Müxtəlif qəlibləri olmaqla yanaşı hansı sözün cəminin hansı qəlibdən düzəldildiyi səmaidir və lüğətdən öyrənilir.

1- Cəmul qillət qəlibləri dörddür:

فَعْلَةٌ - إِخْوَةٌ، أَفْعَلَةٌ - أَطْعَمَهُ، أَفْعَالٌ - أَوْرَاقٌ، أَفْعُلٌ - أَشْهُرٌ

2- Cəmul kəsərət qəlibləri iyirmi birdir:

فُعْلٌ، فَعْلٌ، فِعْلٌ، فَعِلَى، فُعَالٌ، فَعَالٌ، فَعُولٌ، فَعْلَةٌ، فُعْلَانٌ، فِعْلَانٌ

فُعْلَةٌ، فِعْلَةٌ، فُعْلَاءٌ، أَفْعَاءٌ، أَفَاعِلٌ، مُفَاعِلٌ، مَفَاعِيلٌ، فَعَالِيلٌ، فَعَائِلٌ، فَوَاعِلٌ

3- Bu cəmlərdən (فَاعِلٌ، مَفَاعِلٌ، مَفَاعِيلٌ، فَعَالِيلٌ، فَعَائِلٌ، فَوَاعِلٌ) qəlibləri kimi üçüncü samiti, hərfi məd yerindəki (الْفَتْ) olanlarla فُعْلَاءٌ və أَفْعَاءٌ kimi əlif məmdudə ilə qurtaran qəliblərdəki cəmlər qeyri münəsarifdir. Bu qəliblərə “cəmlərin sonu” (مُنْتَهَى الْجُمُوعِ) deyilir.

D. Son hærflærinə görə

a- Səhih isimlər (الْإِسْمُ الصَّحِيحُ) : Sonunda həməzə və ya zəyif (illət) samit olmayan düzəltmə və camid isimlərə deyilir.

Məsələn,

مُحَمَّدٌ، زَيْنَبُ، رَجُلٌ، كِتَابٌ

b- Məqsur isimlər (الإِسْمُ الْمَقْسُورُ) : Sonunda əlif məqsurə olan (əslində وَاوْ və يَاءْ) olan düzəltmə və camid isimlərə deyilir. Bunlar tənvinləndikləri zaman sonlarındakı ي şəklindəki əliflər ləfzən həzf edilir (silinir), lakin xətt olaraq qalır (yazılaraq göstərilir).

Məsələn,

مُصْطَلَفِي، عَطَشِي، مُوسِي، فَتَى-فَتَى، عَصَو-عَصَى

Doğru yola çağıran gənc ol!- كُنْ فَتَى يَدْعُوا إِلَى هُدَى

Qeyd: Təsniyə edilərkən əlif məqsurələr əslinə çevrilir.

Məsələn,

الْفَتَى، الْفَتَيَانِ، الْفَتَيَيْنِ

c- Mənqus isimlər (الْإِسْمُ الْمَنْقُوصُ) : Sonu (son samitinin əsli وَاوْ və يَاءْ olub) samitdən əvvəlki hərfin hərəkəsi kəsirə olan isimlərə deyilir. Tənvini qəbul etdiklərində rəf və cərr hallarında يَاءْ düşər, nəsb halında düşməz.

Məsələn,

الْقَاضِي - قَاضِي، الْقَاضِي، قَاضٍ

Qeyd: Təsniyə edilərkən يَاءْ -lar əslinə dönər.

Məsələn,

الْقَاضِي - الْقَاضِيَانِ - الْقَاضِيَيْنِ

ç- Məmdud isimlər (الْإِسْمُ الْمَمْدُودُ) : Həmzə ilə qurtaran və həmzədən əvvəl artırılma bir əlif alan isimlərə deyilir. (ء) şəklindəki əlifə əlif məmdudə deyilir.

Məsələn,

حَدْبَاءُ، سَوْدَاءُ، حَمْرَاءُ، سَمَاءُ، بِنَاءُ، قُرَاءُ

Qeyd: Bu həmzə və əliflər ya əsldir, ya da وَاوْ və يَاءْ -dan çevrilmədir.

Məsələn,

سَمَاءُ - سَمَاءٌ، دَوَاءُ - دَوَاءٌ، مَوَاءُ - مَوَاءٌ، مَشَاءُ - مَشَاءٌ، بِنَاءُ - بِنَاءٌ

E. Müəyyənliklərinə görə

a- Nəkrə isimlər (Qeyri müəyyən) (الْإِسْمُ النَّكَرَةُ) : Əvvəlində hərfi tərifi (müəyyənlik hərflə birləşməsi) olmayan, sonu tənvinli olan isimlərə deyilir.

Məsələn,

شَجَرٌ، رَجُلٌ، بِنْتُ

b- Marifə isim (müəyyən) (الِاسْمُ الْمَعْرِفَةُ) : Müəyyən bir əşyanı bildirən isimlərdir. Xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

1- Nəkrə (qeyri müəyyən) olan sözün əvvəlinə (ال) hərf birləşməsi (artikli) artırılaraq düzəldilir. Bu zaman sözün sonundakı tənvin atılır.

Məsələn,

شَجَرٌ- الشَّجَرُ، بِنْتُ- الْبِنْتُ

2- İzafət yolu ilə (yəni nəkrə olan sözün sonuna muzafun ileyh artırılaraq) düzəldilir.

Məsələn,

اللهيبُ - Allahın evi- بِنْتُ أُخِي - qardaşımın qızı

3- Əvəzlilər, ismi işarələr (işarə əvəzliləri), ismi mövsullar, xüsusi isimlər və bunlara muzaf olan isimlər də marifədir. Bunların əvvəlinə hərfi tərifi artırılmaz.

Məsələn,

عَلِيٌّ، زَيْنَبُ، مَنْ، أَلْتِي- الَّذِي، هَذَا، أَنْتَ

Qeyd: Hər hansı bir isim və ya sifətdən xüsusi ismə çevrilən aləm isimlərin əvvəlinə hərf birləşməsi artırıla bilər, digərlərinə artırılmaz.

أَسَدٌ- الْأَسَدُ، حَسَنٌ- الْحَسَنُ، عُمَرُ- سُعَادٌ

F. Mənalara görə

a- Cins isim (الِاسْمُ الْجِنْسُ) : Bir cinsi bildirən ismə deyilir. Əvəzlilər, ismi işarələr (işarə əvəzliləri), ismi mövsullar, ismi şərt və ismi istifhamlar cins isim sayılır.

Məsələn,

الْحَجَرُ، الشَّجَرُ، الْمَرْأَةُ، الرَّجُلُ، مَنْ، أَلْتِي- الَّذِي، هَذَا، أَنْتَ، إِذَا

b- Xüsusi isim (الِاسْمُ الْعَلَمُ) : Bir şəxsi və ya məkanı bildirən ismə deyilir.

Məsələn,

فَاطِمَةُ، بَصْرَةُ، عَلِيٌّ، عُمَرُ، مَكَّةُ

G. Erablarına görə

1- Murab isim (الِإِسْمُ الْمُعْرَبُ) : Cümlə daxilindəki yerinə görə sonu dəyişən ismə deyilir.

Məsələn,

Adamı gördüm.- رَأَيْتُ رَجُلًا Adam gəldi.- جَاءَ رَجُلٌ

Adama salam verdim.- سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ

Murab isimlə əlaqəli xüsusiyyətlər bunlardır:

A- Murab sözlər erab əlamətlərini ya ləfzən ya da təqdirən qəbul edirlər.

Məsələn,

Qazı ədalətlə hökm verir.- الْقَاضِي يَحْكُمُ بِعَدْلٍ

Adam gəldi.- جَاءَ رَجُلٌ

Həqiqi zənginlik könül zənginliyidir.- الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ

B- Erabını ləfzən alan sözlərdən,

a-Erab əlamətini hərəkə ilə alanlara مُعْرَبٌ بِلَحْرَكَةٍ deyilir. Bunlardan isim olanlar düzəltmə və ya camid tək isimlər, daxili cəm, müənnəs salimlərin cəmi, qeyri münzariflər, muzaf olmayan əsmai xəmsələr, mənsub ismi mənquslar olub, fail olanlar isə sonu səhih ن -suz muzarilər ilə sonu واو və لَنْ ilə qurtaran naqis ن -suz muzarilərdir.

Müsəlman qadınlar gəldi.- جَاءَتْ مُسْلِمَاتٌ

Adam gəldi.- جَاءَ رَجُلٌ

Zeynəbə salam verdim.- سَلَّمْتُ عَلَى زَيْنَبَ

Adamlar gəldi.- جَاءَ رِجَالٌ

Heç gəzməyəcək.- لَنْ يَمْشِيَ

Ata gəldi.- جَاءَ أَبٌ

Heç yazmayacaq.- لَنْ يَكْتُبَ

Heç çağırmayacaq.- لَنْ يَدْعُو

b- Erab əlamətini samit ilə alanlara (مُعْرَبٌ بِلِحَرْفٍ) deyilir. Bunlardan isim olanlar təsniyələr, müzəkkər salimlərin cəmi, muzaf olan əsmai xəmsədir (beş isim). Fel olanlar isə yalnız əfali xəmsədir.

Məsələn,

Müsəlmanlar gəldi.- جاءَ مُسْلِمُونَ

İkisi yazır.- يَكْتُبَانِ

İki adam gəldi.- جاءَ رَجُلَانِ

Atan gəldi.- جاءَ أَبُوكَ

c- Erab əlamətini həzf (samitin silinməsi) ilə alanlara (مُعَرَّبٌ بِالْحَرْفِ) deyilir. Bunlardan isim olanlar yoxdur. Fel olanlar isə əfali xəmsə və naqis ن -suz muzarilərdir.

Məsələn,

لَمْ يَكْتُبَا، لَمْ يَدْعُ، لَمْ يَرْقُ، لَمْ يَمْسُ

2- Məbni isim (الِإِسْمُ الْمَبْنِي) : Cümlə daxilindəki vəziyyətinə görə sonu dəyişməyən sözlərə deyilir.

Əsas məbni sözlər bunlardır:

a- İsimlərdən: Əvəzlilər, ismi işarələr (işarə əvəzliləri), ismi mövsullar, şərt isimləri, sual isimləri, bəzi zərflər, 11 ilə 19 arasındakı saylar və nida isimləri.

Məsələn,

أَنْتُمْ، هَذِهِ، الَّذِي، إِذَا، مَنْ، الْآنَ، تِسْعَةَ عَشَرَ، يَا رَجُلُ، يَا رَسُولَ اللَّهِ

b- Fellərdən: Mazi fel, əmri hazır, sonuna müənnəslik və təkid ن - u bitişən muzarilər.

Məsələn,

يَكْتُبَنَّ، لَيَفْعَلَنَّ، أَكْتُبُ، أَكْتُبَنَّ

c- Hərflərdən: Bütün samitlər.

Qeyd: Murab və məbni isimlər daha sonra təfəsilatlı veriləcəkdir.

H. Cərr və tənvin qəbul etmələrinə görə

a- Münsarif isim (الِإِسْمُ الْمُنْصَرِفُ) : Əvvəlində hərfi tərifi olmadıqda sonu məcrur və tənvinli olan isimdir.

Məsələn,

رَجُلٌ، شَجَرٌ، مُسْلِمَاتٌ، نَفْسٌ

b- Qeyri münşərif isim (غَيْرُ الْمُنْصَرِفِ) : Cərr və tənvin qəbul etməyən və cərr əlaməti olaraq fəthə qəbul edən ismə deyil. Bu ismə اَلْإِسْمُ الَّذِي لَا يُنْصَرَفُ، də deyilir. Bu isim üç qrupa bölünə bilər:

1- Aləm (xüsusi) isim:

a- Samitlərinin sayı üçdən çox olan müənnəs isimlər, qadın adları, sonunda qapalı tə(ə) olan kişi adları:

Məsələn,

زَيْنَبُ، سَعَادُ، مَرْيَمُ، حَمْرَةُ، أَسَامَةُ، مَكَّةُ

b- Ərəb dilinə başqa dildən keçən adlar.

Məsələn,

مُوسَى، يُوسُفُ، إِبْرَاهِيمُ

c- Sonu اُ ilə qurtaran aləm isimlər.

Məsələn,

عِمْرَانُ، شَعْبَانُ، رَمَضَانُ، عُثْمَانُ

ç- Fel vəznində olan aləm isimlər.

Məsələn,

أَحْمَدُ، يَزِيدُ، يَحْيَى، آدَمُ

d- Üçsamitli olub ilk samiti dammalı, ikinci samiti fəthəli olan فُعْلُ vəznindəki aləmlər.

Məsələn,

زُحْلُ - Züheyl ulduzu- عُمَرُ

2- İsimlər:

a- Sonu əlif məmdudə və ya əlif məqsurə ilə qurtaran isimlər.

Məsələn,

صَحْرَاءُ - Çöl- ذِكْرَى - xatirə

b- Sözü ortasındakı اَلِفْ -dən sonra iki və ya üç samit gələn cəmlər.

Məsələn,

مَسَاجِدُ - Məscidlər- مَفَاتِيحُ - açarlar- دَرَاهِمُ - dirhəmlər

3- Sifətlər:

a- Sonu əlif məmdudə və ya əlif məqsurə ilə qurtaran sifətlər.

Məsələn,

Yaşıl- حَضْرَاءُ mavi- زَرْقَاءُ ən böyük- كُبْرَى

b- فَعْلَانُ və أَفْعُلُ vəznindəki sifətlər.

Məsələn,

Daha üstün- أَفْضَلُ ən gözəl- أَحْمَلُ qəzəbli- غَضْبَانُ

c- Saylar.

Məsələn,

Dörd-dörd- رُبَاعٌ-رَبَاعٍ on-on- عَشَارٌ-مَعَشَرٌ

Qeyd: Qeyri münsarif sözlər (ال) hərf birləşməsi qəbul edərsə, və ya muzaf olarlarsa cərr qəbul edirlər.

Məsələn,

زَيْنٌ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَيْتِ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ...

“Qadınlar, uşaqlar, qızıl gümüş yığınları, yaxşı cins atlar, mal-qara və əkin yerləri kimi nəfsin istədiyi və arzuladığı şeylər insanlara gözəl göstərildi.” (Ali-İmran, ١٤/٣)

VI. Məbnilər (الْمُبْنِيَّاتُ)

Cümlə daxilindəki vəziyyətinə görə sonu dəyişməyən sözlərə məbni sözlər deyilir. Bunlarla əlaqəli xüsusiyyətlər geniş xülasə şəklində aşağıda sadalanmışdır:

A. Lazım məbnilər

1- Əvəzlilər (الضَّمَائِرُ) : Cümlədə birinci, ikinci və üçüncü şəxs isimlərini əvəz edən sözlərdir. Ərəb dilində əvəzlilər işlənməsinə görə üç qismə ayrılır:

a- Ayrı işlənən əvəzlilər (الضَّمَاوِرُ الْمُنْفَصِلَةُ) : Cümlədə müstəqil şəkildə iştirak edə bilən əvəzlilərdir.

Bunlar cümlədə fail (iş görən), mübtəda, xəbər, məful, matuf, müstəsna və təkid olurlar. Belə əvəzlilər adlıq hal mənasını bildirir.

Mübtəda, Xəbər, Matuf, Müstəsna və Təkid olurlar					
مَرْفُوعٌ					
Onlar	هُم	O ikisi	هُمَا	O (kişi)	هُوَ
Onlar	هُنَّ	O ikisi	هُمَا	O (qadın)	هِيَ
Siz	أَنْتُمْ	Siz ikiniz	أَنْتُمَا	Sən (kişi)	أَنْتَ
Siz	أَنْتُنَّ	Siz ikiniz	أَنْتُمَا	Sən (qadın)	أَنْتِ
Biz	نَحْنُ	Biz ikimiz	نَحْنُ	Mən	أَنَا

Yalnız məful olurlar

مَنْصُوبٌ					
Onlara		Onların ikisini,			
Onları	إِيَّاهُمْ	Onların ikisinə	إِيَّاهُمَا	Ona, onu, onun	إِيَّاهُ
Onların	إِيَّاهُنَّ	Onların ikisinə	إِيَّاهُمَا		إِيَّاهَا
Sizə, sizi	إِيَّاكُمْ	Sizin ikinizi, sizin ikinizə	إِيَّاكُمَا	Sənə, səni, sənin	إِيَّاكَ
Sizin	إِيَّاكَ		إِيَّاكُمَا		إِيَّاكَ
Bizə, bizi, bizim	إِيَّانَا	Bizim ikimizi	إِيَّانَا	Mənə, məni,	إِيَّايَ

O alimdir.- هُوَ عَالِمٌ

Mən xaric.- إِلَّا أَنَا

Mən mənəm.- أَنَا أَنَا

Sən sənsən.- أَنْتَ أَنْتَ

Biz yalnız Sənə ibadət edirik və yalnız səndən kömək diləyirik.- اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَ اِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ

b- Bitişən əvəzliliklər (الضَّمَائِرُ الْمُتَّصِلَةُ) : Cümlədə müstəqil işlədilməyib bir sözə əlavə edilərək işlədilən əvəzliliklərdir. Bunlar da fail, məful və muzafun iləy olurlar.

Məful və muzafun iləy olurlar					
مَنْصُوبٌ					
Onlara, onları, onların	هُمْ	Onların ikisinə onların ikisini	هُمَا	Ona, onu, onun	هُ
	هِنَّ		هُمَا		هَا
Sizə, sizi, sizin	كُمْ	Sizin ikinizə, sizin ikinizi	كُما	Sənə, səni, sənin	كَ
	كُنَّ		كُما		كِ
Bizə, bizi, bizim	نَا	Bizim ikimizə, bizim ikimizi	نَا	Mənə, məni, mənim	ى

Atan sürücüdür.- أَبُوكَ سَائِقٌ

Bizim dinimiz- دِينُنَا

Onları döydüm.- ضَرَبْتُهُمْ

Onlara salam verdim.- سَلَّمْتُ عَلَيْهِمْ

Qeyd: هُ، هُما، هُنَّ، هُنَّ əvəzliliklərindəki ۛ samiti özündən əvvəlki samit kəsrelə və ya sükunlu isə kəsre ilə hərəkələnir.

Məsələn,

لَهُمَا، لَهُمْ، بِهِ، إِلَيْهِ، إِلَيْهِمْ

Mərfu olanlar: ن، و، ا، ت

Məsələn,

فَعَلْنِ، فَعَلْتُ، يُفْعَلَانِ، يُفْعَلُونَ

Mənsub-məcrur olanlar: هـ، ها، كـ

Məsələn,

Sənə salam verdim.- سَلَّمْتُكَ Atası- أبُوهُ Atan- أَبُوكَ

Qadına salam verdim.- سَلَّمْتُهَا Atası- أَبُوهَا Atamız- أَبُونَا

Mərflu-mənsub-məcrur olanlar: ي، نا

Məsələn,

Sən edirsən.- تَفْعَلِينَ Biz etdik.- فَعَلْنَا atam- أَبِي

Mənə salam verdin.- سَلَّمْتَ إِلَيَّ Bizə salam verdin.- سَلَّمْتَ إِلَيْنَا

c- Gizli (açıq-aşkar görünməyən) əvəzliliklər (الضَّمَائِرُ الْمُسْتَتِرَةُ) : Fellərdə görülmədiyi halda şəxslərə görə mövcud olduğu qəbul edilən fellərdir. Belə əvəzliliklər gizli mübtəda olurlar.

Mazidə (Keçmiş zamanda): Üçüncü şəxs tək (Tək kişi və qadın cinsi).

Məsələn,

فَعَلَتْ- هِيَ، فَعَلَ- هُوَ

Müzaridə (İndiki zamanda): Sonuna ن bitirməyənlər.

Məsələn,

نَفْعَلُ- نَحْنُ، أَفْعَلُ- أَنَا، تَفْعَلُ- هِيَ، تَفْعَلُ- أَنْتَ، يَفْعَلُ- هُوَ

Əmirdə: İkinci şəxsin tək.

Məsələn,

إِفْعَلِي- أَنْتِ، إِفْعَلْ- أَنْتَ

Qeyd: 1- İki marifənin arasına girərək isim cümləsi halına çevirən əvəzliliklərə fasilə əvəzlilikləri (الضَّمَائِرُ الْفَصْلُ) deyilir. Məsələn زُهَيْرٌ هُوَ الشَّاعِرُ cümləsindəki هُوَ fasilə əvəzliyidir.

2- Əvəzliliklərdən nida, muzaf, sifət və mövsuf olmaz.

3- Əvəzliliklərinin əslî تُمُوا، اُنْتُمُوا، اَنْتُمْ، اَنْتُمْ، اَنْتُمْ olduğuna görə sonlarındakı م -lər əsl hərəkələri olan damma ilə hərəkələnir. م hərfi cərri

istisna olmaqla digər sonu cəzmlı olan məbni sözlər oxunarkən “sakin hərəkələnirsə kəsre ilə hərəkələnir” qaydasına əsasən kəsre ilə hərəkələnir. رَأَيْتُ oxunarkən fəthə ilə hərəkələnir.

4- Qeyri aqıl cəmləri müfrəd müənnəs əvəzliyi əvəz edər.

Məsələn,

Uşaqları gördüm. - $\text{رَأَيْتُ الْأَوْلَادَ - رَأَيْتُهُمْ}$

Aslanları gördüm. - $\text{رَأَيْتُ الْأُسْدَ - رَأَيْتُهَا}$

B. İşarə əvəzliyi (الْأَسْمَاءُ الْإِشَارَةُ)

Dilimizdəki işarə əvəzliyinin yerində işlədilən, yaxın, orta və uzaq məsafəni bildiren əvəzlərə işarə əvəzliyi deyilir. İşarə əvəzlərinin təsniyələri murabdır.

Yaxın məsafə üçün			
هَؤُلَاءِ bunlar	$\text{هَٰذَا - هَٰذَيْنِ}$ bu ikisi	هَٰذَا bu	مُذَكَّر
هَؤُلَاءِ bunlar	$\text{هَٰتَانِ - هَٰتَيْنِ}$ bu ikisi	هَٰذِهِ bu	مُؤَنَّث

Orta məsafə üçün			
أُولَٰئِكَ bunlar	ذَٰلِكَ bu ikisi	ذَٰكَ bu	مُذَكَّر
أُولَٰئِكَ bunlar	تَٰلِكَ bu ikisi	تَٰلِكَ bu	مُؤَنَّث

Uzaq məsafə üçün						
Bunlar	أُولَئِكَ	Bu ikisi	ذَانِكَ	Bu	ذَلِكَ	مُذَكَّرٌ
Bunlar	أُولَئِكَ	Bu ikisi	تَانِكَ	Bu	تِلْكَ	مُؤَنَّثٌ

Qeyd: 1- İşarə əvəzliliklərinin işarət etdiyi sözə muşarun iləyh deyilir və bunlar aid olduqları sözlərlə cins və kəmiyyət baxımından uzlaşır.

Məsələn,

Bu uşaq- هَذَا الْوَلَدُ bu iki qız- هَاتَانِ الْبَنَاتَانِ

Bu məktəb- هَذِهِ الْمَدْرَسَةُ bu tələbələr- أُولَئِكَ الطُّلَّابُ

2- Bu sözlər də işarə əvəzliyi olaraq işlədilir:

Burada- هُنَا Orada (uzaq məsafə üçün)- هُنَالِكَ orada- هُنَاكَ

Orada-burada- تَمَّ- ثَمَّ Burda (yaxın məsafə üçün)- هَا هُنَا

Buradan buraya- مِنْ هُنَا إِلَى هُنَا Buradan oraya- مِنْ هُنَا إِلَى هُنَاكَ

Ora mənim məktəbidir.- هُنَاكَ مَدْرَسَتِي

3- Orta və uzaq məsafəni göstərən əvəzliliklərin sonu xitab olunan şəxsə görə dəyişir.

Məsələn,

ذَلِكَ، ذَلِكَمَا، ذَلِكَكُمْ

4- İşarə əvəzlilikləri işlədildikləri sözlərlə birlikdə mübtəda, xəbər, fail, naibul fail, məful, nida, müstəsna və muzafun iləyh ola bilirlər.

5- İşarə əvəzliliklərindən sonra gələn nəkrə sözlər xəbər, marifə sözlər əgər düzəltmə isə sifət, camid isə bədəl və ya atfı bəyan olurlar.

Məsələn,

Bu uşaq- هَذَا الْوَلَدُ bu ikisi qızıdır.- هَاتَانِ بَنَتَانِ

Bu məktəb uzaqdır.- هَذِهِ الْمَدْرَسَةُ بَعِيدَةٌ

(Bu) Zeyd gəldi.- جَاءَ هَذَا زَيْدٌ

6- Qeyri aqıl (cansız varlıq) cəmlərlə birlikdə müfrəd (tək) müənnəs işarə əvəzlilikləri işlədilir.

Məsələn,

Bu məktəblər uzaqdır.- هَذِهِ الْمَدَارِسُ بَعِيدَةٌ

C. İsmi mövsullar (Nisbi əvəzliliklər) (الْأَسْمَاءُ الْمُوصُولَةُ)

İsmi mövsullar iki cümləni bir birinə bağlayan məbni sözlərdir. Belə cümlələrdə budaq cümlə baş cümlədən sonra gəlib onun müəyyənlikdə olan üzvünü təyin edir və baş cümləyə nisbi əvəzliliklərin biri vasitəsilə bağlanır. İsmi mövsullardan (nisbi əvəzliliklərdən) sonra gələn cümləyə صَلَّةٌ (sıla, budaq) cümləsi deyilir.

Bu əvəzliliklər iki qrupa ayrılır:

A- Xas ismi mövsullar (الْأَسْمَاءُ الْمُوصُولَةُ الْخَاصَّةُ) : Bunlar aid olduqları sözlərlə cins və kəmiyyətdə, həmçinin müəyyənlikdə uzlaşır. Bu əvəzliliklərin təsniyələri murabdır.

أَسْمَاءُ الْمُوصُولَةِ الْخَاصَّةِ الْأُولَى			
الَّذِينَ، أُولِي	الَّذَانِ-الَّذَيْنِ	الَّذِي	مُذَكَّرٌ
الَّتِي، الَّتِي، الَّتِي، الَّتِي، الَّتِي	الَّتَانِ-الَّتَيْنِ	الَّتِي	مُؤَنَّثٌ

Məsələn,

فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

“Yanacağı (günahkar) insanlardan və kibrit daşlarından olan oddan həzər edin.” (əl-Bəqərə, 2/ 24)

وَالَّذِي جَاءَ بِصَدَقِ

“Haqqı gətirənə” (əz-Zumər, 33/39)

Qeyd: İsmi mövsullar dilimizə hansı ki, hansılar ki, və ki vasitəsiylə də tərcümə edilir.

B- Müştərək ismi mövsullar (الْأَسْمَاءُ الْمُوصُولَةُ الْمُشْتَرَكَةُ) : Bunlar şəxslərə görə müxtəlif formaları olmayan ismi mövsullardır və üç ədəddir:

1- Canlılar üçün: مَنْ (kim)

2- Cansızlar üçün: مَا (nə)

3- Həm canlılar, həm də cansızlar üçün: أَيُّ (hansı, kim) (أيُّ yalnız muzaf olduğunda məbni olur.)

Məsələn,

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَالِهَا

“Kim yaxşı bir iş görərsə, ona həmin işin on qat əvəzi verilir.”

(əl-Əraf, 7 /160)

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ

“Sizdə olan tükənər, Allah dərgahında olan isə əbədidir.” (ən-Nəhl,

16 /96)

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا

“Sonra hər bir firqədən Rəhmana ən çox asi olanı dartıb çıxaracağıq.” (Məryəm, 19 /69)

Qeyd: 1- İsmi fail və ismi mövsulların əvvəlinə artırılan (ل) hərf birləşməsi ismi mövsul olur.

Məsələn,

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا

“Oğru kişi ilə oğru qadının gördükləri işin əvəzi kimi Allahdan cəza olaraq əllərini kəsin.” (əl-Maidə, 5 /38)

2- Keçmiş və gələcək zamanın məlum növünün əvvəlinə ismi mövsul (nisbi əvəzlilik) artırılırsa ismi fail, məchullarının əvvəlinə artırılırsa ismi məful mənasını verir.

Məsələn,

Yazılan- الَّذِي كُتِبَ = مَكْتُوبٌ

katibə- الَّتِي كُتِبَتْ = كَاتِبَةٌ

3- İsmi mövsullar (nisbi əvəzliliklər) işləndikləri sözlərlə birlikdə cümlə daxilində mübtəda, xəbər, fail, naibul fail, məful, nida, müstəsna və marifə sözə sifət ola bilər.

4- İsmi mövsullardan (nisbi əvəzliliklərdən) sonra gələn sıra (budaq) cümləsinin erabda məhəlli yoxdur.

D. Bəzi kinayələr (كِنَايَاتُ)

İfadə etdiyi mənanı açıq şəkildə bildirməyən ismə kinayə deyilir. Bu isimlərə tərkibi-məzci də deyilir və كَيْ، كَذَا، كَيْم isimləri sükun üzrə, digərləri isə fəthə üzrə məbnidir. بَضْعٌ-بُضْعَةٌ، فُلَانٌ-فُلَانَةٌ، بَيْتٌ-بَيْتَةٌ sözləri isə murabdır.

كَيْمٌ، كَيْمٌ necə- necə	بَيْتٌ بَيْتٌ belə- belə	يَوْمٌ يَوْمٌ Hər gün	كَمْ Neçə, nə qədər
صَحْرَةٌ بَحْرَةٌ bənzər, oxşar	حَوْثٌ بَوْتٌ qarışıq, dağınıq	بَيْتٌ بَيْتٌ ev evə	كَذَا Belə, beləliklə
صَبَاحٌ مَسَاءٌ səhər axşam, gecə gündüz	أَحْوَلٌ أَحْوَلٌ qarışıq, dağınıq	شَدْرٌ مَدْرٌ oraya buraya	بِضْعٌ Bir neçə, bir az
حَيْصٌ حَيْصٌ çarpaz	ذَيْتٌ ذَيْتٌ belə- belə	يَمِينٌ يَمِينٌ yarı-yarıya	فُلَانٌ Filan

E. Zərflər (الظُرُوفُ)

Zərflərdən bir qismi zaman və məkan bildirir.

A- Məkan bildirənlər:

Ora: هُنَا Burada: هُنَا

يَاخِين: لَدُنْ يَاقِين: لَدُنْ

Harada: أَيْنَ

harada: أَيْنَ

Harada, harada ki: حَيْثُ

B- Zaman bildirənlər:

Əbədilik: عَوُضَ -dan² bəri: مُنْذُ heç: فَطُّ

Nə zaman: أَنَّى، أَيَّانَ، مَتَى -inca²: لَمَّا

Dünən: أَمْسَ -inda²: إِذْ

F. İsim feller

(əmr) mənasında işlədilən fəllərdir. Qiyasi olanları hər sülasi feldən فَعَالٍ vəznində düzəldilir. Səmai olanlarının əsasları bunlardır:

Tez ol! وَهَيَّا	Gəl! هَيَّا	Qabağa get! أَمَامَكَ	Götür görüm. دُونَكَ	Nə qədər uzaq! هَيْهَاتَ
Of! أَوْفَ	Gəl! حَيَّ	Bura gəl! هَيْتَ لَكَ	Götür görüm. دُونَكَ	Nə qədər fərqli! شَتَّانَ
Sus! صَهْ	Bəri gəl! هَلُمَّ	Onu götür! دُونَكَ	Onu mənə gətir! عَلَيَّ بِهِ	Necə də sürətli! سُرْعَانَ
Tərk et! Qoy! بَلَّهْ	Sus! أَيُّهَا	Yerində dayan! Tərpənmə! مَكَانَكَ	Etmə! Uzaq dur! إِلَيْكَ	Necə də yavaş! بَطَّانَ
Etmə! Bəkdir! مَهْ	Alın! Götürün! هَاؤُمْ	Geri çəkil! وَرَاءَكَ	Yavaş ol! عَلَيَّ رِسْلِكَ	Necə də sürətli! وَشُكَّانَ
Sus! Bəkdir! إِيَّاهُ	Haydı! حَيَّهْلَ	Yavaş ol! رُوَيْدَكَ	Məndən uzaq dur! إِلَيْكَ عَنِّي	Qeyd: Yuxarıdakı lar mazi mənasındadır
Amin! Qəbul olsun! آمِينَ	Vah! Vay! وَيْ	Etməlisən! عَلَيْكَ	وا، واه، وَيْ	Gəl! تَعَالَ

G. Hərflər və zərflər

7- Şərt isimləri bunlardır:

إِنْ مَنْ، مَا، مَهْمَا، إِذْ مَا، مَتَى، أَيَّانَ، أَيْنَ، أَنَّى، حَيْثُمَا، كَيْفَمَا،

8- Sual isimləri bunlardır:

مَنْ، مَا، مَهْمَا، إِذْ مَا، مَتَى، أَيَّانَ، أَيْنَ، كَيْفَ، أَنَّى، كَمْ، أَيْ، مَتْنًا، مَاذَا

Qeyd: هَلْ və أْ həfdir.

9- Mazi (keçmiş zaman) və əmr felləri bunlardır:

نَصَرَ، نَصَرُوا، نَصَرْنَ، أَنْصِرْ، أَنْصِرُوا، أَنْصَرْنَ، إِزِمْ

10- Hərfi cərrlər bunlardır:

بِ، مِنْ، إِلَى، عَنْ، عَلَى، لِ، فِي، لَكَ، حَتَّى، رُبَّ، حَاشَا، وَأَوَّ الْقَسَمِ، مَذْ، مُنْذُ، خَلَا، عَدَا، لَوْلَا، كَيْفَ

11- Atıf hərfləri: وَ، ف، ثُمَّ، أَوْ، إِمَّا، حَتَّى

12- İstisna bildiren ədatlar: إِلَّا، حَاشَا، خَلَا، عَدَى

13- Cavab ədatları: جَبَرِ، أَجَلْ، إِي، بَلَى، نَعَمْ

14- İnkâr ədatları: لَنْ، لَمَّا، لَمْ، لَا، مَا

15- Tənbeh ədatları: أَمَّا، أَلَا، هَا

16- Nida ədatları: أَيْ، هَيَا، أَيَا، يَا

17- Təxsis ədatları: لَوْلَا، لَوْمًا، أَلَّا، هَلَّا

18- Şərt ədatları: إِنْ، أَمَّا، لَوْ، إِنْ

19- İzah ədatları: أُنْ، أَيْ

20- Gələcək zamanda işlədilən ədatlar: لَنْ، سَوْفَ، سَ

21- Fücäiyyə ədatları: إِذَا

22- Məsdərlik bildiren ədatlar: أُنْ، مَا، أَنْ

23- Fele bənzəyən ədatlar: إِنْ، أَنْ، كَأَنَّ، لَكِنَّ، لَيْتَ، لَعَلَّ، إِلَّا، لَا

24- Fele bənzəyən ədatlar: لَوْلَا، مَا

25-Müzarini nəsb edən ədatlar: إِنْ، لَنْ، كَيْفَ، إِذَنْ

26- Müzarini cəzm edən ədatlar: لَمْ، لَمَّا، لِ، لَا

H. Arız məbnilər

1- Nida: Nida muzaf olduğunda fəthə üzərinə (məsələn, يَا رَسُولَ اللَّهِ), tək işləndiyində damma üzərinə (məsələn, يَا رَجُلٌ) məbndir.

2- لا -nin ismi: Müfrəd (tək), nəkrə (qeyri müəyyən) olacaq, muzaf və bənzərlərindən olmayacaq.

Məsələn,

لا وَلَدٌ فِي الدَّارِ - Evdə uşaq yoxdur.

3- Bəzi saylar:

12 istisna olmaqla 11 ilə 19 arasındakı saylar- أَحَدٌ عَشَرَ - تِسْعَةٌ عَشَرَ

4- Bəzi isim və zərflər:

İstiqamət bildirənlər: وَرَاءُ، أَمَامُ، فَوْقُ، تَحْتَ، يَمِينٌ، شِمَالٌ، خَلْفٌ، قُدَامُ، أَوَّلُ، دُونَ، حَسْبُ، غَيْرُ

(Muzafun ileyh silindikdə damma üzərinə məbni olanlar: قَبْلُ، بَعْدُ)

5- Muzari:

a- Müənnəs cəmlər: يَنْصُرُونَ - تَنْصُرُونَ

I. Təkid nunu - ن -

Muzarinin sonuna mənanı qüvvətləndirmək üçün təşdidli və

təşdidsiz ن -lar bitişdiyində muzari gələcək zaman bildirir və fəthə üzərinə məbni olur.

Qeyd: Bu ن -larla muzarinin dəyişməsi aşağıdakı kimidir:

النون التأكيد المشددة		
لَيَفْعَلَنَّ	لَيَفْعَلَنَّ	لَيَفْعَلَنَّ
لَتَفْعَلَنَّ	لَتَفْعَلَنَّ	لَتَفْعَلَنَّ
لَتَفْعَلَنَّ	لَتَفْعَلَنَّ	لَتَفْعَلَنَّ
لَتَفْعَلَنَّ	لَتَفْعَلَنَّ	لَتَفْعَلَنَّ
لَتَفْعَلَنَّ		لَتَفْعَلَنَّ

النون التأكيد المشددة		
لَيَرْمِينَّ	لَتَرْمِيَانَّ	لَيَرْمُنَّ
لَتَرْمِيْنَّ	لَتَرْمِيَانَّ	لَيَرْمِيْنَّ
لَتَرْمِيْنَّ	لَتَرْمِيَانَّ	لَتَرْمُنَّ
لَتَرْمِيْنَّ	لَتَرْمِيَانَّ	لَتَرْمِيْنَّ
لَأَرْمِيْنَّ		لَتَرْمِيْنَّ

النون التأكيد المشددة		
لَيَغْزُونَّ	لَيَغْزَوَانَّ	لَيَغْزُنَّ
لَتَغْزَوْنَّ	لَتَغْزَوَانَّ	لَيَغْزَوْنَّ
لَتَغْزَوْنَّ	لَتَغْزَوَانَّ	لَتَغْزُنَّ
لَتَغْزَوْنَّ	لَتَغْزَوَانَّ	لَتَغْزَوْنَّ
لَأَغْزَوْنَّ		لَتَغْزَوْنَّ

النون التأكيد المخففة		
لَيَفْعَلُنَّ	yoxdur	لَيَفْعَلُنَّ
yoxdur	yoxdur	لَتَفْعَلُنَّ
لَتَفْعَلُنَّ	yoxdur	لَتَفْعَلُنَّ
yoxdur	yoxdur	لَتَفْعَلُنَّ
لَنَفْعَلُنَّ		لَأَفْعَلُنَّ

6- Bəzi səslər:

Taq (daş səsi)- طَقْ شِشْ- كَخْ

Cip-cip (cücə çağırmaq üçün çıxarılan səslər)- دَجْ دَجْ

Piş-piş (pişik çağırmaq üçün çıxarılan səslər)- غِسْ غِسْ

Tıq-tıq (qapı döymə səsi)- جَبْطَقْ جَبْطَقْ

Qa-qa (qarğa səsi)- غَا غَا heyvanı sakitləşdirmək üçün- بُسْبَسْ

Qapının açılıb örtülmə səsi- جَلْبَلْ جَلْبَلْ

Qış-qış (heyvanı qomarmaq)- قَشْ قَشْ

K. Tərifləmə və qınama felləri (الأفعال المدح والذم)

Ərəb dilində tərifləmə və qınama üçün işlədilən fellərə mədh və zəmm felləri deyilir. Bu fellərdən sonra iki ədəd mərfu fel olur. Bunlardan birincisi fail (iş icra edən), ikincisi (المخصوص) məxsus olur. Bu fellər bunlardır:

A- Tərifləmə felləri (الأفعال المدح): حَيِّدًا، حَبٌّ، نَعَمْتُ- (الأفعال المدح)

B- Qınama felləri (الأفعال الذم): لَا حَيِّدًا، سَاءٌ، بُسْتُ- (الأفعال الذم)

Məsələn,

Onun işi necə də pis oldu.- سَاءَ عَمَلُهُ

Filankəs necə də pis adamdır.- لَا حَيِّدًا الرَّجُلُ فُلَانٌ

Züheyir necə də gözəl adamdır.- حَبٌّ زُهَيْرٌ رَجُلٌ

Onun yaşayışı necə də pisdur.- سَاءَتْ سِيرَتُهُ

İlk bahar necə də gözəl vaxtdır.- نَعَمَ الزَّمَانُ الرَّبِيعُ

VII. Erab (الإعراب)

Erab: sözün cümlə daxilindəki yerinə görə sonunun dəyişməsinə deyilir. Erabını sözün sonundakı hərəkə dəyişikliyi ilə alan sözlərə مُعْرَبٌ

مُعَرَّبٌ بِالْحَرْفِ , erabını sözün sonundakı hərf dəyişikliyi ilə alan sözlərə مُعَرَّبٌ بِالْحَرْفِ deyilir. və erabını sözün sonundakı hərfin həzfi ilə alan sözlərə مُعَرَّبٌ بِالْحَرْفِ deyilir. Buna görə erab əlamətləri üçdür:

- a- Hərəkə: Fəthə (-), damma (-), kəsre (-), sükun) (-).
- b- Hərf: Vav (و), yə (ي), əlif (ا), nun (ن).
- c- Həzf: ن-un həzfi, axırıncı hərfin həzfi (حَرْفُ الْاِخْرَ).

Erabın növ və əlamətləri

- a- Rəf (الرَّفْعُ) əlaməti: (ا), (و), (ن), (-)
- b- Nəsb (النَّصْبُ) əlaməti: (ا), (ي), (حَرْفُ النُّونِ), (-), (-)
- c- Cərr (الْجَرُّ) əlaməti: (ي), (-), (-)
- ç- Cəzm (الْجَزْمُ) əlaməti: (حَرْفُ النُّونِ), (حَرْفُ الْاِخْرَ), (-)

Aldıqları eraba görə sözlər dörd növdür:

a-Mərfular (مَرْفُوعَاتُ) : Erab əlamətini rəf əlamətlərindən biri ilə alan isim və fellərdir. Bunlar fail, naibul fail, mübtəda, xəbər, كَان-nin ismi, إِنَّ-nin xəbəri və yalın müzarilərdir.

b- Mənsublar (مَنْصُوبَاتُ) : Erab əlamətini nəsb əlamətlərindən biri ilə alan isim və fellərdir. Bunlar

məfullar, hal, təmyiz, istisna, إِنَّ-nin ismi, كَان-nin xəbəri, əvvəlinə nəsb ədatı bitişən muzarilərdir.

c- Məcrurlar (مَجْرُورَاتُ) : Erab əlamətini cərr əlamətlərindən biri ilə alan isimlərdir. Bunlar əvvəlinə hərfi cərr gələn isimlər, muzafun ileyh və onun kimi olanlardır.

ç- Məczumlar (مَجْزُومَاتُ) : Erab əlamətini cəzm əlamətlərindən biri ilə alan fellərdir. Bunlar əvvəlinə cəzm ədatı bitişən muzarilərdir.

Qeyd: 1- Buna görə fellər heç vaxt məcrur, isimlər də məczum olmazlar.

2- Erab əlamətlərində əsl olan hərəkələrdir və bunlara əsl erab əlamətləri (fəthə, damma, kəsre, sükun), hərəkədən başqa digər erab əlamətlərinə fəri erab əlamətləri (vav, yə, əlif, “nun”-un həzfi, axırıncı hərfin həzfi) deyilir.

Cümlə daxilindəki vəziyyətlərinə görə aldıkları erab əlamətlərinin sözün sonunda görülüb-görülməməsinə görə erab növləri aşağıdakılardır:

A. Ləfzi erab (الإِعْرَابُ اللَّفْظِي) Bu erabın əlamətləri hərəkə, hərflər və həzfdir (hərəkə və ya hərfin silinməsidir). Bu erab əlamətləri cümlədə açıqca görünür.

B. Məhəlli erab (الإِعْرَابُ الْمَحَلِّي) Bu erabın əlamətləri hərəkə, hərflər və həzfdir. Bu erab əlamətləri əslə verilməyib mövcudluğu fərz edilir.

C. Təqdiri erab (الإِعْرَابُ التَّفْذِيرِي) Bu erabın əlamətləri hərəkə, hərflər və həzfdir. Bu erab əlamətlərinin verilə bilməsinə baxmayaraq təəzzür, siqal və məhəllin münasib hərəkəsiylə məşğul olduğu üçün erab əlamətinin verilməyib mövcud olduğu fərz edilən erab növüdür.

A. Ləfzi erab (الإِعْرَابُ اللَّفْظِي)

Ləfzi erab hərəkə, hərflər və həzf (hərəkə və ya hərfin silinməsi) erab əlamətlərindən ibarət olub, cümlə daxilində bu əlamətlərin açıqca görüldüyü erab növüdür. Bu erabla əlaqəli xüsusiyyətlər aşağıdakılardır:

1- Mənfus və məqsur isimlər, mütəkəllim (birinci şəxsin tək) بِأَيِّ -sinə muzaf olan isimlər, məbnilər, təkiblər (birdən çox sözdən əmələ gəlmiş halda başqa bir cümlədə cümlə üzvü olan söz qrupları və ya cümlələr) xaricindəki bütün isimlər və sonu səhih بِ -suz məbni olmayan muzarilər və əfali xəmsə erab əlamətlərini açıqca alır.

2- Erabın ləfzən alan sözlər və erab əlamətləri aşağıdakı cədvəldə erab əlamətləri əsas götürülərək sinifləndirilmişdir:

Ləfzi erab alan sözlər (Erab əlamətlə- rinə görə)	الرَّفْعُ	Damma (Əsl)	Salim isimlər/ Mükəssər cəmlər	جاءَ رَجُلٌ، جاءَ رَجُلَانِ
			Müənnəs salimlərin cəmi	جاءَتْ مُسْلِمَاتٌ
			Qeyri münsariflər	جاءَ أَحْمَدُ
			Sonu salim ن -suz muzarilə	يَكْتُبُ
		Əlif	Təsniyələr	جاءَ مُسْلِمَانِ
		Vav	Müzəkkər salimlərin cəmi	جاءَ مُسْلِمُونَ
			Beş isim (əsmai xəmsə)	جاءَ أَبُوكَ
		ن -un qalması	Beş fel (əfali xəmsə)	يَكْتُبَانِ-يَكْتُبُونَ
	النَّصْبُ	Fəthə (Əsl)	Salim isimlər/ Mükəssər cəmlər	قَرَأْتُ الْكِتَابَ، قَرَأْتُ الْكِتَابَ
			Qeyri münsariflər	رَأَيْتُ أَحْمَدَ
			Sonu salim ن -suz muzarilə	لَنْ يَكْتُبَ
		Kəsre	Müənnəs salimlərin cəmi	رَأَيْتُ مُسْلِمَاتٍ
		Yə (ي)	Təsniyələr	رَأَيْتُ مُسْلِمَيْنِ
			Müzəkkər salimlərin cəmi	رَأَيْتُ مُسْلِمِينَ
		Əlif	Beş isim (əsmai xəmsə)	رَأَيْتُ أَحَاكَ
		ن -un həzfi	Beş fel (əfali xəmsə)	لَنْ يَكْتُبَا
		Kəsre (Əsl)	Salim isimlər/ Mükəssər cəmlər	سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ
			Müənnəs salimlərin cəmi	سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمَاتٍ
		Fəthə	Qeyri münsariflər	سَلَّمْتُ عَلَى أَحْمَدَ
		Yə (ي)	Təsniyələr	سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمَيْنِ
			Müzəkkər salimlərin cəmi	سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمِينَ
			Beş isim (əsmai xəmsə)	سَلَّمْتُ عَلَى أَحْيَاكَ

	الْجَزْمُ	Sükun (Əsl)	Sonu salim—suz muzarilər	لَمْ يَكُنْ
		-un həzfi	Beş fel (əfali xəmsə)	لَمْ يَكُنْ
		Axırıncı hərfi həzfi	Sonu illətli—suz muzarilər	لَمْ يَمْشِ

3- Erabını ləfzən alan sözlər və erab əlamətləri aşağıdakı cədvəldə söz növləri əsas götürülərək sinifləndirilmişdir.

Ləfzi erab alan sözlərin erab əlamətləri				
Söz növləri	الرَّفْعُ	النَّصْبُ	الْجَرُّ	الْجَزْمُ
Salim isimlər	Damma جاءَ رَجُلٌ	Fəthə قَرَأْتُ الْكِتَابَ	Kəsre سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ	yox
Mükəssər cəmlər	Damma جاءَ رَجَالٌ	Fəthə قَرَأْتُ الْكُتُبَ	Kəsre سَلَّمْتُ عَلَى رَجَالٍ	yox
Qeyri münsariflər	Damma جاءَ أَحْمَدُ	Fəthə رَأَيْتُ أَحْمَدَ	Fəthə سَلَّمْتُ عَلَى أَحْمَدَ	Yox
Müənnəs salimlərin cəmi	Damma جاءَتْ مُسْلِمَاتٌ	Kəsre رَأَيْتُ مُسْلِمَاتٍ	Kəsre سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمَاتٍ	Yox
Təsniyə isimlər	أَلِفٌ جاءَ مُسْلِمَانِ	يَاءٌ رَأَيْتُ مُسْلِمَيْنِ	يَاءٌ سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمَيْنِ	Yox
Müzəkkər salimlərin cəmi	وَاوٌ جاءَ مُسْلِمُونَ	يَاءٌ رَأَيْتُ مُسْلِمِينَ	يَاءٌ سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمِينَ	Yox
Beş isim (Əsmai xəmsə)	وَاوٌ جاءَ أَبْوَكَ	أَلِفٌ رَأَيْتُ أَحَاكَ	يَاءٌ سَلَّمْتُ عَلَى أَخِيكَ	Yox
Beş fel (Əfali xəmsə)	ن يَكُونُ، يَكُونُونَ	-un həzfi لَنْ يَكُنَّا	Yox	-un həzfi لَمْ يَكُنَّا

Sonu səhih -suz muzarilər	Damma يُكْتُبُ	Fəthə لَنْ يَكْتُبَ	Yox	Sükun لَمْ يَكْتُبْ
Sonu ilə qurtaran muzarilər	Təqdiri يَدْعُو	Fəthə لَنْ يَدْعُوَ	Yox	Axıncı hərfin həzfi لَمْ يَدْعُ
Sonu ilə qurtaran muzarilər	Təqdiri يَمْشِي	Fəthə لَنْ يَمْشِيَ	Yox	Axıncı hərfin həzfi لَمْ يَمْشِ
Sonu ilə qurtaran muzarilər	Təqdiri يَرْقَى	Təqdiri لَنْ يَرْقَى	Yox	Axıncı hərfin həzfi لَمْ يَرْقَ

4- Erabını ləfzən alan sözlər erab edilərkən aldığı erab əlaməti əsl erab əlaməti olan hərəkələr isə, erablarını alma səbəbini izah etməyə ehtiyac yoxdur, fəri erab əlaməti olan hərf və ya həzf isə izah edilə bilər.

B. Məhəlli erab (الإعراب المحلي)

Ləfzən və ya təqdirən mövcud olmadığı halda, söz və ya cümlənin sonunda mövcud olduğu qəbul edilən hərəkə, hərf və həzfdən ibarət olan erab əlamətlərinin qəti surətdə verilməyib mövcudluğu fərz edilən erab növüdür. Ümumiyyətlə əvvəlinə cəzm edən şərt ədatı bitişən mazi (keçmiş zaman) fellərindən başqa, məbnilər və təkiblər (birdən çox sözdən əmələ gələn söz qrupları) erabını məhəlli olaraq alır.

Məhəlli erabın olduğu yerlər:

1- Məbni sözlər.

Məsələn,

Bu adamdır.- هَذَا رَجُلٌ

2- Aləm olmamaqla yanaşı erab mahki (hekayə olunan erab) ilə məşğul olan sözlər.

Məsələn,

“Lə iləhə illəllah” yaz.- اَلْاِلهَ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ

Qeyd: (Allahverdi- جَادَ الْمُؤَلَى) sözü iki sözdən əmələ gələn aləm (xüsusi) isimdir və bir ifadədir. Belə mürəkkəb isimlərin erabı təqdiridir.

Məsələn,

Allahverdi gəldi.- جَاءَ جَادَ الْمُؤَلَى

3- Bir cümlənin hər hansı bir hissəsini əmələ gətirən cümlə və ya şibhi (yarımçıq) cümlə.

Məsələn,

Çalışqan şagirdi gördüm.- رَأَيْتُ التَّلْمِيذَ يَجْتَهِدُ

4- Sonu erab məhkiden başqa başqa bir erabla məşğul olan sözlər.

Məsələn,

Alim deyiləm.- لَسْتُ بِعَالِمٍ

5- Əvvəlinə cəzm edən şərt ədatı bitişən mazi (keçmiş zaman) felləri.

Məsələn,

“Lə iləhə illəllah” yaz.- اَلْاِلهَ لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰهُ

C. Təqribi erab (الإعراب التقديري)

Hərəkə, hərf və həzfdən ibarət olan erab əlamətlərinin verilə bilməsinə baxmayaraq təəzzür, siqal və məhəllin münasib hərəkəsiylə məşğulluğuna görə verilməyib, əlaqəli olduğu sözün sonunda mövcud olduğu fərz edilən erab növüdür. Təqdiri erabla əlaqəli üç növ söz vardır. Bunlar aşağıdakılardır:

1- İsmi mənquslar: Son samiti ی olub, ondan əvvəlki samitin hərəkəsi kəsre olan isimlər və bunlara bənzəyən muzarilərdir. Bu cür sözlərin nəsb və cərr halı ləfzi, digər halları isə siqal (dilə ağır gəldiyi üçün) təqdiridir.

2- İsmi məqsurlar: Son hərfinin əsli اَلِف olub يَاء samiti ilə qurtaran və özündən əvvəlki samitin hərəkəsi fəthə olan isimlər və bunlara bənzəyən muzarilərdir. Yalnız muzarilərin cəzm halı ləfzi, digər halları isə təazzürə (əlif hərəkələnersə həməzə olacağına) görə təqdiridir.

Qeyd: Bu يَاء -lərə əlif məqsurə (الْأَلِفُ الْمَقْصُورَةُ) deyilir. Sözlün sonunda gələrsə ی şəklində, özlərindən sonra samit gələrsə ا şəklində yazılırlar. Məsələn, فَتَى- فِتَاهُ

3- Mütəkəllim ی -sinə muzaf sözlər: Son samiti mütəkəllim (birinci şəxsin təkisi) يَاء -si olan sözlər yalnız kəsre ilə hərəkələnirlər. Buna görə də erabları hər üç halda təqdiri olur.

Erabını təqdirən alan sözlər və erab əlamətləri aşağıdakı cədvəldə söz növləri əsas götürülərək sinifləndirilmişdir.

	Söz	Erabı	Erab səbəbi	Əlaməti	Nümunə
T, qdiri erab q, bul ed, n sözl, r v, erab , lam, tl, ri	İsmi	الرَّفْعُ	Təazzür	Müqəddər damma	الْغِنَى غِنَى
	məqsurlar	النَّصْبُ		Müqəddər fəthə	إِنَّ الْهُدَى هُدَى
		الْجَرُّ		Müqəddər kəsre	سَلَّمْتُ عَلَى الْفَتَى
	İsmi	الرَّفْعُ	Siqal	Müqəddər damma	الْقَاضِي يَحْكُمُ
	mənquslar	النَّصْبُ	Xəfiflik	Zahir fəthə	أَكْرَمْتُ الدَّاعِي
		الْجَرُّ	Siqal	Müqəddər kəsre	سَلَّمْتُ عَلَى الْمُفْتَى
	Mütəkəllim	الرَّفْعُ	Məhallin	Müqəddər damma	مَكْتَبَتِي فِيهَا كُتُبٌ
	ی -sinə	النَّصْبُ	münasib	Müqəddər fəthə	أَكْرَمْتُ مُعَلِّمِي
	muzaf sözlər	الْجَزْمُ	məşğuliyyəti	Müqəddər kəsre	قَدَّمْتُ لِجَارِي

T, qdiri erab q, bul ed, n sözl, r v, erab , lam, tl, ri	Sonu أَلِفْ ilə	الرَّفْعُ	Təazzür	Müqəddər damma	يَرْفَعُ
	qurtaran	النَّصْبُ	Təazzür	Müqəddər fəthə	لَنْ يَرْفَعُ
	muzarilər	الْجَزْمُ	(söz cəhətdən)	İllət hərfinin həzfi	لَمْ يَرْفَعُ
	Sonu واو ilə	الرَّفْعُ	Siqal	Müqəddər damma	يَدْعُو
	qurtaran	النَّصْبُ	(söz cəhətdən)	Zahir fəthə	لَنْ يَدْعُو
	muzarilər	الْجَزْمُ	(söz cəhətdən)	İllət hərfinin həzfi	لَمْ يَدْعُ
	Sonu ياء ilə	الرَّفْعُ	Siqal	Müqəddər damma	يَمْشِي
	qurtaran	النَّصْبُ	Xəfiflik	Zahir fəthə	لَنْ يَمْشِيَ
	muzarilər	الْجَزْمُ	(söz cəhətdən)	İllət hərfinin həzfi	لَمْ يَمْشِ

Erabını təqdirən alan sözlər və erab əlamətləri aşağıdakı cədvəldə erab əlamətləri əsas götürülərək sinifləndirilmişdir.

	Söz növləri	Nümun,	Səbəb
الرَّفْعُ Müq, d- d, r damma	İsmi məqsurlar	الْغَنَى غَنِى النَّفْسِ	Təazzür
	İsmi mənquslar	الْقَاضِي يَحْكُمُ بِالْعَدْلِ	Təazzür
	Sonu ا -li və ن -suz muzarilər	يَرْفَعُ	Siqal

الرَّفْعُ	Müq, d- d, r damma	Sonu ن -suz muzarilər	يَدْعُو	Siqal
		Sonu ي -li və ن -suz muzarilər	يَنْتَقِي	Siqal
		Mütəkəllim ي -sinə muzaf sözlər	مَكْتُبَتِي فِيهَا كُتُبٌ	Məşğuliyyət
النَّصْبُ	Ləfzi fəthə	İsmi mənquslar	أَكْرَمْتُ الدَّاعِيَ لِلْخَيْرِ	
		Sonu ن -suz muzarilər	لَنْ تَدْعُو	Ləfzi erab əlaməti
		Sonu ي -li və ن -suz muzarilər	لَنْ أَقْضِي	
	Müqəd- dər fəthə	İsmi məqsurlar	إِنَّ الْهُدَى هُدَى اللَّهِ	Təazzür
		Sonu ا -li və ن -suz muzarilər	لَنْ يَرْضَى	Təazzür
		Mütəkəllim ي -sinə muzaf sözlər	أَكْرَمْتُ مُعَلِّمِي	Məşğuliyyət
الْجَرُّ	Müqəd- dər kəsre	İsmi məqsurlar	سَلَّمْتُ عَلَى الْفَتَى	Təazzür
		İsmi mənquslar	سَلَّمْتُ عَلَى الْمُفْتِي	Siqal
		Mütəkəllim ي -sinə muzaf sözlər	قَدَّمْتُ لِجَارِي الْخَيْرِ	Məşğuliyyət

D. Erabda məhəlli olmayanlar

A- Erabda məhəlli olmayan sözlər:

1- Hərflər.

2- Fellərdən əmri hazır (ikinci şəxsə verilən əmr) və mazilər (keçmiş zaman felləri).

3- İsim fellər.

4- Səs bildirən isimlər (şavt isimlər).

B- Erabda məhəlli olmayan cümlələr:

1- İbtidaiyyə (başlanğıc) cümləsi.

Məsələn,

Çalışan şagirdi gördüm. - رَأَيْتُ التَّلْمِيذَ يَحْتَدُّ

2- Sıla (budaq) cümləsi.

Məsələn,

"هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ"

"Bətlərdə sizə istədiyi surəti verən Odur." (Ali-İmran, 3/6)

3- Mutazirə cümləsi.

Məsələn,

"إِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ"

"Kaş bunun nə qədər böyük bir and olduğunu biləydiniz." (əl-Vaqiə, 56/76)

4- Təfsir (izah edici) cümlə.

Məsələn,

"هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْحِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ - تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ"

"Sizə elə bir ticarət göstərimmi ki, o sizi şiddətli əzabdan xilas etsin? (O qazanc yolu budur:) Allaha və Onun peyğəmbərinə iman gətirər." (əs-Saff, 61/10, 11)

5- Nida və ya andı bildirən cümlə.

Məsələn,

"إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ"

“Sən, həqiqətən, göndərilən peyğəmbərlərdənsən.” (əl-Bəqərə, 2/252)

"يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا"

“Ey Yusif! Sən bu işi açıb ağartma.” (Yusuf, 12/29)

6- لَوْ، إِذَا، لَوْ، لَوْلَا ilə qurulan cümlələr.

Məsələn,

لَوْعَاشَ إِبْرَاهِيمُ لَوَضَعَ الْجِزْيَةَ عَنْ كُلِّ قَيْطِي

Əgər İbrahim yaşasaydı bütün Qibtilərdən cizyəni götürərdi.

7- Erabda məhəlli olmayan cümləyə tabe olan cümlələr.

Məsələn,

قَامَ زَيْدًا وَقَعَدَ عُمَرُ - Zeyd ayağa durdu və Ömər oturdu.

Qeyd: Ümumiyyətlə müfrədlə (tək sözlə və ya erab nöqtəyi-nəzərindən tək söz yerində olan birləşmə və ya ifadə ilə) yozumu mümkün olan cümlələrin erabda məhəlli vardır, lakin yozumu mümkün olmayanların məhəlli yoxdur.

a- عَامِلًا لِلْخَيْرِ əvəzinə يَعْمَلُ الْخَيْرَ cümləsindəki رَأَيْتُ خَالِدًا يَعْمَلُ الْخَيْرَ demək mümkündür və عَامِلًا لِلْخَيْرِ yarımçıq cümləsinin erabda məhəlli vardır.

b- الَّذِي كَاتَبَ əvəzinə الَّذِي كَتَبَ cümləsindəki جَاءَ الَّذِي كَتَبَ demək mümkün deyildir və الَّذِي كَتَبَ yarımçıq cümləsinin erabda məhəlli yoxdur.

VIII. Amillər (العوامل)

Amil (العامل) : Ərəb dilində hər hansı bir sözün əvvəlinə gələrək və ya gəldiyi fərz edilərək o sözün cümlə daxilindəki erab halına təsir göstərən sözlərə deyilir.

Mamül (معمول) : Ərəb dilində əvvəlinə gələn amilə görə sonu dəyişən sözən mamül deyilir.

Erab (الإعراب) : Sözün cümlə daxilindəki yerinə görə sonunun dəyişməsinə erab deyilir.

Murab sözlərin erab hallarının cədvəli

Aşağıda verilən “murab sözlərin erab cədvəli” ləfzi, məhəlli və tədqiri erab alan sözlərin hamısının erab hallarını xülasə edir.

Cədvəldən istifadə bu şəkildədir:

1- Cədvəlin ortasında murab sözlərin növləri sıralanmışdır. (Bu sözlərin hər biri öz bölmündə daha əvvəl tədqiq edilmişdir.)

2- Cədvəlin sağ tərəfində erab növləri göstərilmişdir. Bu növlər göstərilərkən erablarının əlaməti, sifətləri və tədqiri erab alanların erablarının tədqiri olma səbəbləri bildirilmişdir.

Səbəblərdən:

a- Siqal: Dilə ağır gəlməsi deməkdir.

b- Təazzür: Hərəkə qəbul etməməsi üçün bir üzr var deməkdir.

c- Münasibət: Mütəkəllim (ى)- sinə müzaf sözlər üçün “məhəllin münasib hərəkəsiylə məşğulluq” deməkdir. Belə deməyin qısa yoludur.

ç- Yox: O söz üçün erab növü, əlaməti, səbəbi və ya sifəti yox deməkdir.

d- Həzfi-axır: Sonundakı illət hərfinin həzfi deməkdir.

3- Cədvəlin sol tərəfində isə, sağ tərəfdəki erab növləri ilə əlaqəli nümunələr verilmişdir.

4- Əslində salim isimlərlə, mükəssərlərin cəmi erabı eyni olmasına baxmayaraq ayrı-ayrı tədqiq edilmişdir.

الْجَزْمُ	الْجَرُّ	النَّصْبُ	الرَّفْعُ	Erab növləri
				Söz növləri
Yox	سَلَّمْتُ عَلَى رَجُلٍ	رَأَيْتُ رَجُلًا	جَاءَ رَجُلٌ	Salim isimlər
Yox	سَلَّمْتُ عَلَى رِجَالٍ	رَأَيْتُ رِجَالًا	جَاءَ رِجَالٌ	Mükəssər cəmlər
Yox	سَلَّمْتُ عَلَى أَحْمَدَ	رَأَيْتُ أَحْمَدَ	جَاءَ أَحْمَدُ	Qeyri münsariflər

Yox	سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمَاتٍ	رَأَيْتُ مُسْلِمَاتٍ	جَاءَتْ مُسْلِمَاتٌ	Müənnəs salimlərin cəmi
Yox	سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمَيْنِ	رَأَيْتُ مُسْلِمَيْنِ	جَاءَ رَجُلَانِ	Təsniyə isimlər
Yox	سَلَّمْتُ عَلَى مُسْلِمِينَ	رَأَيْتُ مُسْلِمِينَ	جَاءَ مُسْلِمُونَ	Müzəkkər salimlərin cəmi
Yox	سَلَّمْتُ عَلَى أَبِيكَ	رَأَيْتُ أَبَاكَ	جَاءَ أَبُوكَ	Əsmai-xəmsə
Yox	سَلَّمْتُ عَلَى مُقْتِي	أَكْرَمْتُ الدَّاعِيَ لِلْخَيْرِ	الْقَاضِي يَحْكُمُ	Mənqus isimlər
Yox	سَلَّمْتُ عَلَى الْفَتَى	إِنَّ الْهُدَى هُدَى اللَّهِ	الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ	Məqsur isimlər
Yox	قَدَّمْتُ لِجَارِي الْخَيْرِ	أَكْرَمْتُ مُعَلِّمِي	مَكْتَبَتِي فِيهَا كُتُبٌ	Mütəkəllim ي- sinə müzaflar
لَمْ يَكُنْ	Yox	لَنْ يَكُنْ	يَكُنْ	Əfali-xəmsə
لَمْ يَكُنْ	Yox	لَنْ يَكُنْ	يَكُنْ	Səhih ن- suzların müzariləri
لَمْ يَدُعْ	Yox	لَنْ يَدْعُوَ	يَدْعُو	Sonu “vav”la bitən müzarilər
لَمْ يَرْقَ	Yox	لَنْ يَرْقَى	يَرْقَى	Sonu “əlif”lə bitən müzarilər
لَمْ يَمْشِ	Yox	لَنْ يَمْشِيَ	يَمْشِي	Sonu “yə”lə bitən müzarilər

RƏF			NƏSB		
Əlaməti	Sifəti	Səbəbi	Əlaməti	Sifəti	Səbəbi
-	Ləfzi	Yox	-	Ləfzi	Yox
-	Ləfzi	Yox	-	Ləfzi	Yox
-	Ləfzi	Yox	-	Ləfzi	Yox
-	Ləfzi	Yox	-	Ləfzi	Yox
-	Ləfzi	Yox	-	Ləfzi	Yox
ل	Ləfzi	Yox	ل	Ləfzi	Yox
و	Ləfzi	Yox	و	Ləfzi	Yox
و	Ləfzi	Yox	ل	Ləfzi	Yox
-	Təqdiri	Siqal	-	Ləfzi	Xəfiflik
-	Təqdiri	Təazzür	-	Təqdiri	Təazzür
-	Təqdiri	Münasibət	-	Təqdiri	Münasibət
ن	Ləfzi	Yox	ن-un həzfi	Ləfzi	Yox
-	Ləfzi	Yox	-	Ləfzi	Yox
-	Təqdiri	Siqal	-	Ləfzi	Xəfiflik
-	Təqdiri	Təazzür	-	Təqdiri	Təazzür
-	Təqdiri	Siqal	-	Təqdiri	Xəfiflik

CƏRR			CƏZM		
Əlaməti	Sifəti	Səbəbi	Əlaməti	Sifəti	Səbəbi
-	Ləfzi	Yox	Yox	Yox	Yox
-	Ləfzi	Yox	Yox	Yox	Yox
-	Ləfzi	Yox	Yox	Yox	Yox
-	Ləfzi	Yox	Yox	Yox	Yox
س	Ləfzi	Yox	Yox	Yox	Yox
س	Ləfzi	Yox	Yox	Yox	Yox
س	Ləfzi	Yox	Yox	Yox	Yox
-	Təqdiri	Sıqal	Yox	Yox	Yox
-	Təqdiri	Təazzür	Yox	Yox	Yox
-	Təqdiri	Təqdiri	Yox	Yox	Yox
Yox	Yox	Yox	ح-un həzfi	Ləfzi	Yox
Yox	Yox	Yox	Sükun	Ləfzi	Yox
Yox	Yox	Yox	Həzfi-axır	Ləfzi	Yox
Yox	Yox	Yox	Həzfi axır	Ləfzi	Yox
Yox	Yox	Yox	Həzfi axır	Ləfzi	Yox